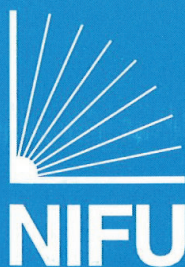

Rapport 12/98

Fagfelle vurdering som forsknings- politisk virkemiddel

En studie av fordelingen
av frie midler i Norges
forskningsråd

Liv Langfeldt

Norsk institutt for studier av forskning og utdanning

ISBN 82-7218-397-8
ISSN 0807-3635

GCS AS - Oslo

© NIFU - Norsk institutt for studier av forskning og utdanning, 1998

Forord

Denne rapporten er del av et strategisk instituttprogram ved NIFU for studier av forskningspolitiske virkemidler. Programmet er finansiert av Norges forskningsråd.

Vi ønsker å takke alle som har bidratt til grunnlaget for rapporten: komiteene i Forskningsrådet som gjennom intervjuer og ved å gi tilgang til sine søknadsbehandlingsmøter, har bidratt til et verdifullt datamateriale, samt forskningsrådspersonell som velvillig har bistått med informasjon. I tillegg takkes alle som har kommentert utkast til rapporten, og spesielt Terje Emblem og Hanne Foss Hansen som tok på seg å kommentere det samlede rapportutkastet.

Rapporten er utarbeidet av Liv Langfeldt. Elin Sjønnesen bar bistått med innsamling av data.

Oslo, september 1998

Petter Aasen

Egil Kallerud

Innhold

Sammendrag	7
1 Introduksjon	11
1.1 Bakgrunn og problemstilling.....	11
1.2 Rapportens innhold og kilder.....	13
2 Søknadsbehandling og “frie midler” i de tidligere forskningsrådene	15
2.1 NAVF (1949-1993): Faggrupper og vekt på frie midler	15
2.2 NTNf (1947-1993): Industrirelevans vurdert av bransjekomiteer 20	
2.3 NLVF (1949-93): Sektorforskningsmidler vurdert hovedsakelig av forskere.....	21
2.4 NFFR (1972-93): Sektorforskningsmidler fordelt av faggrupper.....	22
2.5 NORAS (1987-93): Programmidler fordelt av bredt sammensatte programstyrer.....	24
2.6 Oppsummering.....	25
3 Frie prosjektmidler i Norges forskningsråd.....	26
3.1 Vektleggingen av frie prosjektmidler i Forskningsrådets seks områder.....	27
3.2 De ulike søknadsbehandlingsmodellene.....	29
3.3 Fagkomiteene: Oppnevning, oppgaver og myndighet.....	35
3.4 Fagkomiteene: Medlemmer, budsjetter og søknader	36
3.5 Oppsummering.....	40
4 Faglige bedømmelser og organisatorisk, økonomisk og politisk kontekst	42
4.1 Faglig basis og forskjeller mellom fagfelt	42
4.2 Ulike typer subjektive innslag i fagfelle vurderinger.....	46
4.3 Ulike organisatoriske opplegg for søknads- behandling i forskningsråd	47
Sammensetning og størrelse på komiteen.....	47
Komiteens arbeidsmåte og myndighet	49
4.4 Forskningspolitiske og økonomiske rammebetingelser.....	51
4.5 Oppsummering og problemstillinger.....	53

5	Nærstudie av fordelingen av frie prosjektmidler.....	56
5.1	Søknadsmasse, budsjetter, innstillinger og bevilgninger.....	57
5.2	Hva er en god søknad?.....	59
	Kultur og samfunn.....	60
	Medisin og helse.....	65
	Miljø og utvikling.....	68
	Naturvitenskap og teknologi.....	71
5.3	Strategiske og fagpolitiske føringer.....	74
	Kultur og samfunn.....	74
	Medisin og helse.....	80
	Miljø og utvikling.....	82
	Naturvitenskap og teknologi.....	83
5.4	Vurderings- og rangeringsprosessene.....	84
	Kultur og samfunn.....	84
	Medisin og helse.....	87
	Miljø og utvikling.....	90
	Naturvitenskap og teknologi.....	91
	Analyse av de ulike prosessene.....	94
5.5	Sammenfatning og drøfting.....	100
	Hva spiller inn i søknadsvurderingen i KS?.....	101
	Hva spiller inn i søknadsvurderingen i MH?.....	103
	Hva spiller inn i søknadsvurderingen i MU?.....	106
	Hva spiller inn i søknadsvurderingen i NT?.....	107
	Bidrar ulik organisering til ulike vurderinger?.....	110
6	Årsaker til og implikasjoner av ulike former for søknadsbehandling.....	118
6.1	Nye rammebetingelser for fri forskning.....	118
6.2	Fagspesifikke karakteristikas betydning for søknadsbehandling.....	119
6.3	Betydningen av hvordan fagfellevurderinger er organisert.....	122
6.4	Sammenfattende om forskningspolitiske implikasjoner.....	129
	Referanser.....	131
	Vedlegg A Studert søknadsmasse.....	135

Sammendrag

Ved fordeling av midler i forskningsråd blir vurderinger fra fagekspertise brukt som en garanti for at offentlige midler går til den beste forskningen. Samtidig er denne vurderingsformen, fagfellevurdering¹, utsatt for ulike former for kritikk: mistanker om “old boys” nettverk og om konservative vurderinger – eller om at lave innvilgelsesandeler betyr at fagfellevurderinger ikke er stort bedre enn et lotteri, blant annet fordi vurderingers utfall vil avhenge av *hvem* som foretar vurderingene.

Ulike måter å *organisere* fagfellevurderinger på vil i ulik grad ivareta de forskjellige krav til søknadsbehandlingen, for eksempel ulike forskningspolitiske målsetninger og krav til grundighet. Hva som er egnede søknadsbehandlingsformer kan også avhenge av fagenes egenart. Det er betydelige områdemessige variasjoner i søknadsbehandlingen for såkalte “frie midler” i Norges forskningsråd. Disse variasjonene gjør Forskningsrådet særlig egnet til å studere betydningen av organisatoriske ulikheter i fagfellevurdering. I noen fag benyttes små disiplinbaserte komiteer, i andre fag store flerfaglige komiteer, i ett område benyttes kun individuelle eksperter (uten komitébehandling) i bedømmelsene, mens ett område benytter både individuelle eksperter og komitébehandling. Også selve vurderings- og beslutningsprosene varierer der det er komitébehandling. Retningslinjer og vurderings-skjemaer er også forskjellige.

Gjennom å studere de ulike søknadsbehandlingsprosessene for frie midler i Norges forskningsråd gir rapporten generell innsikt i hvilken betydning organisatoriske faktorer kan ha for utfallet av *peer review*-basert søknadsbehandling. Det fokuseres blant annet på hvordan ulike søknadsbehandlingsformer kan bidra til eller motvirke forskningspolitiske målsetninger, som faglig pluralisme, å fange opp nyskapende forskning og å styrke svake fagfelt.

Det er ikke tidligere utført studier av søknadsvurdering i norske forskningsråd. Foruten søknadsbehandlingen i Norges forskningsråd, tar rapporten også kort for seg søknadsbehandlingen i de fem tidligere norske forskningsrådene.

---

1 Fagfellevurdering (*peer review*) innebærer at fagfolk gir en formell vurdering av forskning på eget fagområde – av den planlagte eller utførte forskningen til (kjente eller ukjente) fagfeller.

Rapportens hoveddel bygger på gjennomgang av søknadsbehandlingsdokumenter (søknader, vurderinger og innstillinger), direkte observasjon av søknadsbehandlingsmøter i Forskningsrådet og intervjuer med komitémedlemmer. Kildegrunnlaget omfatter også arkivmateriale og intervjuer med ansatte i de tidligere norske forskningsrådene, dokumenter om søknadsbehandling i de ulike områdene i Forskningsrådet, samt skriftlige og muntlige opplysninger fra forskningsrådspersonell.

Rapportens hoveddel er en nærstudie av søknadsbehandlingsprosessene i ti utvalgte fag eller fagkomiteer i Norges forskningsråd. Analysen tar for seg hvilke faglige kriterier som ligger til grunn for bedømmelsene i de ulike fagene, hvilken plass andre hensyn enn faglig kvalitet har i vurderingene (blant annet fagstrategiske hensyn og fordelingspolitikk), og hvilken betydning de strukturelle rammene for søknadsbehandlingen har for hvilke hensyn som spiller inn.

Det er forskjeller både innen og mellom Forskningsrådets områder i hvilke faglige kriterier som vektlegges i vurderingene av søknader om frie midler. I grove trekk består forskjellene *mellom* områdene i at det i Området for kultur og samfunn legges noe større vekt på kriterier knyttet til prosjektbeskrivelsen enn i andre områder, mens det i Området for medisin og helse legges vesentlig større vekt på søkerens tidligere faglige meritter. I de studerte fagene i Området for naturvitenskap og teknologi var prosjektets bidrag til faglig viktige eller sentrale forskningsfelt et sentralt tilleggskriterie, mens vurderingene innen Området for miljø og utvikling ikke skilte seg vesentlig fra vurderingene i de andre områdene.

Det er også ulikheter både innen og mellom områdene i Forskningsrådet i hva slags fagstrategiske hensyn som spiller inn når søknadene i et fag rangeres. Rekrutteringsbehov tillegges stor vekt i de fleste fag, mens eksempelvis hensyn til geografisk fordeling av midlene, og fordeling på kjønn, varierer mellom fagene. Det er forskjeller mellom områdene med hensyn til i hvilken grad Områdestyret gir fagstrategiske retningslinjer for behandlingen av søknader om frie midler. Hvilke fagstrategiske hensyn som tas er bare delvis relatert til de fagstrategiske retningslinjene.

Analysen viser at fordelingspolitiske og fagstrategiske målsetninger kan avgjøre hvilke søknader som innvilges, og at i hvilken grad slike hensyn spiller inn kan avhenge av størrelsen på budsjettet som skal fordeles og karakterskalaen som benyttes for faglig vurdering. Romslig budsjett og grovdelt karakterskala for den faglige vurderingen gir adskillig større rom for å imøtekomme forskningspolitiske målsetninger enn et stramt budsjett og en findelt skala gjør. Villigheten i komiteene til å la "fordelingspolitikk" overstyre faglige kvalitetsvurderinger er begrenset, og krever rom i budsjettet til mer enn de klart beste søknadene, og/eller en grovdelt karakterskala slik at det er mulig

å gjøre forskningspolitiske prioriteringer innen den gruppen som får best vurdering. At det er flere søknader som har fått samme faglige (gode) vurdering og at en del av dem kan få plass innenfor budsjettet, er som regel en forutsetning for at faglige behov og fordeling på ulike fagfelt tas hensyn til i rangeringen. Også faglig fornyende prosjekter som har vanskelig for å konkurrere med prosjekter utformet innenfor etablerte tradisjoner og velprøvde metoder, vil ha større sjanser når budsjettene gir rom for litt mer enn de få søknadene som får topp faglig vurdering. Stramt budsjett og findelt karakterskala vil på sin side tendere mot å styrke sterke felt og etablert forskning, og gi mindre bredde og pluralisme i prosjektporteføljen.

Andre hensyn å ta ved valg av søknadsbehandlingsmodell er ønske om grundig faglig vurdering og lite rom for tilfeldigheter. Faktorer som bidrar til dette er ikke-manipulerbare beslutningsformer, evaluatorene med både bred kompetanse og spesialkompetanse, evaluatorene med like nær kompetanse for alle søknadene og evaluatorene som dekker alle ulike faglige retninger og meninger. Fordeler med fagkomitébehandling er at den gir en samlet vurdering av hele søknadsmassen i faget og de samme evaluatorene vurderer alle søknadene. Individuelle eksperter vurderer bare et begrenset felt og en liten del av søknadene hver. Fordelen med individuelle eksperter er muligheten til å trekke inn spesialkompetanse for hver enkelt søknad og slik bedre sikre lik faglig nærhet i bedømmelsen av alle søknader. Slik sett er kombinasjoner av komitébehandling og individuelle eksperter gunstig med henblikk på grundig vurdering og lite rom for tilfeldigheter. Med kombinasjoner av store, brede fagkomiteer og flere individuelle eksperter per søknad kan begge dimensjonene bedre ivaretas: bred kompetanse og helhetlig vurdering av søknadsmassen, og spesialkompetanse og lik faglig nærhet til alle søknader.

Prosesser som reduserer enkeltevaluatorers muligheter til å avgjøre utfallet, reduserer også mulighetene for partiskhet og tilfeldigheter. Et eksempel på slike prosesser finner vi i de store faggruppene i Området for medisin og helse hvor samlet karakter regnes ut som gjennomsnitt av enkeltmedlemmenes individuelle karakterer. Generelt gir også flertallsavgjørelser mindre muligheter for partiskhet i utfallet enn forhandlinger og implisitte kompromiss. Gjennomsnitt og flertallsavgjørelser kan på den annen side lett gi en mer faglig konservativ prosjektportefølje.

Det er flere forhold ved søknadsbehandlingsprosessen som kan innvirke på vektlegging av faglig pluralisme eller mulighet til å fange opp faglig fornyende prosjekter. Behandlingen i en faglig bredt sammensatt komité kan bidra til at faglig fornyende prosjekter lettere fanges opp. Gitt at det er rom for argumentasjon og en viss åpenhet for å endre mening, gir bredt sammensatte fagkomiteer gode sjanser for at en eller flere av medlemmene finner et

ikke-konvensjonelt prosjekt interessant og overbeviser resten av komiteen om prosjektets verdi. Sjansene for dette er mindre i en faglig snevrere sammensatt komité.

Selve beslutningsprosessen i en fagkomités søknadsbehandlingsmøte kan dessuten være avgjørende for faglig pluralisme. Rangeringen av søknaden påvirkes lett av beslutningsmetoden, og metoder som innebærer at alle komitémedlemmene får inn "sin" førstekandidat, sikrer faglig pluralisme langt bedre enn metoder som eliminerer søknader som et flertall av komiteen ikke ønsker å prioritere. De førstnevnte metodene sikrer på sin side dårlig mot tilfeldigheter og enkeltevaluators mulighet til å avgjøre utfallet.

1 Introduksjon

1.1 Bakgrunn og problemstilling

Komitéstrukturen i Norges Forskningsråd rasjonaliseres – det er blitt færre komiteer som behandler søknader om frie forskningsmidler – samtidig som forskersamfunnet stadig vokser og budsjett-begrensninger er mer merkbare enn tidligere. Det finnes i dag ca. 170 komiteer, styrer og utvalg (hvorav 20 fagkomiteer og resten programstyrer og diverse utvalg) på det såkalte 3. styringsnivå i Forskningsrådet. Fagkomiteer og programstyrer oppnevnes av de ulike områdestyrene og er de sentrale organ for søknadsvurderinger og prioriteringer. Det er dermed gjennom disse organene at Forskningsrådet kan iverksette forskningspolitiske prioriteringer, og sikre kvaliteten på forskningen.

Hvordan søknader om forskningsmidler bør vurderes har lenge vært på dagsorden internt i Forskningsrådet. Enkelte tegn til offentlig debatt om hva som er god og legitim søknadsbehandling har vi også sett, for eksempel avisdebatten sommeren 1995 om ressursfordelingen innen medisinsk forskning. I etterkant av etableringen av Norges forskningsråd så vi en del skepsis i forskersamfunnet når det gjaldt sammensetningen av styringsorganene. Eksempelvis het det i en kronikk i Aftenposten at: "Mange av de personer som sitter sentralt i maktposisjoner i fordelingen av forskningsmidler, har ingen reell forståelse for hva grunnforskning er og hva slik virksomhet krever" (Hans Prydz 1994). Forskningsrådet oppfattes som hovedsakelig opptatt av anvendbarhetsaspektet i forskningen og det er reist tvil ved Forskningsrådets evne og vilje til å ivareta kvalitets hensyn tilstrekkelig i fordelingen av forskningsmidler. Også habiliteten til forskerne som behandler søknadene har fått oppmerksomhet (Klassekampen 1992; Norges forskningsråd 1993).

Likevel er selve søknadsbehandlingen i Forskningsrådet lite oversiktlig og forholdsvis lukket overfor innsyn. Forskningsmiljøene er såpass små at sentrale forskere ofte vil kjenne søknadsbehandlingen fra innsiden – noe som kan minske umiddelbare krav om allmenn tilgjengelig informasjon om systemet og dets spilleregler. Det canadiske "National Science and Engineering Council" sin praksis med å utgi en egen manual med informasjon om struktur og prosedyrer for søknadsbehandlingen, bl.a. hvilke kriterier som benyttes og hvordan "sakkyndige" velges ut (ABRC 1990:17), har eksempelvis ikke vært aktuelt i Norge. Dagens situasjon aktualiserer derimot en slik oversikt. Hardere kamp om forskningsmidler og færre og flerfaglig

sammensatte komiteer kan gi både flere misfornøyde søkere og større tvil om det faglige grunnlaget for vurderingene.

Ser vi til andre land etter eksempler på offentlig oppmerksomhet rundt forskningsråds søknadsbehandling, er det det dominerende grunnforskningsrådet i USA, National Science Foundation (NSF), som peker seg ut. NSF's søknadsbehandling har lenge vært utsatt for offentlig oppmerksomhet og krass kritikk både fra politisk hold og fra forskersamfunnet. Dette har i USA ført til flere forskningsprosjekter og løpende rapportering om rådets *peer review*-praksis (Mazuzan 1992).

Denne studien bidrar med en kartlegging av hvordan søknader om frie prosjektmidler behandles i Norges forskningsråd. Vi ser blant annet på *hvem* som vurderer søknader, på vurderingsskjemaer og retningslinjer og på søknadsmengden i forhold til innvilgede prosjekter. I tillegg til denne oversikten over de ulike søknadsbehandlingsformene, ser vi nærmere på vurderingsprosessene i 10 fag. Problemstillingene for denne delen av rapporten tar utgangspunkt i tidligere studier av fagfellevurderinger. Disse studiene viser at det er uenighet innen fag om hva som er god forskning, og at fagfeller baserer seg på ulikt grunnlag og har forskjellige faglige ståsted når de bedømmer kvalitet. Å vurdere kvalitet læres gjennom en sammensatt fagsosialisering, og kan variere fra miljø til miljø, og fra person til person. Samtidig er fagfellevurdering en normgenererende prosess. Hva som er adekvate metoder og verdifulle resultater er ikke noe det finnes gitte svar på, men defineres gjennom de mange former for formelle og uformelle bedømmelser som foretas innen et fagfelt.

En god del av studiene av *peer review* går ut fra at manglende samsvar i faglige vurderinger skyldes at ikke relevante faktorer tas med i betraktning (ulike typer partiskhet: Ceci & Peters 1982; Cicchetti 1991; Mahoney 1977; Travis & Collins 1991). Andre mener at ulike vurderinger skyldes reell faglig uenighet (Cole et al. 1981 og 1978). Studiene indikerer blant annet at uenighet blir mer prekært jo større gradering i bedømmelsene som kreves. Det er langt mer utbredt enighet når man skal skille klinten fra hveten enn når man må fingradere en bunke kvalifiserte søknader fordi det bare finnes midler til å støtte en liten del av dem. Siden dagens forhold mellom søknadsbunker og budsjetter nettopp krever slik gradering, blir grunnlaget for bedømmelsene og prosessene som bestemmer utfallet sentrale forskningspolitiske faktorer. I tillegg indikerer litteraturen at sammensetningen av vurderingskomiteer er svært avgjørende for den faglige profilen på forskningen som støttes, og at eksempelvis tverrfaglig forskning ofte neglisjeres (Travis & Collins 1991). En studie som omfatter både prosesser der søknader vurderes av en komité og prosesser der flere enkeltstående eksperter vurderinger sammenstilles av forskningsrådspersonale, tyder på at drøfting i en komité gir større sikkerhet

med hensyn til utfall (reliabilitet), enn en administrativ sammenstilling av individuelle vurderinger.² Fagfellevurderingers form og innhold påvirkes dermed både av organisatoriske endringer³ og forskningens økonomiske rammebetingelser.

De områdemessige variasjonene i søknadsbehandlingen for såkalte “frie midler” er betydelige i Norges forskningsråd, både når det gjelder komiteenes antall og størrelse og strukturen på selve vurderingsprosessen. Eksempelvis er det innen Medisin og helse (MH) fire faggrupper à ti personer som hver gir en skriftlig karakter på alle søknader i forkant av faggruppens behandling av søknadene. Innen Naturvitenskap og teknologi (NT) foretas søknadsvurderingen av enkeltstående fagekspert som vurderer og rangerer inntil ti søknader hver. Hver søknad vurderes normalt av to eksperter, og forskningsrådspersonale sammenstiller vurderingene. Innen Kultur og samfunn (KS) er slike eksterne, separate vurderinger lite brukt. Det er her 15 fagkomiteer med tre til fem medlemmer som vurderer alle søknader om frie midler i sitt fag. I Miljø og utvikling (MU) er det én flerfaglig komité med ni medlemmer som har ansvaret for vurderingen av søknader om frie midler. Her brukes i tillegg til komitébehandlingen én enkeltstående fagekspert per søknad. Med dette brede mangfoldet i søknadsbehandlingsmåter er Norges forskningsråd særlig egnet med henblikk på en *analyse av betydningen av organisatoriske ulikheter*.

Det er ikke tidligere utført studier av søknadsvurdering i norske forskningsråd. Denne studien bidrar med kunnskap om det norske systemet samtidig som den fokuserer på spørsmål som den internasjonale forskningen på feltet ikke gir svar på. Gjennom å belyse de ulike søknadsbehandlingsprosessene for frie midler i Norges forskningsråd gir den innsikt i hvilken betydning organisatoriske faktorer kan ha for utfallet av *peer review*-basert søknadsbehandling.

1.2 Rapportens innhold og kilder

Kapittel 2 ser på hvordan søknadsbehandlingen foregikk før Norges forskningsråd ble opprettet: Hvilke modeller for å vurdere søknader ble brukt i de tidligere fem norske forskningsrådene? Fremstillingen er basert både på arkivmateriale og intervjuer med ansatte i de tidligere rådene.

---

2 Usikkerhet i konklusjonen understrekes av forfatterne, som likevel fremholder at komiteer "improves the peer review process" (Cole et al. 1982:348).

3 Eksempelvis vekt på enkeltstående uttalelser i forhold til komitédrøftinger, og omlegging fra rene disiplinarykomiteer til flerfaglige komiteer.

Kapittel 3 tar for seg de ulike søknadsbehandlingsmodellene vi i dag finner i Norges forskningsråd. Dette er en kartleggingsstudie som tar for seg samtlige organ som vurderer søknader om frie midler i Norges forskningsråd. De sentrale faktorene som studeres er oppnevningsregler og sammensetning av de aktuelle komiteene, organenes arbeidsoppgaver og myndighet, bruk av individuelle fagekspertes, søknadsmengden i forhold til innvilgende prosjekter, samt vurderingsskjemaene som benyttes i bedømmelsen av søknader. Kartleggingen er basert på dokumenter innhentet fra de enkelte områdene i Forskningsrådet.

I kapittel 4 drøftes ulike forhold som kan innvirke på søknadsbehandlingen. Faglig vurderingsgrunnlag, ulike former for subjektivitet i vurderingene, organisasjonsstruktur og økonomiske og politiske rammer er blant faktorene som behandles. Kilder er tidligere studier og litteratur om fagforskjeller og fagfellevurdering av søknader om forskningsmidler.

I kapittel 5 rapporteres en nærstudie av søknadsbehandlingen i 10 fag i Norges forskningsråd. Det er her benyttet både skriftlig materiale (søknader, vurderinger og innstillinger), direkte observasjon av komitémøter og intervjuer med deltagere. De sentrale problemstillingene er hvilke faglige vurderingskriterier som benyttes, hvilken plass fagstrategi og overordnede forskningspolitiske målsetninger har i søknadsbehandlingen og hvordan fagkomiteene går fram når de lager en samlet innstilling for søknadene. Kapitlet avsluttes med en analyse av hvordan ulik organisering påvirker vurderingsgrunnlaget.

Kapittel 6 trekker frem studiens hovedfunn og drøfter de forskningspolitiske implikasjonene av de ulike formene for søknadsbehandling i Norges forskningsråd. Det pekes på hvordan ulike søknadsbehandlingsformer kan bidra til eller motvirke ulike forskningspolitiske målsetninger, som for eksempel faglig pluralisme, å fange opp nyskapende forskning eller å styrke svake fagfelt.

2 Søknadsbehandling og “frie midler” i de tidligere forskningsrådene

Alle de tidligere forskningsrådene hadde et sett med komiteer som stod for vurderingen av søknader om midler. Forskerrepresentasjonen i komiteene varierte: Bare NAVF hadde en hovedvekt på “rene faggrupper”. De andre rådene la mer vekt på at også næringsinteresser eller forvaltningen skulle ha et ord med i laget. Regler og praksis med henblikk på bruk av ekspertise utenfor vurderingskomiteene, inhabilitet, og på hvilket nivå de reelle beslutningene ble tatt, varierte også. Videre finner vi vesentlige endringer over tid innen de enkelte rådene.⁴

2.1 NAVF (1949-1993): Faggrupper og vekt på frie midler

Det som først het “faggrupper” i Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (NAVF), var faginndelingen av Rådets medlemmer. Ved starten var det fem faggrupper: Gruppe A, Språk og historie; Gruppe B, Samfunnsvitenskap; Gruppe C, Psykologi, utdannings- og ungdomsspørsmål; Gruppe D, Naturvitenskaper og Gruppe E, Medisin.

Forskere var i klart flertall i alle gruppene, med spredt representasjon fra bl.a. statsforvaltningen. Både utenriksminister og helsedirektør var blant medlemmene av Rådets første grupper. Hver faggruppe hadde et arbeidsutvalg på tre fagfolk. Søknadene ble først behandlet i arbeidsutvalgene, deretter i faggruppene. Gruppens forslag ble så sammenstilt av styret før samlet budsjettforslag ble lagt fram for vedtak i Rådets plenumsmøter. Det ble også oppnevnt til sammen ti utvalg til å “utrede for gruppene eller styret en

---

4 Kildene til dette kapitlet er årsmeldinger og andre publikasjoner fra de ulike forskningsrådene, samt intervjuer med: Axel Andersen (RNF 1967-93), Liv Jenssen Daling (NFFR 1984-93), Egil Eike (NTNF 1972-93), Olav Hepsø (NLVF 1970-93), Elisabeth Johnsen (NAVF/RHF 1973-93), Egil Kallerud (RHF 1981-85), Ragnhild Knudsen (RMF 1981-90), Berit Mørland (RMF 1987-93), Bjørn Skavlan (RSF 1986-93), Roald Sørland (NLVF 1983-93) og Morten Thornquist (RFSP 1981-87, NORAS 1987-93). Det har bare i få tilfeller vært anledning til å sjekke muntlige opplysninger om søknadvurderingsformer mot skriftlig materiale.

rekke saker vedrørende budsjettbehandlingen”.⁵ Disse utvalgene bestod delvis av medlemmer/varamedlemmer til Rådet, og leverte innstillinger på sine saksområder til gruppene. “Disse innstillingene har vært til meget stor hjelp ved behandlingen av de søknader det gjelder” heter det i den første årsmeldingen (NAVF 1951:10).

I NAVFs første årsmelding er vedtektene tolket slik at Rådet skal være et initierende organ og undersøke hvilke forskningsfelt som har behov for støtte. Videre heter det:

Ved de to første utdelinger har denne side ved rådets virksomhet kommet helt i bakgrunnen. Initiativet har i første omgang ligget helt hos søkerne, og selv om mange søkere er inspirert av, eller kommer direkte fra rådets egne medlemmer, har rådet som sådan ikke hatt tid til å skaffe seg den oversikt som er nødvendig for egen aktivitet i forskningen. Behovet for støtte er også så overveldende at det må være en oppgave å dekke noe av dette for rådet så og si har fri bane for eget initiativ. (NAVF 1951:9)

Selv om det etter hvert kom en del rådsinterte tiltak, var det såkalte “frie midler” til fagorientert og forskerintert forskning som sto sentralt i NAVF (Skoie 1984:59). I løpet av 80-årene ble det imidlertid opprettet en rekke forskningsprogram og andelen programmidler i budsjettene ble etter hvert betydelig. Fra å være en beskjedne budsjettpost i 1981, var programbevilgningene i 1990 langt høyere enn de frie midlene.⁶

Organene og prosessene for søknadsbehandlingen gjennomgikk gradvise endringer, men de organene som var sentrale i prosessen som fordelte frie midler bestod hele tiden av fagfolk, med liten representasjon fra andre enn forskere. NAVFs 25-års historie tegner et bilde hvor organer på alle plan var sentrert rundt søknadsbehandling med en drøftende, forhandlende og meningsdannende funksjon:

---

5 Eksempelvis “Planutvalg til koordinering av en rekke søknader om støtte til undersøkelse av det norske bondesamfunn”, “Planutvalg for psykologisk forskning”, “Utvalget til fordeling av utstyr og instrumenter til naturvitenskapelige institusjoner, “Planutvalg for medisinsk virusforskning”.

6 I 1981 var summen av “generell prosjektstøtte” og rekrutteringsstipend 62 mill., mens det ble bevilget 11 mill. til “spesielle forskningsprogrammer”. I 1990 er budsjettet inndelt i “fagorientert forskning”, “nasjonale innsatsområder” og “andre forskningsprogram”. Det første punktet utgjorde da 164 mill., mens summen av de to siste var 300 mill.

Det ble i første rekke styrets oppgave å foreta fordelingen mellom gruppene. Denne fordeling ble foretatt i to etapper, den første skjønnsmessig på grunnlag av søknadsmengden og forrige års budsjett, den andre etter at gruppene hadde utarbeidet sine innstillinger. I denne prioriteringen mellom gruppene kom spørsmålet om hvilke områder som burde fremmes, naturlig nok sterkere frem enn innenfor de enkelte grupper. Denne i og for seg krevende prioritering dannet hovedgrunnlaget for de forskningspolitiske drøftinger i styret. Det var i denne sammenheng av stor betydning at gruppenes ordførere var medlemmer av styret. Ansvar for falt på dem både for den enkelte gruppes arbeid og for rådets samlede virksomhet. Dette stilte store krav til den enkelte ordfører, men styrene i NAVF maket å arbeide seg fram til konstruktive organer for hele NAVFs virkefelt på tvers av den faglige inndeling som gruppene representerte. () Det administrative apparat var lite. Dette var uttrykk for en bevisst holdning både fra rådets og fra administrasjonens ledelse, i den hensikt at rådets grupper og styre skulle være aktivt arbeidende organer hvor medlemmene var forpliktet til å sette seg inn i de enkelte saker og gjøre seg opp egne meninger (Fjellbirkeland 1974:44-45).

Etter min erfaring var det diskusjonen av en rekke enkeltsaker som nedfelte de viktigste prinsipper man senere benyttet ved fordelingen. Særlig fordi behovene er forskjellige innen de forskjellige fagområdene og fordi behovene endrer seg med tiden, tror jeg den form for prinsippdannende diskusjon man har ved behandling av enkeltsaker, gir rådsmedlemmene viktige retningslinjer til bruk ved fordelingene. (Bastiansen 1974:56).

Fra 1970 kom en vedtektsendringen der "faggruppene" omgjøres til fire "faglige råd" for henholdsvis humaniora, samfunnsvitenskap, medisin og naturvitenskap (RHF, RSF, RMF og RNF). Om faggrupper heter det i de nye vedtektene at: "Styret og de faglige råd kan danne faggrupper blant sine medlemmer med sikte på hensiktsmessig saksbehandling, og de kan oppnevne sakkyndige utvalg for spesielle formål" (§9). I påfølgende årsrapporter finner vi spesielle søknadsvurderingsgrupper bare under RSF, som har åtte "arbeidsgrupper under søknadsbehandlingen" som hver har fra fire til syv medlemmer.⁷ I følge muntlige kilder var det faggrupper også i RHF og RNF i alle fall fra siste del av 70-tallet, og i RMF fra midten av 80-tallet.

---

7 De åtte faggruppene er rettsvitenskap, økonomi, geografi, sosiologi, etnografi/-sosalantropologi, statsvitenskap, psykologi og pedagogikk. Med unntak av psykologi tilsvarer dette dagens fagkomiteer i Norges forskningsråd.

I følge “NAVF Data 1986” har RHF har ni faggrupper, RMF og RNF har fem faggrupper hver og RSF har (de samme) åtte faggrupper⁸. Gruppene har fra tre til åtte medlemmer. Dette virker å ha vært en stabil komité-struktur med unntak av omrokking av enkelte fag (eksempelvis ble informatikk skilt ut fra matematikk i 1992).

Et medlem av hver faggruppe (som regel lederen) var også medlem av fagrådet og var sentral i utvelgelse av personer til gruppen. Oppnevningstiden varierte. Fagrådsmedlemmet satt hele rådets periode (4 år), mens de andre medlemmene i RHF ble oppnevnt for ett år av gangen, i de andre rådene for to eller tre år av gangen. For kontinuitet i arbeidet ble ikke medlemmene byttet ut samtidig, og samlet oppnevning for i alle fall 8 år var mulig.

Hovedansvaret for å forberede vurderingen av søknadene ble fordelt mellom medlemmene av faggruppen, men alle leste alle søknadene. “Saksordfører” for den enkelte søknad skulle i RSF, RMF og RNF forberede en skriftlig uttalelse som enten forelå på møtet eller ble distribuert før møtet. I RMF skulle alle medlemmene av faggruppen i tillegg gi karakter og rangering til *alle* søknader.

Bruken av ekspertise utenfor gruppen varierte. I RHF valgte saksordfører ut (minst) en ekstern ekspert som ga en skriftlig uttalelse som ble distribuert før møtet. I RNF ble enkeltsøknader sendt ut til ekstern ekspertise etter behov (bestemt og utvalgt av faggruppeleder i god tid før møtet). Her varierte bruken av ekstern ekspertise fra komité til komité. I RMF var det ingen formelle individuelle eksperter, men faggruppedlemmene tok ofte kontakt med kolleger på det aktuelle forskningsfeltet for å høre deres vurdering (muntlig)⁹. I RSF brukte man nesten aldri ekstern ekspertise, med unntak av søknader som falt utenom de etablerte faggruppens fagområder. Slike søknader ble behandlet direkte i Rådet/arbeidsutvalget og det ble som regel innhentet uttalelser fra ekstern ekspertise.

---

8 RHF's faggrupper var (1) arkeologi, (2) filosofi/idéhistorie, (3) folkeminne/-folkkelivsgranskning, (4) historie, (5) kunsthistorie/arkitektur, (6) litteratur-/film-/teatervitenskap, (7) musikkvitenskap, (8) språkvitenskap, (9) teologi/-religionshistorie. RMF's faggrupper var (1) Biokjemi/genteologi/molekylærbiologi/genetikk, (2) fysiologi/farmakologi/toksikologi, (3) immunologi/mikrobiologi/patologi/anatomi, (4) klinisk medisin, (5) samfunnsmedisin/psykiatri. RNF's faggrupper var matematikkfag, fysikkfag, kjemifag, geofag og biologi.

9 Før faggruppene kom på midten av 80-tallet ble (skriftlige) eksterne uttalelser innhentet av Rådets arbeidsutvalg som da var det organet som behandlet søknadene.

Bruken av formaliserte karakterer varierte mellom rådene og over tid. Før RNF ble opprettet var det i naturvitenskap en enkelt inndeling i: bevilgning, ikke bevilgning og kan eventuelt innvilges et senere år. Når man senere hadde grupper for de enkelte fagene brukte man en skala fra A til D. RMF brukte på 80-tallet en skala fra 1 til 4 (evt. med desimaler) samtidig som alle søknadene, som nevnt, skulle rangeres i forhold til hverandre. I RSF var det på 80-tallet fire vurderingskategorier, mens RHF brukte tre av disse (klart støtteverdig, støtteverdig, (svakt støtteverdig) og ikke støtteverdig).

Praksis i habilitetssaker varierte også. I RHF og RSF gikk man på gangen bare hvis man var direkte berørt av søknaden. For eksempel å skulle være veileder for en stipendiat var ikke her nødvendigvis å være direkte berørt. I RMF og RNF var man ved veilederforhold, søknad fra egen gruppe eller annet samarbeid klart inhabil. Søknad fra eget institutt var i RMF en gråsone som måtte vurderes i det enkelte tilfelle.

Innstillingene fra de ulike faggruppene ble enten satt sammen til et samlet budsjettforslag i selve rådsforsamlingen eller i dens arbeidsutvalg. RHF's råd hadde et tre-dagers møte for å "sy sammen" innstillingene fra de ulike faggruppene (med en dags pause før den siste dagen mens administrasjonen "regnet" på effektene av det man hadde kommet fram til). I RSF kunne det foreligge en gjennomarbeidet innstilling fra rådets ordfører, men hele rådet fikk, som i RHF, tilsendt alle søknadene. Faggruppene hadde ikke et fast budsjett å forholde seg til når de skrev innstillingen til Fagrådet, men arbeidet ut fra at faget ville få omtrent like stor andel av potten som inneværende år¹⁰. De senere årene ble det innført noe fastere økonomiske rammer for faggruppene og mer av den samlede innstillingen kunne forberedes administrativt.

---

10 Eksempelvis ble faggruppene i RNF bedt om å innstille innenfor 85-90 prosent av inneværende års bevilgning på "sikker plass". Utover dette ble det innstilt en "gråsone" som sammen med "sikker plass" utgjorde 105-110 prosent av inneværende års bevilgning. Gråsonene fra de ulike gruppene ble diskutert i plenum i rådsmøtet.

2.2 NTNF (1947-1993): Industrirelevans vurdert av bransjekomiteer

Før de nasjonale innsatsområdene kom på 80-tallet var komiteene som behandlet søknader i Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Forskningsråd (NTNF) i hovedsak inndelt etter bransjer (eksempelvis bergteknisk forskning, elkraftteknikk, næringsmiddelforskning og teknisk biokjemi, skipsforskning og metallurgisk komité). Det var også enkelte komiteer på tvers av bransjer (arbeidsmiljøforskning og forurensningsspørsmål). I tillegg kom en egen "stipendkomité" som behandlet søknader om individuelle stipend.

Komiteene kunne ha flere underutvalg som vurderte og innstilte søknader innen mer avgrensede felt. Under den årlige søknadsbehandlingen ble søknader kategorisert for sikker bevilgning (innenfor "A-rammen"), mulig bevilgning ("B-ramme") eller ikke bevilgning av underutvalgene. Sekretæren skrev vurdering av den enkelte søknad som referat fra møtet (det var altså ingen forberedte vurderinger fra "saksordførere" som i NAVF). Det var ingen praksis for å fratse søknadsbehandlingen på grunn av inhabilitet, og det ble aldri brukt andre eksperter i vurderingen enn de som satt i utvalgene.

Alle søknadene ble også distribuert til bransjekomiteene som tok de reelle¹¹ beslutninger med hensyn til prioritering mellom de ulike feltene. Noe som i praksis ville si å fordele "B-rammen". I tillegg til søknadsbehandling, var planer og analyser for sektoren sentrale oppgaver for komiteene. Det var representasjon både fra næringsliv, statlige etater og forskningsinstitusjoner, både i bransjekomiteene og underutvalgene.

I årsmeldingen fra 1978 heter det at de 18 faste rådgivende komiteer har i oppgave "å utarbeide perspektivanalyser og langtidsplaner for sine respektive aktivitetsområder, samt å vurdere og prioritere forskningsprosjekter i forbindelse med den årlige budsjettbehandling. Komiteene forutsettes under dette arbeidet også selv å ta initiativ til nye forskningsprosjekter ut fra de foreliggende behov" (sXXXII). NTNF var likevel hovedsakelig "søknadsstyrt". Forskere i instituttsektoren og ved universitetene sendte søknader, mens forskere og industrifolk i fellesskap vurderte de innkomne søknadene med industri/bransje-relevans som det sentrale kriteriet.

På 80-tallet ble flere av bransje-komiteene erstattet av komiteer som var mer inndelt etter teknologi, eksemplvis Komité for prosess- og materialteknologi og Komité for informasjonsteknologi. Også disse komiteene hadde underutvalg for søknadsbehandling. De siste årene hadde administrasjonen en

---

11 Myndighet var ikke formelt delegert fra NTNFs styre. Formelt sett var det administrerende direktør og ikke komiteen som innstilte til NTNFs styre.

mer fremtredende rolle i søknadsvurderingen ved å forberede innstillinger for utvalgene.

På 90-tallet ekspanderte komité-nivået med en rekke mer avgrensede programmer med egne styrer og egne budsjett. Samtidig ble det krevd medfinansiering fra industrien og det var også industrien som skulle stå som søkere (brugerstyringsprinsippet). De første årene etter opprettelsen av Norges forskningsråd ble denne strukturen videreført i Området for industri og energi, men er senere blitt kraftig rasjonalisert. Området for industri og energi hadde til 1995 fire strategiske komiteer og 46 programstyrer. I 1996 var det bare 10 programstyrer.

2.3 NLVF (1949-93): Sektorforskningsmidler vurdert hovedsakelig av forskere

Norges landbruksvitenskapelige forskningsråd (NLVF) benyttet både forsøksråd nedsatt av landbruksdepartementet og egne nedsatte forskningsutvalg som sakkyndige organ ved faglig vurdering og prioritering av søknader (Jamt 1974:29). Representasjonen i disse varierte, hovedsakelig var forskere i klart flertall med en og annen representant fra næringen og forvaltningen.

Det var en gradvis overgang til mer styring av midlene gjennom rådets historie. “Prosjektene ble utarbeidet av forskningsinstitusjonene som søkte NLVF om støtte, men prioriteringen av prosjektene ble foretatt av rådet etter grundig behandling i rådgivende organer og rådet selv. Styringseffekten av NLVFs prosjektfinsiering var betydelig. Den påvirket også bruken av institusjonenes grunnbudsjetter () Mot slutten av rådets første 25-års periode begynte en omlegging av NLVFs finansiering med større vekt på tverrfaglige og tverrinstitusjonelle forskningsprogrammer i stor utstrekning initiert og tildels planlagt av rådet” (Ringen 1989:69).

Komiteene bestod i høy grad av institutt- og institusjonsledere og var samtidig samarbeidsorganer mellom statlige institutter. Til å begynne med var det hovedsakelig forskerrepresentanter i komiteene og vurderingene gikk mest på vitenskapelig kvalitet. Mot slutten av 70-tallet kom en diskusjon om brukernes rolle som endte med at det ble mer bruker-representasjon i komiteene (Bondelaget, Fylkeslandbrukskontorene, m.fl. fikk forslagsrett og Landbruksdepartementet oppnevnte etter forslag fra disse), og relevans kom sterkere inn som vurderingskriterium.

Vurderingen i komiteene ga ofte en innledningsvis tredeling av søknadsbunken, men det var ingen fast formell karakterskala som ble brukt. Det var heller ingen klar praksis for håndtering av inhabilitet. Det var ikke som i NAVF “saksordførere” for de enkelte søknader. Ekspertise utenom

komiteene ble ikke brukt i søknadsbehandlingen, men hvis det i søknadsbehandling for eksempel dukket opp grunnleggende metodespørsmål satt man ned en *ad hoc* gruppe til å se på det. Rådets arbeidsutvalg laget forslag til samlet budsjett på grunnlag av innstillingene fra komiteene. Rådsforsamlingene hadde den avgjørende myndigheten.

Fra 1986 ble forsøksrådene under Landbruksdepartementet nedlagt og NLVF opprettet egne faggrupper stort sett etter samme inndeling som de tidligere forsøksrådene.¹² I 1991 gikk NLVF over til programorganisering og faggruppene ble nedlagt. I tillegg til programstyrer opprettet man ett utvalg av vitenskapelige rådgivere på 11 personer, til å behandle mer grunnforskningsorienterte søknader og søknader som ikke falt inn under noen av programstyrene. I 1991 ble det fordelt ca. 14 millioner i prosjektmidler på “andre områder (inkludert prosjekter utenfor satsningsområder)” ifølge årsmeldingen.¹³

2.4 NFFR (1972-93): Sektorforskningsmidler fordelt av faggrupper

Ved oppstarten i 1972 ble Norges Fiskeriforskningsråds (NFFR) søknadsbehandler komiteer tilpasset søknadsmassen. Komiteene ble kaldt faggrupper og hadde i tillegg til forskere også representanter fra næringen. Etter den første utlysningen av NFFR-midler i 1972 opprettet Rådet tre faggrupper á tre medlemmer for å behandle de 54 søknadene: Oppdrett/ressurser, Fangst/fartøy/redskap og Fiskeforedling. I tillegg ble to søknader kategorisert som “diverse” og behandlet av sentralstyret (43% av de 54 søknadene ble innvilget). I påfølgende år kom det flere faggrupper. Først en for økonomi og

---

12 I årsrapporten for 1990 finner vi følgende seks faggrupper: naturgrunnlag og -miljø, jord- og hagebruk, skogbruk, husdyrbruk og veterinærmedisin, næringsmiddelfag, økonomi og samfunnsfag. I 1984 var det åtte råd under Landbruksdepartementet som tilsvarte dette med unntak av at husdyr og veterinær var delt i to og at det var et eget råd for landbruksteknisk forskning. Forsøksrådene lå under Kontoret for landbruksforskning i Landbruksdepartementet og gikk tilbake til før NLVFs opprettelse. Oppgavene til rådene var blant annet koordinering av forskning og prioritering av hva forskningsmidlene skulle brukes til. NLVFs direktør var samtidig byråsjef i Kontoret for landbruksforskning.

13 Etter omleggingen i 1991 bestod Komitéstrukturen, foruten utvalget av vitenskapelige rådgivere, av 8 programstyrer, et rekrutteringsråd (et gammelt organ som fordelte stipend på institusjonsnivå), en komité for bioenergi og et rådgivende utvalg for hesteforskning.

sosiologi (senere benevnt “bedrift, marked og samfunn”) og så en egen faggruppe for akvakultur. Områdene til de fem faggruppene kalles “fagområder knyttet til de enkelte ledd i produksjonsprosessen av fisk fra havet/-oppdrettsanlegg og frem til ferdige produkter i markedene (NFFR årsmelding 1989:29).

Praksis på 80-tallet var at faggruppene ble oppnevnt for fire år (fulgte styrets periode) og kunne eventuelt gjenoppnevnes for nye fire år. Gruppene hadde et “grovsorteringsmøte” før hovedbehandlingen av søknadene hvor de sorterte ut søknader det var uaktuelt å innvilge, og diskuterte den videre behandlingen av de gjenstående søknadene (blant annet praktisk arbeidsfordeling og eventuelle behov for ekstern ekspertise). Det var ingen felles retningslinjer eller formell karakterskala for søknadsvurderingen. Ekspertise utenom faggruppene ble bare brukt unntaksvis. Det var heller ikke noe formelt saksordførers ansvar for de enkelte søknadene eller skriftlig forberedte vurderinger til søknadsbehandlingsmøtene. Medlemmer ble regnet som inhabile ved behandling av søknader fra eget institutt. Vurderingen av enkelt-søknader ble skrevet av administrasjonen som referat fra møtene. Gruppene hadde faste budsjettrammer, men satt også opp en prioritert liste utover rammen i tilfelle budsjettjusteringer. Formelt var det NFFRs styre som fattet vedtak, og hele styret fikk tilsendt alle søknader, men endret sjelden faggruppenes prioriteringer.

I 1990 falt faggruppene og fagområdene bort og pågående prosjekt ble plassert inn i 16 etablerte eller nyopprettede forskningsprogrammer. Av disse ble ett kaldt “Frie prosjekter”. Programstyret for frie prosjekter fordelte i 1990 17 mill. på ca. 40 prosjekter. I tillegg vurderte dette programstyret også stipendsøknader og grunnbevilgninger til institutter og forskningsgrupper (med budsjetter på henholdsvis 10 og 12 mill. i 1990).

Det var ingen vesentlig forskjell i *sammensetning* av det som het faggrupper og programstyrer i NFFR. Forskerne var hele tiden i flertall. Omorganiseringen til programmer betydde imidlertid en økning i antall organ som behandlet søknader. Begrunnelsen som gis for overgangen er “mer rasjonell bruk av ressurser” (NFFR årsmelding 1989:15). Fra å bruke en betydelig del av ressursene på enkeltstående prosjekter, ville NFFR nå satse på store forskningsprogrammer, og samle kreftene om de høyest prioriterte oppgavene.

For selve søknadsbehandlingen betydde omleggingen til programorganisering at endelig beslutning om tildelinger ble fattet av samme organ som behandlet søknadene (med unntak av programstyret for frie midler), at egne programnotat for de ulike områdene skulle legges til grunn for prioriteringene, og at det ble opprettet et eget organ, og eget budsjett, for frie midler.

I NFFRs årsmelding for 1990 (s.45) heter det om kriteriene for de frie midlene at:

“det gode prosjekt [bør] være faglig dristig fremfor å gå trygge, vel-tråkkede stier. Det bør være originalt og nyskapende, og stille viktige spørsmål. Dessuten bør det gode prosjekt ta sikte på publisering i anerkjente tidsskrift, resultere i vitenskapelige grader og være relevant for det aktuelle forskningsmiljø”.

Ekstern ekspertise ble hyppigere innhentet av programstyrene, og særlig for de frie midlene, enn av de tidligere faggruppene. For stipendsøknadene var det de siste årene administrasjonen i NFFR som laget forslag til innstilling etter konkrete kriterier gitt av komiteen (eksempelvis eksamenskarakterer, kjønn og fagområder med behov for rekrutter).

2.5 NORAS (1987-93): Programmidler fordelt av bredt sammensatte programstyrer

Norges råd for anvendt samfunnsforskning (NORAS) ble opprettet etter programforskningens inntog i Norge og det var her hele tiden programstyrer som fordelte hoveddelen av forskningsmidlene. Programstyrene hadde bred representasjon fra forvaltning og organisasjoner. Som regel hadde de 7-9 medlemmer, hvorav brukere var i flertall. I 1989 hadde NORAS 20 programmer, med et samlet budsjett på 117,6 millioner.

I tillegg til programmer opererte NORAS med støttekategoriene “fri prosjektstøtte” og “temarettet prosjektstøtte”.¹⁴ For disse virkemidlene var det egne søknadsbehandlingskomiteer med høyere forskerrepresentasjon enn i programstyrene. Som i NAVF var hovedansvaret for å forberede skriftlig vurdering av søknadene fordelt mellom komitémedlemmene (for program-søknadene ofte både en forsker og en bruker for hver søknad). Det var tre vurderingskategorier: klart støtteverdige, støtteverdige og avslag.

Hvordan inhabilitet ble definert kunne variere. Normalt var man inhabil ved vurdering av søknader fra egen institusjon/institutt. På forskningsfelt der kompetansen i Norge var meget begrenset, kunne imidlertid et programstyre

---

14 *Fri prosjektstøtte* var inndelt i “Naturressurser og miljø”, “Produksjon og arbeid”, “Fordeling og likestilling”, “Nærmiljø”, “Sosiale perspektiver” og “Styring”, samt en diversepost for prosjekter som falt utenom disse kategoriene. Samlet budsjett var på 6 millioner i 1987, 4,5 i 1990. Budsjettet til den temarettede prosjektstøtten var fordelt på utvalgte tema som kunne variere fra år til år, også budsjettet varierte (1,4 mill. i 1987, 9,8 mill. i 1990).

være sammensatt slik at alle sentrale søkermiljøer var representert, og medlemmene ble normalt bare regnet som inhabile ved behandling av søknader der de selv stod som prosjektleder eller prosjektmedarbeider.

Komiteene kunne også innhente skriftlige uttalelser fra fagpersoner utenom komiteen. Slike eksterne uttalelser var mer vanlig for den frie prosjektstøtten enn for programmidlene. Alle komiteene hadde et fast budsjett å forholde seg til, programstyrene hadde også bevilgningsfullmakt.

I Rådet for forskning for samfunnsplanlegging under NAVF (RFSP 1978-1986), som NORAS utgikk fra, var også hoveddelen av søknadsbehandlingen organisert i programstyrer. Det tok imidlertid noen år fra RFSP ble opprettet til programstyrene var på plass, og i denne perioden var det "frie midler" som dominerte, inndelt i hovedsak som den senere frie prosjektstøtten i NORAS.

2.6 Oppsummering

Helt til et stykke ut på 80-tallet var alle forskningsrådene overveiende "søknadsstyrt" og fordelte "frie midler" i den forstand at det var åpne utlysninger og forskerinitierte prosjekter. I NTNf, NLVF, NFFR og NORAS var imidlertid sektor- eller samfunnsrelevans et viktig vurderingskriterium. Etter innføringen av programorganisering hadde NLVF, NFFR og NORAS også egne komiteer som vurderte søknader som falt utenom programmene – "fristed" fra programmene.

I alle rådene foregikk søknadsbehandlingen i komiteer. Sammensetningen av komiteene og vurderingsmaterialet som lå til grunn for møtene var imidlertid forskjellig. Bare NAVF hadde fagdisiplinbaserte forskerkomiteer. De andre rådene hadde større eller mindre innslag av brukere i sine komiteer. I NAVF forelå det skriftlige vurderinger (fra "saksordførere" innen gruppen eller fra eksterne) som utgangspunkt for komiteens drøftelser. I NORAS forelå det skriftlige uttalelser både fra forskere og brukere i komiteen (to saksforberedere per søknad). I NTNfs, NLVFs og NFFRs komiteer ble søknadene behandlet direkte i møtet uten noen slike skriftlige forberedelser. Når det gjelder søknadsbehandlingsformalisering var det betydelige endringer fra de første årene til rådene ble slått sammen i 1993. Eksempelvis ble vurderingskategorier mer formalisert og habilitetsregler klarere over tid.

3 Frie prosjektmidler i Norges forskningsråd

Vidt definert er “frie prosjekter” forskningsprosjekter som er innvilget midler uavhengig av tidsbegrensede satsingsområder eller målsetningen for noe definert program. Midler til frie prosjekter i Norges forskningsråd er som oftest budsjettert under bestemte fag eller bredere forskningsfelt (f.eks. matematikk, klinisk forskning eller miljø og utvikling). Utover dette ligger det lite føringer på midlene foruten Forskningsrådets generelle målsetninger eller områdestyre-vedtak om at eksempelvis kvalitet, rekrutteringsbehov, internasjonalisering og likestilling skal vektlegges (ref. kapittel 5). Generelt kan vi si at frie prosjektmidler er frie i den forstand at midlene ikke er reservert bestemte problemstillinger eller forskningstema, og at fordelingen av midlene i stor grad er frigjort fra forskningsekstern innblanding ved at det er sakkyndige forskere som vurderer søknadene (“peer review”).

“Frie prosjekter” i Norges forskningsråd er langt fra noen ensartet søknadskategori. Begrepet omfatter en rekke støtteformer og varierer også noe mellom de ulike områdene som Forskningsrådet er inndelt i. Forskningsrådets egen definisjon er:

Frie prosjekter er prosjekter som ikke er tilknyttet forskningsprogrammer. De er Forskningsrådets hovedvirkemiddel for å ivareta fri, forskerinitiert grunnforskning, men også andre typer enkeltprosjekter kalles frie prosjekter¹⁵.

Frie prosjekter kan omfatte de samme støtteformene som prosjektene under forskningsprogram: forskerrekrutteringsstipend (studentstipend, doktorgradsstipend og postdoktorstipend), gjesteforskerstipend, utenlandsstipend, seniorforskerstipend, driftskostnader og lønnsmidler (teknisk/administrativ stilling, forsker/forskningsleder og timebasert lønn). Ett prosjekt kan omfatte en eller flere av disse støtteformene. I dette kapitlet vil alle disse ulike søknadstypene behandles under ett.

Tema for første del av kapitlet er hvilken plass frie prosjektmidler har i Forskningsrådets ulike områder. I andre del beskrives hvordan behandlingen av søknader om frie prosjektmidler foregår. Del tre og fire ser nærmere på de søknadsbehandlende komiteene. Blant annet oppnevningregler,

---

15 “Forskningsmidler 1997” veiledningsbrochure fra Norges forskningsråd.

sammensetning og budsjetter gjennomgås. Deretter følger en oppsummering av kapitlet i del 3.5.

3.1 Vektleggingen av frie prosjektmidler i Forskningsrådets seks områder

Hvor store beløp som går til frie prosjekt varierer betydelig mellom Forskningsrådets seks områder. Av tabell 3.1 ser vi at industri og energi (IE) og medisin og helse (MH) skiller seg ut med hensyn til satsing på frie prosjekter – IE med et helt marginalt beløp til frie prosjekt (som for øvrig i sin helhet var reservert EU-prosjekter) og MH med hele 40 prosent av midlene til frie prosjekter.

Tabell 3.1 *Frie prosjektmidler i Norges forskningsråds, budsjett for 1996.*
Mill. kr

Område	Totalt budsjett alle virkemidler	Frie midler	Andel frie midler (prosent)
Bioproduksjon og foredling	358,8	38,9	10,8
Industri og energi	655,1	4,8	0,7
Kultur og samfunn	311,9	48,9	15,7
Medisin og helse	164,8	67,3	40,8
Miljø og utvikling	166,9	27,7	16,6
Naturvitenskap og teknologi	551,8	104,1	18,9
Sum	2 209,3	291,7	13,2 ¹⁶

Kilde: Budsjett 1996, Norges forskningsråd

Forskjellene har sammenheng med områdenes ulike vektlegginger av grunnforskning. Det er lite i IEs strategi og målsetninger som taler for frie midler. IE fremhever blant annet nyetableringer i næringslivet og eksportvekst som sentrale målsetninger.¹⁷ Kultur og samfunn (KS), MH og naturvitenskap

16 Hvis vi ser bort fra BF og IE som ikke vektlegger eller utlyser frie midler er andelen frie midler i de fire resterende områdene 20,7 prosent.

17 **“Industri og energi** vil bidra til å skape verdier gjennom FoU-basert næringsutvikling i industri og privat tjenestesektor. Innsatsen skal styrke langsiktig verdiskapning i samfunnet, sikre god ressursutnyttelse og ivareta miljøhensyn. Resultatene skal evalueres i forhold til følgende mål: verdiskapning, eksport-vekst, total kvalitet og nyetableringer” (fra Norges forskningsråds www-sider, des. -96).

og teknologi (NT) fremhever på sin side ansvaret for grunnforskning eller frie prosjekter. Strategisk grunnforskning, anvendt forskning og handlingsrettet forskning nevnes også, men fri forskning/grunnforskning står konsekvent foran andre typer forskning i teksten.¹⁸ Bioproduksjon og foredling (BF) og Miljø og utvikling (MU) nevner verken fri forskning eller grunnforskning i kortversjonene av presentasjonen av seg selv.¹⁹ Derimot fremhever de henholdsvis å videreutvikle det vitenskapelige grunnlaget for lønnsom nærings-

---

18 “**Kultur og samfunn** har ansvar for å sikre et høyt kunnskapsnivå i humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag og forskning. Dette gjøres ved å støtte forskerrekuttering og frie prosjekter, samt handlingsrettet forskning, ut fra viktige kunnskapsbehov. Sentrale mottakere av kunnskapen er offentlig forvaltning og tjenesteyting. Området har ansvar for grunnbevilgninger til flere forskningsinstitutter på dette feltet.”

“**Medisin og helse** har ansvar for medisinsk og helsefaglig forskning: både grunnforskning og anvendt forskning med utgangspunkt i et bredt spekter av problemstillinger. Området har et spesielt ansvar for å utvide kunnskapsgrunnlaget i fagdisipliner i helsesektoren og forskning om utforming av helsetjenesten. Området prioriterer å støtte langsiktig grunnforskning, styrke klinisk forskning, svare på helsemessige behov i befolkningen og stimulere næringsrettet forskning.”

“**Naturvitenskap og teknologi** skal bidra til å skape naturvitenskapelige og teknologiske forskningsmiljøer av høy kvalitet. Dette gjøres gjennom støtte til fri grunnforskning ved universitetene og strategisk grunnforskning ved universitetene og de teknisk-industrielle forskningsinstituttene. Planlegging av grunnforskningsaktiviteter skjer i nært samarbeid med andre områder i Forskningsrådet. Området har et særlig ansvar for strategisk grunnforskning rettet mot næringsliv og energi, og har også ansvar for basisbevilgningene til de teknisk-industrielle instituttene” (fra Norges forskningsråds WWW-sider, des. -96).

19 “**Bioproduksjon og foredling** har ansvar for forskning og utvikling overfor betydelige sektorer i norsk næringsliv og forvaltning: jordbruk, skogbruk, jakt og ferskvannsfiske, dyre og fiskehelse, fiskeri, havbruk, næringsmiddel-, nytelsesmiddel-, fôr, biokjemikalie- og treindustri. Hovedmålet for området er å videreutvikle det vitenskapelige grunnlaget for en bærekraftig utnyttelse av biologiske ressurser, og å fremme lønnsom og livskraftig næringsvirksomhet med utgangspunkt i disse ressursene.”

“**Miljø og utvikling** har ansvar for miljø- og utviklingsrettet forskning. Forskningen skal bidra til å styrke kunnskapsgrunnlaget for en effektiv miljøforvaltning og for en bærekraftig ressursforvaltning. Området har også ansvaret for forskning om samfunnsmessige endringsprosesser i u-land, i land med overgangsøkonomi og i forholdet mellom utviklingsland og industriland. Området har et hovedansvar for Forskningsrådets satsing på polarforskning” (fra Norges forskningsråds www-sider, des. -96).

virksomhet, og å styrke kunnskapsgrunnlaget for en effektiv miljøforvaltning. Dette er målsetninger som åpner både for strategisk grunnforskning og mer kortsiktig anvendt forskning. BF har gått inn for en gradvis avvikling²⁰ av frie midler som virkemiddel, mens MU på sin side har eget budsjett og eget organ for søknadsbehandling for frie midler. BF har definert alle sine (nokså permanente) forskningsfelt (eks. planter og jord; husdyr; bioteknologi) under programstyrer, mens MU i tillegg til programstyrer har en fagkomité for “frie midler”.

3.2 De ulike søknadsbehandlingsmodellene

I Området for naturvitenskap og teknologi blir søknader om frie prosjekt vurdert av individuelle sakkyndige, i Området for kultur og samfunn og Området for medisin og helse blir de vurdert i egne fagkomiteer, mens Området for miljø og utvikling benytter både individuelle sakkyndige og fagkomitébehandling i vurderingen av søknadene.

Området for bioproduksjon og foredling og Området for industri og energi legger som nevnt, mindre vekt på frie prosjekter og har ikke egne organ eller eksperter for slik søknadsvurdering. Verken IE eller BF har utlyst frie midler de senere årene. Vi skal her kort redegjøre for hvordan søknader, som ikke er programtilknyttede, er behandlet i disse to områdene før vi ser nærmere på de ulike formene for “peer review” prosesser som benyttes i NT, KS, MH og MU. Prosessene i disse siste områdene er også mer utførlig beskrevet i kapittel 5.

Industri og energi

I IE fordeles normalt alle innkomne søknader på programmer for brukerstyrt forskning. Før programstrukturen i IE ble lagt om i 1996 var det flere søknader som ikke falt inn under noe program (programmene var mindre og smalere). Disse ble vurdert av en saksansvarlig i administrasjonen, utpekt av avdelingssjefen. Fra saksansvarlig gikk søknadene til IEs ledermøte som hadde bevilgningsfullmakt delegert fra Områdestyret. Ledermøtet består av områdedirektør og tre avdelingssjefer. For søknader som ikke passer inn under noe program, er dette fremdeles et mulig bevilgningsorgan. De fleste av IEs midler er fordelt på programmer og det er programstyrene som har bevilgningsfullmakt. Det er administrativt personale som innstiller også til programstyrene. I vurderingsskjemaet som benyttes skal en rekke ulike for-

---

20 Andelen frie midler i BF's 1998 budsjett var 4,3 prosent, mot 10,8 prosent i 1996.

hold vurderes langs en firedelt karakterskala, samt at det gis en totalvurdering på samme skala (A-D). Skjema og retningslinjer er beregnet på det som er IEs oppgave: brukerstyrt og næringsrettet FoU²¹. Som nevnt har IE ingen midler til fri forskerinitiert grunnforskning.

Bioproduksjon og foredling

Virkemidlet “frie prosjekter” er under avvikling i BF. Fra 1997 er det kun stipend for internasjonal kompetanseutveksling som ikke er underlagt noe programstyre.²² Tidligere har det også vært egne midler for blant annet enkelt-søknader om rekrutteringsstipend som har falt utenom forskningsprogrammene. Administrasjonen har hatt en større rolle ved fordelingen av frie midler enn ved programmidler. Blant annet har administrasjonen for enkelte stipendtyper, og etter bestemte retningslinjer, hatt tildelingsfullmakt. For “frie” rekrutteringsstipend har programstyrene hatt en rådgivende funksjon ved vurdering og rangering av søknadene. Rangerte lister med slike søknader fra de ulike programstyrene ble behandlet i administrasjonen som innstilte til Områdestyret. Programstyrene har ikke hatt egne retningslinjer for vurdering av disse midlene, og har ellers noe ulike retningslinjer og vurderings-skjemaer for søknadsbehandlingen.²³

---

21 Kriteriene i skjemaet er: programrelevans, teknisk og økonomisk gjennomføringsevne, strategisk forankring i bedriften, prosjektets innovasjonsgrad, kompetanseutvikling, nettverksbygging, forskningsetiske forhold, miljøhensyn, bedriftsøkonomisk verdi for prosjektpartnerne, samfunnsøkonomisk verdi og addisjonalitet.

22 Disse stipendene er planlagt underlagt programstyrene fra 1999, og alle BF-midler vil da fordeles gjennom programmer.

23 Stort sett brukes en fem-delt skala (tilsvarende den som brukes i NT). Flere programstyrer bruker også individuelle sakkyndige. I et dokument som gjelder alle programstyrene heter det at den “kvalitetsmessige vurderingen bør omfatte: problemstillinger og vitenskapelig originalitet, prosjektets mål, metodikk og gjennomførbarhet, kostnadsramme, tids- og framdriftsplan, søkers kompetanse/forutsetninger for å gjennomføre prosjektet, prosjektvurdering m. forslag til vedtak” (udatert notat).

Kultur og samfunn

KS har 14 fagkomiteer med ansvar for søknadsbehandlingen i ett eller flere fag²⁴, samt en komité for søknader som faller utenom denne faginndelingen. I fagkomiteene utpekes ett komitémedlem som saksordfører for hver søknad. Saksordføreransvar fordeles likelig blant komitémedlemmene ut fra kompetanse og habilitet. Alle komitémedlemmer får tilsendt og skal vurdere alle søknader. Søknader som faller utenom komiteens kompetanse sendes eventuelt også til vurdering hos individuelle eksperter. Saksordførers skriftlige vurderinger (samt eventuelle vurderinger fra individuelle eksperter) distribueres til komitémedlemmene før det søknadsbehandlende møtet i komiteen. Det brukes en firedel skala: klart støtteverdig, støtteverdig, svakt støtteverdig og ikke støtteverdig. Vurderingsskjemaet lister opp en rekke momenter for vurdering inndelt etter (1) prosjektleder og person det søkes stipend for, (2) prosjektet og (3) forskningsmiljøet. Eksempler på momenter er vitenskapelige kvalifikasjoner (under 1), prosjektets problemstilling og avgrensning, teori og metode, budsjett og fremdriftsplan og om prosjektet vil gi viktig ny kunnskap (under 2), renommé, kontaktflate og kandidatproduksjon (under 3).

Komiteene har også retningslinjer fra Områdestyret for årets søknadsbehandling å forholde seg til. I retningslinjene for søknadsbehandlingen for 1997 ble det blant annet bedt om vektlegging av rekrutteringsbehov (se kapittel 5). De fleste av fagkomiteene har ikke flere søknader enn at de klarer å bli ferdig i løpet av én dag. Komiteene har en leder som styrer møtet, ellers er medlemmene i prinsippet likestilte. Beslutningsformen i komitémøtet kan variere fra komité til komité (ref. kapittel 5).

Hver fagkomité skriver en innstilling for sitt ansvarsområde. Fagkomitéinnstillingene går, sammen med administrasjonens samlede innstilling for henholdsvis humaniora og samfunnsvitenskap, til Områdestyret som har bevilgende myndighet.

Medisin og helse

I MH er det fire faggrupper med ansvar for hver sine forskningsfelt (to grupper for basalmedisin, én for klinisk forskning og én for samfunnsmedisin). Også her utpekes (minst) en saksordfører fra komiteene for hver søknad – ut fra kompetanse og habilitet – som skal skrive en vurdering før møtet. Alle medlemmer gir i tillegg karakterer til alle søknadene forut for møtet. Retningslinjene og skjemaet for vurderingen ber både om en faglig

---

24 Hovedsakelig inndelt som de tidligere faggruppene i RHF og RSF, se kapittel 2.

vurdering og en strategisk vurdering. Den faglige vurderingen er inndelt på samme måte som i KS: prosjekt, prosjektleder og person det søkes stipend for og forskningsmiljø. Mange av momentene i KS sitt skjema finnes også her. Enkelte momenter er mer presisert i MHs skjema. Eksempelvis “om problemstillingen er klart fremstilt” og “om metodene er godt egnet”. Mens KS ber om en vurdering av forskningsmiljøets renommé og kontaktflate, ber MH om en vurdering av “om forskningsmiljøet deltar i nasjonalt/internasjonalt samarbeid og/eller flerfaglig/tverrfaglig samarbeid”. Den vanlige universitets-skalaen benyttes (1,0 - 4,0) i vurderingene. 1 - 1,9 er klart støtteverdig, 2 - 2,9 er støtteverdig, 3 - 3,9 er svakt støtteverdig og 4 er ikke støtteverdig. I KS er det et krav om at søknaden må få karakteren klart støtteverdig for å bli innvilget. Noen slik absolutt grense finnes ikke i MH.

Faggruppens møte går i reglen over to dager. Første dag gjennomgås alle søknader og gis en samlet karakter. Andre dag diskuteres den endelige innstillingslisten. Faggruppens leder styrer møtet og kan ha en sentral rolle ved fastsetting av endelig karakter og prioritering. Lederen er den eneste i gruppen som får oversikten over karakterene de ulike medlemmene har gitt forut for møtet. Heller ikke saksordførers vurderinger distribueres. Faggruppene innstiller til Områdestyret som har bevilgende myndighet.

Miljø og utvikling

I MU sendes søknader om frie midler i reglen til én individuell sakkyndig (plukket ut av administrasjonen). Retningslinjer og vurderingsskjema for de individuelle sakkyndige ber om vurdering av tre aspekter på en skala fra 1 - 5: (1) vurdering av søker (inkludert miljø), (2) faglig kvalitet og vitenskapelig betydning og (3) nytte og bidrag til utvikling av fag-/forskningsmiljøer. I tillegg bes det om en totalvurdering av søknaden (fra 1 - 5) og en “rimelig detaljert vurdering” av sterke og svake sider. Retningslinjene konkretiserer de ulike punktene i form av spørsmål, eksempelvis “Hva er søkers bidrag til forskningsområdet de siste årene?”, “Er det sannsynlig at denne forskningen vil lede til ny kunnskap eller vesentlige framskritt for forskningen på området?” og “Vil prosjektet bidra til internasjonalisering av norsk forskning på området, og på hvilken måte?”.

Vurderingen fra den sakkyndige går i anonymisert form til fagkomiteens medlemmer. I fagkomiteen utpekes ett komitémedlem som saksordfører for hver søknad (ut fra kompetanse og habilitet). Alle komitémedlemmene får tilsendt alle søknader, men i regelen leser medlemmene bare deler av materialet – fagområdet er for heterogent til at alle kan vurdere alle søknader.

Fagkomiteens møte går i reglen over to dager. Komiteens leder styrer møtet, ellers er medlemmene i prinsippet likestilte. Ulike kategorier av søknader (rekrutteringsstipend, miljøstøtte, prosjektstøtte) gjennomgås og

prioriteres hver for seg, da Områdestyret på forhånd har gitt rammer for de ulike kategoriene. Fagkomiteen innstiller til Områdestyret som har bevilgende myndighet.

Naturvitenskap og teknologi

I NT sendes hver søknad om frie midler i reglen til to individuelle sakkyndige. Av habilitetshensyn vektlegges bruk av utenlandske eksperter (det vil i hovedsak si svenske og danske) slik at minst en av de to ekspertene (hvis mulig) ikke er norsk. Vurderingsskjema, karakterskala og retningslinjer for de individuelle sakkyndige er tilnærmet identisk med det som er beskrevet under MU (MU har sitt skjema fra NT). NT har i tillegg presisert den ferdelte skalaen på følgende måte:

- “1. Fremragende: omfatter forsker/forskning som bedømmes å ligge innenfor de 10% beste på det aktuelle forskningsområdet internasjonalt. Denne vurderingen bør bare brukes om søknader som virkelig utmerker seg.
2. Meget god: Beskriver forsker/forskning som vurderes å ligge innenfor den beste 1/3 av det aktuelle forskningsområdet. Dette er forskning som udiskutabelt bør støttes.
3. God: Betegner forsker/forskning som faller innenfor den midterste 1/3 av forskning på det aktuelle området. Dette er forskning som det kan være verd å støtte.
4. Mindre god: karakteriserer forsker/forskning som faller innenfor den laveste 1/3 av forskning på området.
5. Dårlig: Markerer forsker/forskning som har alvorlige mangler og derfor ikke bør støttes.”

Hver individuelle sakkyndig får inntil ti søknader til vurdering og blir også bedt om å rangere disse innbyrdes. Forskningsrådets saksbehandler på det aktuelle fagfeltet (“fagansvarlig”) plukker ut de sakkyndige for de enkelte søknadene. Hvis det er stort sprik i vurderingene til de to sakkyndige kan søknaden sendes en tredje sakkyndig (avhengig av tid til disposisjon). Fagansvarlig setter opp en innstillingsliste for søknadene på grunnlag av vurderingene fra de sakkyndige. Også føringer fra Områdestyret innbakes i saksbehandlerens prioritering mellom søknader på dette stadiet. På innstillingsmøter i administrasjonen blir listene sett i sammenheng med henblikk på kriterier og karakterskala. Innstillingslistene fra administrasjonen forelegges den aktuelle rådgivende komité i NT for kommentarer før de går til Områdestyret som har bevilgende myndighet.²⁵

---

25 Inntil 1998 da de rådgivende komiteene ble nedlagt.

Tabell 3.2 Søknadsvurderingen i de seks områdene, ikke-programtilknyttede midler

Område	Prosess	Dokumenter/skjema	Karakterskala
KS	Fagkomiteer (15 à 3-5 medl.). Saksordfører (sf) for hver søknad. Sf. skriftlige vurdering distribueres komiteen før møtet. Likestilte medlemmer.	Vurderingsskjema for saksordfører. Årlige retningslinjer fra OS til fagkomiteene.	1: klart støtteverdig 2: støtteverdig 3: svakt støtteverdig 4: ikke støtteverdig
MH	Faggrupper (4 à 10 medl.). Saksordfører for hver søknad. Alle gir karakter til alle søknader før møtet (distribueres ikke til faggruppen). Faggruppens leder kan ha en sentral rolle.	Vurderingsskjema for saksordfører. Retningslinjer for faggruppene.	1-1,9: klart støtteverdig 2-2,9: støtteverdig 3-3,9: svakt støtteverdig 4: ikke støtteverdig
MU	Fagkomité (1 à 9 medl.). Saksordfører for hver søknad. En individuell sakkyndig per søknad, uttalelse anonymiseres og sendes fagkomiteen. Likestilte medlemmer.	Vurderingsskjema og retningslinjer for individuelle sakkyndige.	1: Fremragende 2: Meget god 3: God 4: Mindre god 5: Dårlig 1-2 er klart støtteverdig
NT	To individuelle sakkyndige (is) per søknad valgt ut av administrasjonen. Is. uttalelser anonymiseres og sendes søker. Administrasjonen innstiller til Områdestyret.	Vurderingsskjema og retningslinjer for individuelle sakkyndige.	1 - 5 (som MU) Desimaler ved sammenregning av karakterene
BF	Administrativ behandling, evt. programstyre (til 1996).	Programstyrene har ulike retningslinjer/ vurderingsskjema, og evt. retningslinjer for individuelle sak-kyndige.	1 - 5 (som MU)
IE	Administrativ behandling.	Vurderingsskjema og retningslinjer for saksbehandler.	A - D

Av tabell 3.2 ser vi at i de fire områdene som benytter egne fagkomiteer og/eller individuelle sakkyndige i vurderingen av søknadene, varierer prosessen, antallet personer som vurderer hver søknad og karakterskala.

3.3 Fagkomiteene: Oppnevning, oppgaver og myndighet

Alle fagkomiteene i Forskningsrådet oppnevnes av de respektive områdestyrene. Hvem som foreslår medlemmene overfor Områdestyret varierer mellom områdene. Innen KS har blant annet nasjonale organer for universitetene/fakultetene, høyskolene og instituttsektoren forslagsrett. I MH er prosessen mindre formalisert og blant annet universitetene og den enkelte faggruppeleder kan rådspørres når medlemmer skal skrives ut. I alle områdene er det administrasjonen som innstiller til Områdestyret.²⁶

Et sentralt kriterium for sammensetningen i alle de tre områdene er at fagkomiteene skal dekke fagfeltet. Formuleringene varierer noe fra område til område. I MU heter det at “forskerne skal dekke de mest aktuelle fagområdene” (gjelder forskere i MUs underutvalg generelt). I KS heter det at fagkomiteene skal “være sammensatt slik at de har god dekning innenfor komiteens fagfelt”, mens det i MH heter at “Faggruppens medlemmer bør ha en faglig kompetanse som til sammen dekker bredden av vitenskapelige metoder og teoriforankringer innenfor faggruppens ansvarsområde”. MHs krav er her de mest konkrete, og MH er også det området som har *flest* medlemmer i hver komité. MU har mindre strenge krav til faglig dekning. Dette må ses i sammenheng med at ansvarsområdet er bredt og tverrfaglig, og at MU benytter individuelle sakkyndige i tillegg til vurderingene til komitémedlemmene.

Det er ingen vesentlige forskjeller i fagkomiteenes oppgaver og myndighet. Mandatene sier i hovedsak at komiteene skal vurdere søknader om frie midler innen sitt fag, følge framdriften på innvilgede prosjekter og ellers rådggi Forskningsrådet i strategiske spørsmål innen faget. Fagkomiteene gjennomgår alt søknadsmaterialet og lager en samlet innstilling til Områdestyret som har bevilgende myndighet.

NTs rådgivende komiteer hadde en helt annen rolle. De gjennomgikk verken søknadene eller vurderingene fra de sakkyndige, men kommenterte administrasjonens innstilling før den gikk til Områdestyret. I motsetning til fagkomiteene i de andre områdene var søknadsbehandling heller ikke noe

---

26 For MU mangler informasjon om hvem administrasjonen rådspør.

hovedpunkt i de rådgivende komiteenes mandat.²⁷ I de opprinnelige planene for samspeilet mellom Forskningsrådets administrasjon og de rådgivende komiteene, var forskere i komiteene tiltenkt en rådgivningsrolle i de avveiningene som gjøres ved prioriteringer mellom søknader. Komiteene som sådan skulle rådggi med hensyn til fordeling mellom fagene ut fra “innsyn i fagenes status og utviklingsbehov” og være “faglige kritikere” i forhold til administrasjonens forslag til samlet innstilling, og dermed bidra til at innstillingen er konsistent i forhold til uttalelsene fra fageekspertene (f.eks. at ikke faglig kvalitet er overstyrt av generelle retningslinjer og/eller kriterier for prioritering, uten at dette framgår tydelig av administrasjonens innstilling).²⁸ Som underlagsmateriale for dette var det meningen at komiteene skulle få kopi av søknadens første side (søker, prosjektittel og budsjett) og sammendrag, samt kopi av refereuttalelsene. Slikt materiale har imidlertid komiteene ikke forholdt seg til (ref. kapittel 5). Ifølge avdelingssjefen for frie prosjekter i NT har dette sammenheng med komiteenes egne ønsker.

3.4 Fagkomiteene: Medlemmer, budsjetter og søknader

I 1996 hadde Norges forskningsråd 20 komiteer som behandlet søknader om frie midler. I tillegg kom de tre rådgivende komiteene innen Naturvitenskap og teknologi.

---

27 I mandat av 10.06.94 er rådgivning i forbindelse med søknadsbehandling det siste av ti punkter. Andre punkter omfatter blant annet råd om virkemiddelprofil, om oppstart og framdrift av programmer, om evalueringer, om deltagelse i internasjonale organisasjoner, samt utarbeiding av faglige langtidsplaner.

28 Norges forskningsråd, NT, notat av 19.9.94. 1993 var siste år med bruk av faggrupper i søknadsbehandlingen innen naturvitenskap.

Tabell 3.3 Antall fagkomiteer og fagkomitémedlemmer i Norges forskningsråd, 1996

Område	Antall fagkomiteer	Antall medlemmer	Kvinneandel (prosent)
KS	15	62	42
MH	4	(eks. 4 observatører) 40	40
MU	1	9	44
NT	0	-	-
BF	0	-	-
IE	0	-	-
Sum	20	111	41

Fagrepresentasjonen i Forskningsrådets søknadsbehandlende organer varierer sterkt fra fag til fag. I MHs er det eksempelvis fire faggrupper à ti forskere innen ulike medisin- og helsefag, mens NT ikke har fagkomiteer i sine fag.²⁹ Også innen et område kan antall medlemmer variere mellom de ulike fagene. Innen KS har de fleste samfunnsvitenskapene, samt historie, fire medlemmer hver i komiteene, mens eksempelvis de enkelte språkfagene er representert med langt færre.

Av de totalt 111 personene i fagkomiteene kommer majoriteten fra universitetssektoren. Av tabell 3.4 ser vi at både fordelingen på de ulike universitetene og representasjonen fra andre sektorer varierer mellom områdene.

---

29 Det er imidlertid sammenlagt et stort antall individuelle sakkyndige i NTs søknadsbehandling. Eksempelvis ble ca. 40 fagekspertter ble benyttet for biologisøknadene høsten 96.

Tabell 3.4 *Institusjonstilhørigheten til medlemmene i Norges forskningsråds fagkomiteer, antall medlemmer 1996.*³⁰

Område	UiO	UiB	NTNU	UiTø	Høgskoler	Inst.sektor	Andre
KS	21	10	8	11	9	2	1 (Høyesterett)
MH	15	9	6	7	0	2	1 (Nycomed)
MU	1	2	1	1	1(NLH)	2	1 (dansk prof.)
Sum	37	21	15	19	10	6	3

I tabell 3.5 har vi satt opp budsjettene for frie midler i de ulike fagene, dvs. samlede frie midler som er innvilget for et år. Mange prosjekter er flerårige og budsjettet inkluderer derfor også midler innvilget i tidligere søknadsbehandlingsrunder (“forpliktelser”). I kolonnene for “antall søknader” og “innvilgede søknader” er bare årets søknader inkludert. Tabellen viser til dels store forskjeller i forholdet mellom innkomne søknader og bevilgede prosjekt i de ulike fagene. Bunnplassering har fagkomiteen for litteratur-, film-, teater-, og medievitenskap som bare hadde midler til 11 prosent av søknadene for 1996. Toppplassering har fagkomiteen for rettsvitenskap som fikk innvilget 63 prosent av sine søknader (vi ser da bort fra den tverrfaglige kategorien under NT som blant annet omfatter disposisjonskonti og interne prosjekter i tillegg til vanlige frie prosjekt).

Man kan ikke uten videre sammenligne “økonomien” til de ulike fagene ut fra tabellen. Innvilgesandelen for fagene varierer fra år til år, tabellen viser bare ett år, og heller ikke det samme budsjettåret for alle områdene. Fra NT og MU har vi fått 1995 tall, mens det er 1996-tall som er vist for KS og MH. Dertil kommer at andelene er beregnet ut fra *antall* søknader og innvilgede søknader. Ved beregning ut fra søkte og bevilgede *beløp* blir innvilgesandelene vesentlig lavere (ref. kapittel 5, tabell 5.1). Forskjellene vil imidlertid variere avhengig av i hvilken grad søknader på små eller store beløp prioriteres, og også avhengig av om søknadsbeløpene beskjæres før bevilgning.

30 Grunnlaget for tabellen er Norges forskningsråds lister over komitémedlemmer. For medlemmer med flere institusjonstilknytninger, er bare universitetstilknytningen tatt med. Instituttsektoren omfatter forskningsinstitutter, museer og sykehus.

Tabell 3.5 Budsjetter, søknader og innvilgelsesandel for frie midler, fordelt på fag.³¹

Komité/fag	Budsjett inkl. forpliktelser (1000 kr)	Antall søknader eks. forpliktelser	Innvilgede søknader (prosent)
Arkeologi/etnologi/folkloristikk	2 451	23	26
Filologi og språkvitenskap	6 871	59	29
Filosofi og idéhistorie	1 295	26	15
Historie	4 300	44	23
Kunst/arkitektur/musikkvitenskap	3 630	47	19
Litteratur/film/teater/medievitenskap	6 911	76	11
Teologi og religionshistorie	3 569	39	13
Sum humaniora	29 054	314	19
Geografi	1 279	11	46
Pedagogikk	2 378	42	26
Rettsvitenskap	1 865	16	63
Sosialantropologi	2 543	21	33
Sosiologi	3 051	28	21
Statsvitenskap	3 012	37	22
Økonomi	3 039	50	28
Sum samfunnsvitenskap	17 167	205	30
Fagkomiteen for andre søknader	2 351	12	25
Sum Kultur og samfunn	48 572	531	23
Basal 1: biokjemi, molekylærbio., immunologi, m.m.	18 524	118	31
Basal 2: anatomi, fysiolog., patol., farmakolog., toksikologi	10 620	88	38
Klinisk forskning	14 425	86	40
Samfunnsmedisin og helsetjeneste	10 485	66	32
Sum Medisin og helse	54 054	358	35
Fagkomité for miljø og utvikling	9 475	155	14
Biologi	22 721	127	21
Fysikk	14 773	77	25
Geofag	22 125	143	22
Informasjonsteknologi	18 108	72	31
Kjemi	16 097	113	23
Matematikk	9 940	58	40
Byggtekniske fag	1 425	14	36
Materialteknologi og elektrofag	6 093	40	28
Maskin- og marinfag	6 525	71	23
Tverrfaglig	8 305	31	65
Sum Naturvitenskap og teknologi	126 112	746	27
Sum frie prosjekter	238 213	1 790	26

31 Tall fra 1995 budsjettet for NT og MU. For KS og MH er det 1996 tall som er vist. (Søknader under rekrutteringsprogrammet for utviklingsforskning (23 søknader for 1995) er ikke med i MU-tallene.)

3.5 Oppsummering

Kapitlet beskriver hvordan søknader om frie midler behandles innen de ulike områdene i Norges forskningsråd og ser på variasjoner i fagkomiteenes oppgaver, myndighet, representasjon, budsjetter og søknadsmengde. Ser vi bort fra IE og BF som i regelen ikke utlyser frie midler eller har egne organ for behandling av ikke-programtilknyttede prosjekter, er det største skillet i søknadsbehandlingsmodell mellom på den ene siden NT hvor administrasjonen rangerer søknader og innstiller til Områdestyret på bakgrunn av individuelle vurderinger fra sakkyndige, og på den andre siden KS, MH og MU hvor det er fagkomiteer som vurderer søknader og lager innstillingslister som går til Områdestyret. I de tre siste områdene er administrasjonens rolle mer begrenset og består blant annet i å lage *samlet* innstilling for området og endelige budsjettforslag (KS og MH), og plukke ut individuelle eksperter (MU).

Det er også vesentlige forskjeller mellom de tre områdene som benytter fagkomiteer. KS har 15 små komiteer, både rene disiplinkomiteer og flerfaglige komiteer. MH har fire store faggrupper der alle medlemmer (fra ulike forskningsfelt/disipliner) er med på å vurdere og gi karakter til alle søknader (med unntak ved inhabilitet). MU har én stor flerfaglig komité som er for heterogen til at alle vurderer alle søknadene, men benytter i tillegg én individuell sakkyndig per søknad.

Dette innebærer forskjeller både med hensyn til hvordan komiteene dekker fagfeltet sitt og hvor mange som vurderer hver søknad. De store faggruppene (med ti medlemmer hver) i MH representerer samlet en bred faglig ekspertise på feltet, mens MUs fagkomité – som behandler søknader innen en rekke fagområder – har adskillig mer grovmasket ekspertise³². I KS er det en saksordfører per søknad som leverer en skriftlig vurdering før søknadsbehandlingsmøtet, i tillegg til at de andre komitémedlemmene (fra to til fire) har lest og vurdert søknadene. I MH er det en (evt. to) saksordfører(e) på hver søknad i tillegg til at de andre komitémedlemmene også gir skriftlig karakter til hver søknad før søknadsbehandlingsmøtet. I MUs fagkomité er det ingen andre enn saksordfører som er strengt forpliktet til å vurdere den enkelte søknaden. I praksis leser hver av medlemmene (minimum) alle søknader innen eget fagområde (naturvitenskap, samfunnsvitenskap etc.) slik at det minst er to

---

32 Søknadene for 1997 behandlet i MUs faggruppe fordelte seg på samfunnsvitenskap, naturvitenskap, teknologiske fag, humaniora, landbruksvitenskap og medisin (se vedlegg A).

eller tre av de ni medlemmene som har lest og vurdert en søknad (i tillegg til en individuell sakkyndig). I NT er det som nevnt to forskere som vurderer hver søknad uten å diskutere seg imellom.

Det er også forskjeller mellom områdene når det gjelder karakterskalaen som blir brukt. MH er mest “finmasket” med en skala fra 1,0 til 4,0. KS sin skala er enklest med en firedeling uten desimaler. De individuelle sakkyndige i NT og MU bruker en femdelt skala. I NT bruker administrasjonen desimaler ved sammenregning av karakterene fra de to sakkyndige. Også i MU graderes søknadene mer enn i fem kategorier. Fagkomiteen gir poeng fra 10 til 50 (i praksis brukes 10, 15, 20 etc.).

Områdene har også litt ulike prosedyrer ved oppnevning av medlemmer til komiteene. I KS har blant annet nasjonale organer for universitetene, høyskolene og instituttsektoren forslagsrett, mens prosessen i MH er mindre formalisert. Her tas blant annet universitetene og faggrupeledere med på råd ved sammensetningen av gruppene. I alle områdene er majoriteten av fagkomité-medlemmene fra universitetssektoren. Ellers har høyskolene høyest representasjon i KS, mens andelen fagkomité-medlemmer fra instituttsektoren er høyest i MU.

Antall søknader om frie midler en komité behandler (for ett budsjettår) varierer betydelig, fra under 15 til over 150. Andelen søknader som innvilges varierer også (ref. tabell 3.5).

4 Faglige bedømmelser og organisatorisk, økonomisk og politisk kontekst

I dette kapitlet drøftes ulike forhold som kan ligge til grunn for eller innvirke på hvordan søknader om prosjektmidler vurderes i et forskningsråd. I første del er fokus på fagdisipliners ulike grunnlag for konsensus i bedømmelses-spørsmål. I 4.2 drøftes ulike former for subjektive innslag i bedømmelser av forskning. Deretter behandles ulike organisatoriske opplegg for behandling av søknader om forskningsmidler. I 4.4 er temaet forskningspolitiske og økonomiske rammebetingelser for søknadsbehandlingen. Til slutt oppsummeres hovedpunktene, og problemstillingene for neste kapittel skisseres.

4.1 Faglig basis og forskjeller mellom fagfelt

I forskersamfunnet finner vi både mekanismer som tilsier konsensus og mekanismer som tilsier uenighet i faglige bedømmelser. Når “fagfeller” vurderer forskning baserer de seg på et mer eller mindre eksplisitt begrep om god forskning internalisert i de utdannings- og fagmiljøer som evaluatorene har vært tilknyttet. Disse “standardene” vil blant annet være relatert til tidligere evalueringer (formelle og uformelle) og hva som regnes som de mest prestisjetunge publikasjoner, tidsskrifter, miljøer og personer på feltet (Cole 1983:136-138). Dette er faktorer som tilsier konservative og samstemte vurderinger. På den annen side er det klare grenser for hvor standardisert og spesifisert bedømmelsesgrunnlaget kan være. Faglige bedømmelser er skjønnsbasert – basert på kunnskap som er individuelt tilegnet og ofte internalisert på en slik måte at den kan være vanskelig å gjøre rede for (Ravetz 1971:274ff). Grunnlaget for bedømmelser er heller ikke konstant. Hva som er adekvat og verdifull forskning redefineres stadig gjennom ulike former for fagfellellevurderinger – hvorav vurdering av prosjektsøknader til forskningsråd er én. Prosjektvurderinger i forskningsråd vil være relatert til tidligere fagfellellevurderinger og samtidig bidra til endring og utvikling av oppfatninger av hva som er god og dårlig forskning. Vurderingsgrunnlaget er altså ikke konstant, men i en viss grad historisk betinget. Dertil er det ofte ulike skoleretninger med vesentlig ulike (samtidige) bedømmelsesgrunnlag innen et fagfelt. For eksempel kan ulike vitenskapsteoretiske standpunkt gi grunnleggende uenighet når faglig kvalitet bedømmes.

En rekke av de forhold som påvirker hvor homogen vurderingsbasisen er, og i hvilken grad det er enighet om vurderinger, vil variere mellom fagdisipliner. Litteratur om fagforskjeller peker på en rekke faktorer av betydning for homogenitet og enighet. Disipliner har ifølge Whitley (1984) ulik grad av:

- spesialisering og standardisering av oppgaver
- differensiering i ulike forskningsretninger/skoler og “teori-koordinering”
- konfliktomfang og konfliktintensitet
- faglig monopol på sine metoder, på opplæring og ferdigheter, og på å definere hva som er viktige problemstillinger og verdifulle resultater, kontroll over fagets domenebeskrivelse, problemformuleringer og terminologi
- faglig maktkonsentrasjon i form av en liten homogen gruppe av “dørvakter” (til stillinger, forskningsmidler, publisering etc.)
- antall og bredde av fagtidsskrifter og målgrupper som styrer reputasjon (ett fåtall spesialister, mange generalister, evt. eksterne brukere, “offentligheten”)

Litt forenklet kan disse faktorene reduseres til tre hoveddimensjoner – grad av differensiering, standardisering og konflikt – og forhold som er nært relatert til plassering langs dimensjonene:

1. Differensiering/heterogenitet: Har faget flere “skoler” eller “paradigmer” eller en felles kjerne av kunnskap og teori som det er enighet om? Dette vil bl.a. være relatert til samarbeidsmønstrene i faget, avhengighet forskere imellom og maktkonsentrasjonen i faget (grad av hierarkisk faglig-sosial organisering).

2. Standardisering: I hvilken grad har faget innarbeidet (felles) “vurderingskunnskap” i form av standardiserte og eksplisitte kriterier eller vurderingsdimensjoner? Grad av standardisering vil bl.a. henge sammen med i hvilken grad faget preges av et enhetlig teorigrunnlag som “koordinerer” både forskningsarbeid og bedømmelsesarbeid, av faglig maktkonsentrasjon, av hvorvidt faget har monopol på sine metoder/opplæring/ferdigheter, monopol på å definere hva som er viktige problemstillinger og verdifulle resultater, og kontroll over domenebeskrivelse, problemformuleringer og terminologi. Et fag med fragmentert eller sprikende teorigrunnlag, felles metoder, opplæring og ferdigheter med andre fag, ekstern innflytelse på hva som defineres som viktige problemstillinger og resultater – og maktspredning generelt – har vesentlig dårligere muligheter for felles innarbeidede og eksplisitte standarder og bedømmelses-kriterier, enn det et “teori-koordinert” fag i en monopolsituasjon og med faglig maktkonsentrasjon har.

3. Konfliktomfang/konfliktintensitet: Hvor dyptgripende og hvor omfattende er skillene mellom ulike retninger i faget? Tolereres “avvik” og tolererer ulike retninger hverandre stilltiende, eller er det konfrontasjon og åpen konflikt mellom retningene? Dette vil bl.a. henge sammen med makt-konsentrasjonen i faget og konsentrasjon av målgrupper og tidsskrifter som styrer reputasjon. Ved et mangfold av instanser som styrer reputasjon vil man kunne unngå konkurranse med “avvikere” eller andre skoleretninger. Om man ikke har felles målgrupper, finansieringskilder eller tidsskrifter, trenger man ikke konfrontere hverandre og det koster mindre å tolerere hverandre.³³

Det finnes ingen systematisk empirisk kartlegging av ulike fag i forhold til slike karakteristika. Det nærmeste vi kommer er kanskje Tony Bechers “Academic Tribes and Territories” (1989) basert på intervjuer med 221 forskere fordelt på 12 disipliner. Becher plasserer blant annet disiplinene langs en divergens/konvergens-skala, dvs. etter ulik grad av enhetlig identitet/“ideologisk” fragmentering. *Konvergente* fag er fag hvor forskerne i høy grad står for de samme faglige verdiene og er enige i kvalitetsbedømmelsesspørsmål. Faglige standarder og metoder er relativt enhetlige og kontinuitet ivaretas av en forholdsvis stabil elite. *Divergente* fag har mer uklare grenser og ingen felles faglig kjerne/basis eller identitet. Faglige “avvik” tolereres i høyere grad og faglig uenighet kan gå på helt grunnleggende forhold. Av de 12 disiplinene som er med i Bechers studie, defineres fysikk som det mest opplagte eksemplet på et konvergent fag. Matematikk, økonomi og historie faller også i gruppen konvergente fag, mens jus, kjemi og biologi plasseres i en mellomkategori. I gruppen av divergente fag havner maskinteknikk, sosiologi, språkfag, geografi og farmasi.

Dette tilsvarer *ikke* den tradisjonelle “hard-myk”-inndelingen av fag som går mer eksplisitt på fagets innhold enn på sosiale strukturer. Harde fag fokuserer på kausalitet, universelle lover og har vel-strukturert teori og høy grad av kumulativitet, mens myke fag stort sett mangler slike karakteristika. Når Becher plasserer de 12 fagene langs hard/myk-dimensjonen grupperer fagene seg annerledes enn langs konvergent/divergent-dimensjonen. Fysikk, kjemi, matematikk og farmasi defineres som harde fag, biologi, maskinteknikk,

---

33 Strukturer som reduserer konfliktårsaker kan altså forhindre at høy grad av heterogenitet og lav grad av standardisering preger faget. En politisk parallell vil være “konsosierte demokratier”, en styreform der f.eks. språklige og religiøse skiller håndteres ved hjelp av blant annet betydelig politisk autonomi for de enkelte grupper, brede koalisjonsregjeringer og mindretallsvern/vetorett (eksempelvis Sveits).

økonomi og geografi faller i en mellomgruppe³⁴, mens historie, språk, sosiologi og jus defineres som myke fag.

Med henblikk på felles faglig vurderingsbasis vil trolig grad av konvergens-divergens være viktigere enn i hvilken grad faget er “mykt” eller “hardt”. Konvergens-divergens går direkte på hvor (faglig-sosialt) fragmentert eller enhetlig et fag er (og enighet om fagvurderinger er et av konvergens-kriteriene), mens hard-myk går på faglig innhold og er mer indirekte relatert til vurderingsbasis. Hard-myk-dimensjonen kan likevel være viktig hvis det f.eks. er enklere og klarere vurderingsstandarder i harde fag. Det kan være enklere å vurdere faglige prestasjoner i fag som har vel-strukturert teori og legger stor vekt på kausalitet, universelle lover og kumulativitet, enn i fag hvor slike elementer står svakt. Jo klarere standarder og jo enklere vurderinger, jo mindre rom vil det være for uenighet i bedømmelsesspørsmål.³⁵

Samlet kan vi konkludere at fag som er *både* konvergente og “harde” er de mest opplagte kandidater for bred konsensus i bedømmelsesspørsmål (hos Becher fysikk og matematikk), mens i divergente *og* myke fag vil motstridende vurderinger være langt mer vanlig (hos Becher språkfag og sosiologi).³⁶ Dette betyr at de fagrelaterte forutsetningene for å (organisere og) bedømme søknader om forskningsmidler kan variere både med fagområder og fagdisipliner. (Det er imidlertid ikke uproblematisk å studere slike forutsetninger uavhengig av utfallet av fagfellelvurderinger, og hvis vi for eksempel tar enighet i vurderinger som en indikator på konvergens havner vi i en sirkelargumentasjon når vi skal forklare denne konvergens.)

---

34 Biologi og maskinmekanikk plasseres så vidt innenfor de harde fagene, mens økonomi og geografi plasseres som grensetilfeller på andre siden av skillet.

35 En studie som omfattet intervjuer med 64 forskere fordelt på fagene bioteknologi, filosofi, fransk, kjemi, matematikk, medisin, sosiologi, sosialøkonomi og teknisk kybernetikk, fant større enighet særlig i vurderinger av faglig originalitet i harde fag, inklusive sosialøkonomi, enn i myke fag (Gulbrandsen og Langfeldt 1997). Dette tyder på at en “hard” faglig kjerne har spesiell betydning for enighet i vurderinger av det som er faglig *nyskapende*, noe som ofte vil være et sentralt element i vurderinger av prosjektsøknader.

36 Merk at Bechers studie bare omfatter 12 disipliner. Særlig når det gjelder divergens-konvergens-dimensjonen bør det understrekes at det kan være både historiske og geografiske variasjoner i fagstrukturelle karakteristika. Bechers studie er basert på britisk og amerikansk forskning på 1980-tallet og har ikke nødvendigvis umiddelbar relevans for andre land og tidsepoker. Det kan også stilles spørsmålsteget ved om det er meningsfullt å kategorisere hele disipliner når disse kan bestå av en rekke forskningsfelt med vesentlig ulike karakteristika.

4.2 Ulike typer subjektive innslag i fagfelle- vurderinger

Vi skal her behandle fire hovedkategorier av subjektive faktorer som kan påvirke fagfellevurderinger, og se kategoriene i forhold til Forskningsrådets habilitetsregler. Den første kategorien har vi kalt *faglig-kognitiv partiskhet*. Med dette menes “fordommer” om hva som er god og dårlig forskning basert på faglig ståsted eller fagbakgrunn. Subjektivitet kan i denne sammenheng forstås på ulike måter. Når vurderinger baserer seg på etablerte meninger om hva som er adekvat og verdifullt, vil dette nødvendigvis innebære en innebygd “fag-partiskhet” og diskriminering av faglig virksomhet som bryter med de etablerte normer og teorier i systemet (ref. Kuhn 1970). Dette tilsvarer den type faglig intersubjektivitet som er ment å skulle ligge til grunn for fagfellevurderinger og vil neppe regnes som partiskhet i den vanlige betydningen av ordet. I fag hvor det er to eller flere “skoler” med ulike normer for faglig soliditet og relevans, er det snakk om en snevrere form for intersubjektivitet og hvem som foretar en bedømmelse vil kunne være avgjørende for utfallet. Motsetninger som springer ut av ulike forskningsretninger og “skoler” blir i Norges forskningsråds habilitetsrapport definert som “aktsomhetsområde” (Norges forskningsråd 1993:44).

En annen kategori er *fagpolitisk partiskhet*, eksempelvis i form av å hjelpe fram forskning innen sitt eget faglige interesseområde.³⁷ Slik partiskhet kan være mer eller mindre bevisst, men faginteresser omfattes som sådan ikke av Norges forskningsråds habilitetsbegrep. Hvis slike interesser ga inhabilitet ville Forskningsrådet utdefinert mye av sin fagpolitiske rolle. Rådet ville måtte sette sammen styret og komiteer med personer uten en tilknytning til forskning som tilsa at de “brant” for et forskningsfelt eller fagområde. Det vil også ofte være vanskelig å avgjøre om favorisering av eget faglige interesseområde bunner i motsetninger mellom ulike forskningsretninger eller ikke. Hvis favoriseringen har slik bakgrunn vil den kunne omfattes av habilitetsreglene (ref. kategori 1).

---

37 En studie av søknadsbehandlingen i tre amerikanske forskningsråd (NSF, NIH og NEH) konkluderer med at evaluatorenes interesse for forskningsfeltet *ikke* påvirker deres karaktergivning. Derimot hadde det en positiv effekt på karaktergivningen hvis evaluatoren kjenner søkeren (GAO 1994).

En tredje kategori subjektive innslag er *personlige interesser*, som eksempelvis kan gi seg utslag i personlig “proteksjonisme” i form av å være ekstra kritisk til forskning på eget felt for å diskreditere eller hindre konkurrerende forskning. Ved direkte konkurranseforhold oppfordrer Forskningsrådets habilitetsrapport til *streng* håndhevelse av “fratreden”, dvs. at involverte komitémedlemmer forlater møtet under behandling av saken. Å hjelpe fram “disipler”, nære kolleger/venner eller egen institusjon/institutt vil også falle i kategorien personlige interesser. I slike tilfeller er faglige og personlige interesser ofte overlappende og det vil kunne være problematisk å skille kategori 2 og 3. For Forskningsrådet er habilitet i slike tilfeller imidlertid klarere, da det er relasjonen i seg selv som gir inhabilitet, ikke hvorvidt faglige eller personlige interesser dominerer. Forskningsrådet har forholdsvis spesifiserte regler for hvilke relasjoner som gjør en person inhabil (Norges forskningsråd 1993).

En siste kategori subjektive innslag er *kognitive begrensninger og tilfeldige faktorer*. I denne kategorien finner vi overfladisk vurdering og manglende grundighet som eksempelvis kan grunne i dårlig tid, latskap, manglende interesse og ulike former for selektiv persepsjon (kategorien faller uansett utenfor habilitetsbegrepet). Usystematisk eller overfladisk bedømmelse kan særlig bli et problem når tiden ikke står i forhold til arbeidsmengden. Innslag av selektiv persepsjon er vanskelig å gardere seg mot i virksomheter som ikke lar seg standardisere eller regulere. Peer review er basert på faglig skjønn og til dels på “taus” kunnskap (“tacit knowledge”, ref. Polanyi 1962) og derfor vanskelig å standardisere.

4.3 Ulike organisatoriske opplegg for søknadsbehandling i forskningsråd

I dette delkapitlet behandles to viktige dimensjoner av komitéorganiseringen: (1) sammensetning og størrelse og (2) arbeidsmåte og myndighet. De ulike organisatoriske faktorenes mulige betydning for hva som vektlegges i søknadsbedømmelsene drøftes.

Sammensetning og størrelse på komiteen

Komiteer som behandler søknader kan være sammensatt av folk fra *én eller flere disipliner*. Rene disiplinkomiteer kan dekke alle eller bare enkelte underdisipliner. Flerfaglige komiteer kan ha en hovedvekt av medlemmer fra én disiplin eller tilstrebe balanse mellom ulike disipliner. I en studie av disiplin-komiteer i Storbritannia fant forskerne, gjennom direkte observasjon av møtene, at forskningsfelt og skoleretninger som ikke hadde noen talsperson i

komiteene hadde en tendens til å falle igjennom (Travis & Collins 1991). Faglig sammensetning kan derfor være kritisk, og et sentralt spørsmål ved komité-sammensetningen er i hvilken grad komiteen dekker alle felt og retninger i søknadsmassen den behandler. Tverrfaglige prosjekter risikerer imidlertid å komme dårlig ut uansett, så sant ikke den spesifikke tverrfagligheten er representert. Hvilke felt komitémedlemmene representerer kan være et resultat av hvem som innstiller og oppnevner komiteene. En demokratisk prosess der alle berørte institusjoner i faget deltar tilsier eksempelvis en bredere sammensatt komité enn en prosess der ett organ (i forskningsrådet) oppnevner en komitéleder som så kan velge “sin” komité fritt.

Størrelsen på komiteen kan være avgjørende for i hvilken grad komiteen favner hele dens ansvarsområde – om det er en, flere eller ingen personer som dekker de ulike spesialitetene, noe som vil ha betydning både for komiteens arbeidsmåte og legitimitet. Jo bedre dekking av de ulike ansvarsområdene, jo større faglig autoritet vil bedømmelsene ha. Funksjon og arbeidsmåte kan påvirkes av størrelsen, eksempelvis ved at formell arbeidsdeling og detaljerte retningslinjer oppleves mer påkrevet jo større komiteen er, eller at en komité som er for liten til å dekke alle spesialiteter på sitt felt benytter andre og mer generelle vurderingskriterier enn større komiteer med mer spesialkompetanse.

En annen sentral side ved komité-sammensetningen er hvorvidt komiteen består utelukkende av *forskere* (rene fagfellekomiteer) eller også personer med en annen tilknytning til forskning enn å utføre den – ulike *brukere* eller *målgrupper* for forskningen (blandede komiteer). Sammensetning langs denne dimensjonen vil ofte være avgjørende for komiteens funksjon og hvilke typer hensyn og kontroverser det er åpent for. Særlig spørsmålet om hva forskningen skal være relevant eller verdifull for kan “organiseres” inn i komiteen ved dens sammensetning. Et annet spørsmål er om den ene parten lett blir toneangivende, mens den andre parten mer fungerer som et legitimerende “gissel” i en blandet komité. Om forskerne eksempelvis har klare meninger om søknadene som skal behandles og “brukerne” kvier seg for å imøtegå faglige argumenter og det ikke er noen klar arbeidsdeling som sikrer brukerne i komiteen en egen rolle i søknadsvurderingen, kan de føle seg bundet til å godta vurderinger de ikke deler eller har hatt noen innflytelse på.

Andre hensyn som ofte spiller inn ved komité-sammensetning er organisatorisk tilknytning, alder, kjønn og geografi. Hensyn til organisatorisk tilknytning ved sammensetningen er kanskje den av disse faktorene som oppleves å ha størst direkte betydning. God spredning av medlemmenes organisatoriske tilknytning gjør det enklere å oppfylle formelle habilitetskrav i de enkelte sakene når enhver regnes som inhabil ved behandling av søknader

fra eget institutt.³⁸ Ønske om spredning på faktorene alder, kjønn og geografi kan ha mer symbolpolitiske årsaker (i tillegg til at kvoteringsregler for offentlige organ må overholdes såfremt mulig). En komité med en overvekt av eldre menn fra hovedstaden kan eksempelvis lett gi inntrykk av et konservativt organ.

Komiteens arbeidsmåte og myndighet

Retningslinjer for bedømmelser, om det er en komité og/eller individuelle eksperter som bedømmer, og hvorvidt søknadsvurderingene og rangeringene (innstillingene) gjøres av de samme personene, er sentrale aspekter ved myndighetsfordeling og arbeidsmåte. Om det finnes *retningslinjer* for å bedømme søknader og hvor detaljerte disse evt. er, har betydning for friheten i bedømmelsesskjønnet til komitémedlemmene, evt. hvilken frihet eksterne individuelle eksperter gis. Retningslinjer kan eksempelvis si at potensialet for å lykkes med et prosjekt hovedsakelig skal vurderes ut fra enten søkerens tidligere prestasjoner eller ut fra søkerens redegjørelse for den planlagte forskningen, eller også angi hvilke faktorer som skal vurderes og eventuelt hvordan ulike faktorer skal vektlegges i forhold til hverandre.³⁹ Retningslinjer kan være

---

38 I peer review-litteraturen er “institutional bias” først og fremst et begrep ved vurdering av manus for publisering. Enkelte studier finner at manus fra høystatus institusjoner favoriseres (Ceci & Peters 1982). For vurdering av prosjektsøknader er ikke slik “institusjonell partiskhet” like opplagt illegitimt. Organisatoriske og ressursmessige forutsetninger for at et prosjekt resulterer i god forskning er ofte innarbeidet i vurderingsgrunnlaget for prosjektsøknader, og det kan være vanskelig å avgjøre om favorisering av en søknad fra en høystatusorganisasjon er “institusjonell partiskhet” eller en “riktig” bedømmelse av sjansene for at prosjektet vil lykkes. En studie som undersøkte påstander om at evaluatorene fra høystatusinstitusjoner favoriserer prosjektsøknader fra høystatusinstitusjoner, fant det motsatte – at evaluatorene fra høystatusinstitusjoner er strengere overfor søknader fra høystatusinstitusjoner enn det evaluatorene fra ikke-høystatusinstitusjoner er. Av de ti disipliner/programområder innen NSF som var inkludert i denne studien var biokjemi det eneste unntaket. Der ble påstanden om at evaluatorene fra høystatus institusjoner favoriserte søknader fra høystatusinstitusjoner bekreftet. I to av fagene som ble studert fant man ingen signifikante effekter (Cole et al. 1978, kapittel 2).

39 De sterkeste restriksjonene på skjønn legges vel ved å kreve bedømmelse av et stort antall spesifiserte faktorer *uten* at det gis mulighet til å foreta en samlet generell vurdering. Dette er et av alternativene i en NIH-rapport som drøfter ulike muligheter for å forbedre karaktergivning og søknadsbehandling (NIH 1996).

betinget av hvor eksplisitte og samstemte fagets “vurderingsstandarder” er, eller være utformet for å kompensere for manglende felles eksplisitte standarder i faget.

Individuelle ekspertuttalelser og komitédrøftelser gir ulike muligheter for å bygge opp evalueringskompetanse og generere normer for bedømmelser. I komitédrøftelser kan meninger utveksles og normer for hva som er gode og dårlige søknader bygges opp mer eller mindre gjensidig, eller kompromisser mellom ulike vurderinger inngås stilltende.⁴⁰ Med to eller flere individuelle ekspertuttalelser per søknad blir eventuell uenighet blottlagt og kompromisser mellom ulike vurderinger tas eksplisitt (av andre enn de individuelle ekspertene) før “endelig karakter” er satt på de enkelte søknader. Individuelle eksperter deltar ikke i en utveksling av meninger og erfaringer, og den normdannende prosessen uteblir om ikke ekspertene gis tilbakemelding på hvordan deres vurderinger forholder seg til de andre ekspertenes vurderinger. Får de slik informasjon kan det muligens dannes standarder uten direkte kommunikasjon mellom evaluatorene, men slik normdanning vil være mer basert på “følning og gjetting” enn det som er mulig ved direkte interaksjon i en komité. En komité som diskuterer seg fram til et felles vurderingsgrunnlag vil på den annen side kunne være ensrettet i sine vurderinger, mens individuelle eksperter kan gi mer pluralisme i utfallet. Valget kan slik sett stå mellom pluralisme og tilfeldigheter med individuelle eksperter (“luck of the reviewer draw” Cole et al. 1981), eller mer standardisering og likebehandling med en søknadsbehandlende komité.

Komiteen kan ha bevilgende eller innstillende *myndighet*, eller være utelukkende rådgivende. Komiteens myndighet kan være en funksjon av overordnede organers myndighet eller administrasjonens og/eller eventuelle eksterne eksperters rolle i søknadsbehandlingen, men fastsettes som regel også i et eget mandat. Om komiteen er formelt innstillende eller bevilgende har liten betydning for utfallet av søknadsbehandlingen såfremt ikke det overordnede organ som behandler innstillingen, finner grunn til å forbigå hele eller deler av innstillingen. Er det derimot ikke komiteen som innstiller (kun rådgivende komité), foregår en avgjørende del av søknadsbehandlingen utenfor komiteen.

---

40 En kanadisk studie tyder på at interaksjonen i søknadsbehandlende komiteer har et vesentlig lærings- og normgenereringselement, og bidrar til mer lik vektlegging av de ulike kriteriene (Ajenstat 1993).

4.4 Forskningspolitiske og økonomiske rammebetingelser

Både forskningspolitisk klima og budsjettammer kan innvirke på søknadsvurderingen. Hva som er politisk akseptable former for søknadsbehandling kan også variere mellom ulike forskningspolitiske nivå, bl.a. fordi vektleggingen av hensyn til kostnadseffektivitet, faglig legitimitet og overordnede målsetninger er forskjellig – ikke minst på grunn av ulike syn på hva som er forskningens målsetning. “Grunnplanet” – forskerne og deres organ og organisasjoner – har sine standarder og oppfatninger om hvordan man best plukker ut de beste søknadene. Forskningens målgrupper og brukere, forskningsrådsadministratorer og rikspolitikere har kanskje andre oppfatninger. Det kan dermed være flere konkurrerende aktører som prøver å få gjennomslag for den form for søknadsbehandling de mener er tjenlig ut fra sine ulike ståsted.

Ser vi på Norges forskningsråd, hvor hvert område har sin særegne form for behandling av søknader om frie midler, blir et sentralt spørsmål hva som er grunnlaget for den lokale “gangbarheten” til de ulike måtene å organisere søknadsbehandlingen på. Både størrelsen, sammensetningen og bredden på komiteene, bruken av individuelle eksperter og administrasjonens rolle i søknadsbehandlingen varierer mellom områdene. Noe av særegenhetene er nok historisk betinget, bl.a. som arv fra de tidligere fem rådene og faglige tilpasninger og tradisjoner. Mer spesielt kan det være ulik grad av åpenhet for forskningseksterne interesser, ulike utenlandske forskningsråds-forbilder, og ulikt syn på ansvarsdelingen mellom forskere og forskningsadministratorer.

Med unntak av habilitetsproblematikken har ikke Norges forskningsråds søknadsbehandling tiltrukket seg *rikspolitisk interesse*.⁴¹ Om norske rikspolitikere ikke anser seg meningsberettiget i spørsmål om hvordan søknader om forskningsmidler bør vurderes, er dette ikke tilfelle i USA. I en høring i den amerikanske kongressen ble det hevdet at søknadsbehandlingen i National Science Foundation (NSF) var et lukket system som verken stod ansvarlig overfor forskersamfunnet eller kongressen, men ble manipulert av programdirektører (Mazuzan 1992). I dette lå det en oppfatning om at NSF-administrasjonen hadde for stor makt, både i forhold til nasjonal demokratisk kontroll og i forhold til forskersamfunnet. Sagt på en annen måte ble det hevdet at NSF verken var et forskerparlament eller statlig ansvarlig

---

41 De store variasjonene i søknadsbehandlingsformer tyder da heller ikke på at organisasjonsformene er vesentlig betinget av noen overordnede eller nasjonale forskningspolitiske rammer.

byråkrati (ref. Rip 1994), men en uavhengig aktør som kunne manipuleres av enkeltpersoner.

I tillegg til prosesskrav til søknadsbehandlingen, stiller også offentligheten og politikere krav som går mer på *utfallet* av prosessen – på prosjektporteføljens innhold. Vitenskapseksterne krav er ofte relatert til forskningens allmenne relevans. Også her er det vel NSF som har vært mest utsatt for kritikk. Senatorer har brukt esoteriske prosjekttitler for å underbygge påstander om at NSF bevilger penger til forskning med minimal verdi for skattebetalerne, og de reneste hetskampanjer har blitt igangsatt (Mazuzan 1992). I Norge har ikke forskningsbevilgende organ blitt utsatt for noe lignende, men fra tid til annen har prosjekttitler som ikke samsvarer med offentlighetens nyttebegrep blitt utsatt for negativ mediaoppmerksomhet. Slik oppmerksomhet kan tenkes å påvirke søknadsbehandlingen mer eller mindre direkte.

Budsjetter kan innvirke på søknadsbehandling på flere måter. En sentral studie av “peer review” finner at det er langt mer samsvar mellom ulike eksperters bedømmelser i grove kategorier som skiller de klart beste søknadene fra de dårligste, enn i fingradering av søknadene som ligger mellom (Cole et al. 1981). Dette betyr at uenigheten blir større jo finere gradering i bedømmelsene som kreves. Søknadsbehandlingen vil da være betinget av forholdet mellom søknadsbunker og budsjetter: jo mer fingradering av søknadene de økonomiske rammene krever, jo mer arbeidskrevende søknadsbehandling. I tillegg til at slik fingradering av søknadene åpner for mer fundamentale kontroverser mellom evaluatorene, vil beslutningene også være mer utsatt for kritikk. Jo strammere budsjetter og jo større fingradering som kreves, jo vanskeligere kan det være å få et utfall som aksepteres også av de som får avslag.⁴²

I tillegg til budsjettenes størrelse, kan også budsjettprosessen påvirke søknadsbehandlingen. Om endelige bevilgningsrammer fastsettes før eller etter prioritering av søknadene, kan ha betydning for komiteens/ekspertenes vurderinger. For å hindre at ekspertene bare inndeles bunken i “bevilges - bevilges ikke” (men i stedet gir en fullstendig rangering), kan overordnet organ vente med å fastsette rammene for midlene komiteen skal fordele til etter at søknadene er ferdig vurdert. Hvis dette så gjøres ved å sette en ens karakter-

---

42 Jo større avslagsraten er jo enklere blir det å finne eksempler på gode prosjekter som ikke har fått støtte. Satt opp mot mislykkede prosjekt som har fått støtte, vil bedømmelsesskjønnet til organet kunne settes i dårlig lys. En konsensuskonferanse om evaluering av forskning konkluderte med at når innvilgelsesandelen er lavere enn andelen fremragende søknader vil *peer review* tendere mot å favorisere lavrisikoforskning (ESF 1998).

grense for bevilgninger i alle fag, kan det imidlertid gå inflasjon i evaluatorenes karaktergivning: alle fag bruker fortrinnsvis øvre del av karakterskalaen i bedømmelsene for å sikre at faget ikke skal tape i konkurransen med de andre fagene om de samlede midlene.⁴³

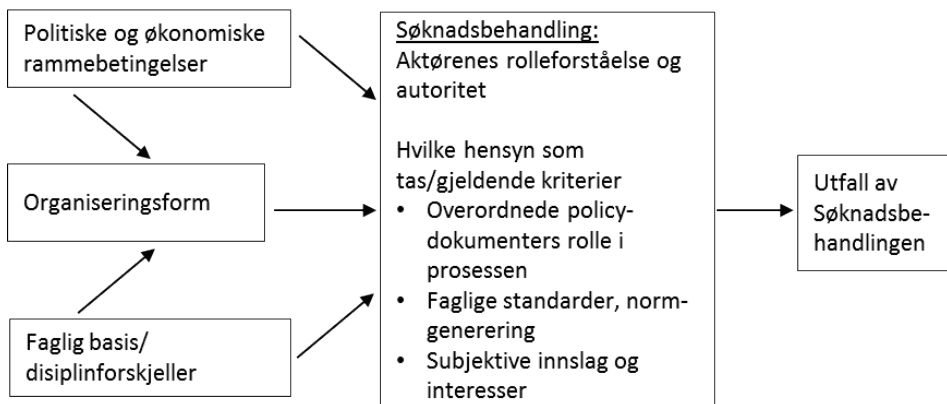
4.5 Oppsummering og problemstillinger

Dette kapitlet har tegnet et forholdsvis komplekst bilde av hva som kan ha betydning for hvordan et forskningsråd behandler søknader om prosjektmidler. Under oppsummeres hovedpunktene og det gis en forenklet skjematisk fremstilling av faktorenes forhold til hverandre.

I figur 4.1 ser vi to hovedgrupper av faktorer som påvirker søknadsbehandlingen – politiske/økonomiske rammebetingelser og faglig basis/-disiplinforskjeller. Dette er faktorer som kan påvirke vurderingsprosessen enten direkte eller indirekte via hvordan søknadsbehandlingen er organisert.

---

43 Et annet aspekt ved prosessen er om det er løpende søknadsbehandling eller faste søknadsfrister med etterfølgende samlet vurdering av søknadene. Løpende søknadsbehandling innebærer at hver søknad i større grad vurderes mot faste standarder (f.eks. en fast karaktergrense), mens samlet vurdering innebærer at en gruppe søknader konkurrerer mot hverandre. Det er ingen tilfeller av løpende søknadsbehandling i det datamaterialet som ligger til grunn for denne rapporten.

Figur 4.1 Forenklet, skjematisk fremstilling av faktorer som innvirker på et forskningsråds organisering av søknadsbehandling og viktige elementer i søknadsbehandlingen.

Politiske og økonomiske rammebetingelser kan innvirke på søknadsbehandlingen på flere måter. Måten prosjekter blir vurdert på eller selve innholdet i prosjektporteføljen kan få rikspolitisk interesse og det kan slik settes politiske krav både direkte til prosessen og til resultatet (dvs. til prosjektporteføljen). Politiske rammebetingelser kan i tillegg til konkrete krav og begrensninger også inkludere mer underliggende kulturfaktorer i form av “allmenne” normer for hva som er akseptable vurderingskriterier og vurderingsformer. I tillegg kan størrelsen på budsjettene påvirke prosessen, og budsjetteringsformen kan bidra til at ekspertene som vurderer søknadene tar taktiske hensyn.

Faglig basis og disiplinforskjeller kan også innvirke på søknadsbehandlingen på ulike måter. Hvor homogen og standardisert vurderingsbasen i et fag er vil kunne ha betydning både for hvilket rom vurderingsprosessen gir for å ta hensyn til et forskningsråds “overordnede policy”, og rom for subjektive innslag og interesser i vurderingene. Det faglige toleranse- og konfliktnivået vil ha betydning for i hvilken grad normgenerering inngår i prosessen. Forhold som har med faglig maktfordeling å gjøre – monopol på metoder/-opplæring/ferdigheter, problemformulering, konsentrasjon av “dørvakter” og målgrupper etc. – vil gi premisser for hva som er “akseptable” vurderingsformer og komité sammensetning. Et forskningsråd kan eventuelt bevisst forsøke å endre slike maktforhold ved sammensetningen av komiteene.

Organiseringsform vil på sin side innvirke på aktørenes rolleforståelse og autoritet og på hvilke standarder, interesser og hensyn som danner grunnlaget for søknadsvurderingene. Den faglige sammensetningen av en komité kan være kritisk for utfallet av bedømmelsene. Retningslinjer kan styre hvilke kriterier som vektlegges. Både retningslinjer og om vurderingene foretas av komiteer eller individuelle eksperter vil ha betydning for grad av pluralisme og standardisering i bedømmelsesgrunnlaget.

Dette er som nevnt en forenklet skissering av mulige forhold mellom faktorene. De reelle forhold vil være mer komplekse, idet verken politiske og økonomiske rammebetingelser eller faglig basis vil være konstante, upåvirkelige faktorer. Som normgenererende prosess vil søknadsvurderingen virke tilbake på det faglige grunnlaget for bedømmelser. Organiseringsformen kan påvirke både de politiske og økonomiske rammebetingelsene og den faglige basisen (eksempelvis rikspolitisk interesse, størelsen på budsjettene og faglige maktforhold). *Hovedproblemstillingen* i denne studien er imidlertid å undersøke hva som innvirker på vurderingen av søknader, og særlig betydningen av organiseringsform og politiske og økonomiske rammebetingelser: Det er disse faktorene som er interessante med henblikk på forskningspolitiske implikasjoner av ulike former for søknadsbehandling. I de neste kapitlene er fokus på hvilken betydning *faktorer som kan endres* av et forskningsråd, har på hvilke hensyn som får innpass i søknadsvurderingen: betydningen av budsjetter, komitésammensetning, retningslinjer, av bruk av individuelle eksperter kontra komitébehandling, og av overordnet policy, for vurderingene og utfallet av prosessen.

5 Nærstudie av fordelingen av frie prosjektmidler

I hvilken grad kan utfall av søknadsvurderinger føres tilbake til ulike strukturelle rammer? Den foreliggende studien viser blant annet at andre hensyn enn faglig kvalitet kan avgjøre hvilke søknader som innvilges (fordelingspolitiske og fagstrategiske målsetninger), og at i hvilken grad slike hensyn spiller inn kan avhenge av størrelsen på budsjettet som skal fordeles og karakterskalaen som benyttes. De uformelle beslutningsreglene i en søknadsbehandlende komité kan også være avgjørende for utfallet.

Kildegrunnlaget for kapitlet er søknadsdokumenter, observasjon av møter der søknader om frie midler behandles, samt intervjuer med aktørene.⁴⁴ Studien er begrenset til de fire områdene i Forskningsrådet som utlyser frie midler og bruker en eller annen form for fagfelleevaluering (“peer review”) i søknadsbehandlingen: Kultur og samfunn, Medisin og helse, Miljø og utvikling og Naturvitenskap og teknologi.⁴⁵ For hvert område er det plukket ut fag som gir variasjon i forholdet mellom budsjett og søknadsmengde. Det er plukket ut både “harde” og “myke” fag innen hvert område og flerfaglige/-tverrfaglige søknadskategorier er også dekket. Følgende fag er med i studien:

- Kultur og samfunn: økonomi, sosialantropologi, historie, filologi og språkvitenskap og “andre søknader”⁴⁶.
- Medisin og helse: den ene av de to faggruppene for basalmedisin og faggruppen for klinisk medisin.
- Naturvitenskap og teknologi: biologi og matematikk.

---

44 Ti komiteer er observert og 25 komitémedlemmer intervjuet. Hovedpunktene i intervjuene var målsettinger med frie midler, vurderingskriterier, beslutningsprosessen i søknadsbehandlingsmøtene og eventuelle justeringer av egne vurderinger, bakgrunnen for ulike vurderinger blant komitémedlemmene, meninger om ulike søknadsbehandlingsmodeller, forholdet mellom Forskningsrådet og komiteen og administrasjonens rolle i søknadsbehandlingen.

45 Bioproduksjon og foredling og Industri og energi faller dermed utenom her, ref. kapittel 3.

46 “Fagkomiteen for andre søknader” er en flerfaglig komité for søknader som faller utenom de andre fagkomiteene i KS. Komiteen så det som sin oppgave å bidra til tverrfaglighet, mandatet sier ikke noe eksplisitt om dette.

- Miljø og utvikling: Fagkomiteen for miljø og utvikling.⁴⁷

I 5.1 gis en oversikt over de budsjettmessige rammebetingelsene for de ulike fagene og komiteene som er studert, og mulige årsaker til variasjoner i karakterbruk mellom områdene drøftes. I 5.2 gjennomgås de faglige vurderingene av søknadene i hvert område, mens 5.3 ser på hvilke strategiske og fagpolitiske føringer som hadde betydning for søknadsbehandlingen. I 5.4 er fokus på selve vurderings- og rangeringsprosessene og hvilken betydning valg av beslutningsmodell kan ha for utfallet av søknadsbehandlingen drøftes. I 5.5 sammenfattes de ulike aspektene av søknadsbehandlingen for hvert område, og det drøftes hvordan de organisatoriske forskjellene mellom områdene påvirker hva som spiller inn i søknadsvurderingen. Denne delen er skrevet med sikte på at den skal gi mening også for lesere som ikke tar seg tid til de foregående delene av kapitlet.

5.1 Søknadsmasse, budsjetter, innstillinger og bevilgninger

I dette avsnittet gjennomgås rammebetingelsene for de ulike fagene/-fagkomiteene som er studert. Søknadsmassen, budsjettene og andel søknader som innvilges er oppsummert i tabell 5.1.

De utvalgte fagene varierte med hensyn til hvor mange søknader som ble behandlet det året studien ble gjennomført. Den flerfaglige fagkomiteen innen miljø og utvikling fikk eksempelvis 122 søknader om frie midler til behandling, mens fagkomiteen for andre søknader innen Kultur og samfunn fikk 23 søknader til behandling. *Samlet beløp* det ble søkt om varierte tilsvarende. Det var ikke betydelige variasjoner i gjennomsnittlig beløp det ble søkt om. *Gjennomsnittlig søknadsbeløp* var høyest i basalmedisin (trukket opp av to store utstyrssøknader på til sammen 18 mill.kr.) og lavest i matematikk. For de fleste fagene gjelder det at en god del av søknadene gjelder doktorgradsstipend, men hvordan søknadsmassen fordeler seg på ulike søknadskategorier varierer (se Vedlegg A).

---

47 Dette er en flerfaglig komité som behandler alle søknader om frie prosjektmidler i MU.

Tabell 5.1 Studerte søknadsbehandlinger: Søknader, budsjetter og bevilgninger for 1997, evt. 1998.

Fag/ fagkomité	Søknader		Budsjett/ ramme		Resultatet av søknadsbehandlingen	
	Antall	Beløp i 1000 kr.	I 1000 kr.	Prosent av søkt beløp	Prosent "klart støtteverdige"	Prosent innvilget
Økonomi	32	11 213	1 575	14,0	62,5	34,4
Antropologi	25	8 322	1 014	12,2	52,0	28,0
"Andre"	23	8 146	754	9,3	39,1	17,4
Filologi (98)	50	14 155	1 316	9,3	54,0	14,0
Historie (98)	52	16 622	1 059	6,4	48,1	11,5
Basal II	101	51 085	4 425	8,7	24,8	30,7
Klinisk (98)	86	33 635	5 685	16,9	3,5	26,7
Miljø og utvikling	122	49 310	9 000	18,3	46,7	34,5
Biofag	91	26 699	6 818	25,5	67,0	37,4
Matematikk	37	8 971	3 569	39,8	86,5	51,4
Gjennom- snitt	62	22 816	3 522	15,4	43,9	29,7

Budsjettet for frie midler som skulle fordeles varierte fra 754 000 kr. for Fagkomiteen for andre søknader i KS til 9 mill kr. for Fagkomiteen for miljø og utvikling. Vi ser av tabell 5.1 at det varierer mellom fagene hvor stor andel av det beløpet det søkes om som budsjettet rekker til. I basalmedisin II kunne budsjettet dekke 8,7 prosent av det søkte beløpet, i matematikk 39,8 prosent. I alle fag er det imidlertid vanlig å kutte prosjektbudsjetter før søknader innvilges, og det blir slik plass til flere prosjekter innenfor fagets budsjett. Andelen søknader som ble innvilget varierte fra 11 til 51 prosent.

Nest siste kolonne i tabellen viser andel av søknadene som ble bedømt som "klart støtteverdige". Som nevnt i kapittel 3 bruker områdene ulike karakter-skalaer. På KS sin firedelte skala er det bare beste karakter som er "klart støtteverdige", i MH er 1 - 1,9 definert som klart støtteverdige (på en skala fra 1 - 4,0), på MUs og NTs femdelte skala er det de to beste karakterene (med desimaler) som er "klart støtteverdige" (1 - 2,5 i NT og 10-25 i MU). Det kan være svært ulik tolking av "klart støtteverdige" i ulike fag, og ulik andel "klart støtteverdige" gir neppe noe grunnlag for å sammenligne kvaliteten på søknadene i ulike fag. At MHs faggrupper har lavest andel "klart støtteverdige" i tabellen kan enklest forklares med at karakter 1 - 1,9 – "klart

støtteverdige” på MHs skala – ikke er noe krav for bevilgning (og vi ser også at begge faggruppene i MH innvilget en større andel enn den andelen som fikk 1,9 eller bedre. Faggruppen for klinisk medisin brukte karakterskalaen vesentlig strengere enn faggruppe II for basalmedisin). I KS, NT og MU vil “klart støtteverdige” som regel være en forutsetning for bevilgning.

En mulighet er at andelen “klart støtteverdige” blir mindre, jo strammere budsjettet er. Foreløpige budsjetter for de ulike komiteene blir fastsatt *før* søknadene vurderes og bruken av karakterskalaen vil kunne variere avhengig av hvor stor andel av søknadene budsjettet gir rom for å innvilge. Hvis medlemmene av fagkomiteen vet at de bare har midler til å innvilge f.eks. tre eller fire søknader vil de kunne synes det er mer rasjonelt å sile ut et fåtall klart støtteverdige i første omgang fremfor å gi karakterer helt uavhengig av budsjettet. Tabellen viser flere avvik fra en slik strategi. I MH er karakterskalaen så findelt at karaktersettingen i høy grad også rangerer søknadene. Samtidig er det, som nevnt, ingen klar karaktergrense for søknader som kan innvilges. Dermed er det færre incentiver til å la bruken av karakterskalaen bestemmes av budsjettet. Vi ser på den annen side at de to humanistiske fagene har en stor andel “klart støtteverdige” og svært stramme budsjetter. Komiteene må velge mellom på den ene siden å sile ut et antall klart støtteverdige søknader som står i forhold til budsjettet (effektiv prosess) og å gi signaler til områdestyret om at de har et svært trangt budsjett i forhold til antall søknader de mener fortjener støtte (hvilket ifølge retningslinjene er definert som “klart støtteverdige” søknader). Et annet tilfelle er NT hvor de individuelle fagekspertene som foretar vurderingen ikke har noe budsjett å forholde seg til og vurderingen av søknadene kan foreligge før endelig fordeling mellom fagene bestemmes. Hvis de individuelle fagekspertene i NT har inntrykk av at fordelingen mellom fagene er avhengig av søknadsvurderingen, kan de ha incentiv til å tolke karakterskalaen “generøst” for å sikre midler til faget. Dette kan i så fall forklare at de to NT fagene har størst andel klart støtteverdige i tabellen. Det er imidlertid ingen holdepunkter i materialet for en slik påstand (ref. siste del av 5.5 under “Ulike økonomiske rammer”).

5.2 Hva er en god søknad?

Det er forskjeller både innen og mellom Forskningsrådets områder i hvilke faglige kriterier som vektlegges i vurderingene av søknader om frie midler. I grove trekk består forskjellene *mellom* områdene i at det i KS legges noe større vekt på prosjektbeskrivelsen enn i andre områder, mens det legges vesentlig

større vekt på søkerens tidligere faglige meritter når faglig kvalitet vurderes i MH. I de studerte NT-fagene var prosjektets bidrag til faglig viktige forskningsfelt et sentralt tilleggskriterie, mens vurderingene innen MU ikke skilte seg vesentlig fra vurderingene i de andre områdene.

Kultur og samfunn

De overordnede hensyn som synes mest vektlagt i vurderingene var om prosjektene var gjennomførbare og interessante. Gjennomførbarhet ble særlig vurdert ut fra metode, kvalifikasjoner (inkl. utdanning) og kjennskap til feltet. Om et prosjekt var interessant ble vurdert både ut fra samfunnsmessige og faglige forhold.⁴⁸

En gjennomlesning av saksforbereders skriftlig forberedte vurderinger innen *sosialantropologi* gir inntrykk av at de faktorer som trakk en søknad opp, først og fremst var knyttet til selve prosjektbeskrivelsen: at prosjektbeskrivelsen viser at søkeren har grundig kjennskap til feltet (både regionalt og tematisk) og reiser interessante spørsmål og at prosjektet vil kunne bidra med ny kunnskap, utvikle teori og gi gode data. Vitenskapelige kvalifikasjoner i form av karakter på hovedoppgaven er nevnt i vurderingen av én av søknadene om doktorgradstipend som fikk topp rangering. Utdrag fra vurderinger av to søknader det var bred enighet i komiteen om topp rangering av, kan illustrere den vekt som ble lagt på en god prosjektbeskrivelse:

Prosjektet reiser interessante spørsmål om mange aspekter ved en spesiell rituell handling, og legger opp til en næranalyse som man vil tro vil gi gode data på de tema som tas opp. Søknaden bygger på en grundig diskusjon av faglige perspektiver, og viser disses relevans for den analysen som er planlagt.

---

48 Vurderingsskjemaet som sendes komitémedlemmene i KS ramser opp følgende faktorer: under *prosjektleder* og person(er) det søkes stipend for: utdanning og vitenskapelige kvalifikasjoner; under *forskningsmiljøet*: renommé og kontaktflate, tilstrekkelig ressurstilgangen til å gjennomføre prosjektet, om prosjektet passer inn i forskningsmiljøets faglige virksomhet, kandidatproduksjon og publiseringsaktiviteten ved forskningsmiljøet; under *prosjektet*: kjennskap til forskningsområdet nasjonalt og internasjonalt, prosjektets problemstilling og avgrensning, om prosjektet vil gi viktig ny kunnskap/produkt/resultater, prosjektets teori og metode, om nødvendige etiske hensyn er ivaretatt, opplegget for formidling og brukerkontakt, prosjektets budsjett og fremdriftsplan, prosjektets hovedmål og delmål og prosjektets programrelevans.

Prosjektet er ambisiøst og komplekst, men søknaden er overbevisende i det den tar høyde for en del av problemene samt påpeker fordelene og ulempene ved () Gjennom sitt empiriske fokus vil prosjektet kunne bidra til å kaste lys over konkrete, men sammensatte samfunnsmessige prosesser samt gi muligheter til å utvikle sentrale aspekter ved antropologisk teori.

Faktorer som trakk søknader ned var både knyttet til søkers kvalifikasjoner og prosjektbeskrivelsen: ikke adekvat utdanning, manglende vitenskapelige kvalifikasjoner, manglende kjennskap til litteratur og teori, lite operasjonalisert metode og manglende drøfting av metode.

Hvor sterkt forskningsmiljøet til søkeren var, spilte ikke inn i kvalitetsvurderingene. Miljøene som søkte var stort sett begrenset til de sosialantropologiske miljøene ved de fire universitetene. Komiteen var opptatt av å sikre at også de yngste og minste universitetsmiljøene fikk rekrutteringsstipend, heller enn å la et stort og sterkt søkermiljø telle i favor av en søknad.

Fagkomiteen for *økonomi* la vesentlig mer vekt på faktorer knyttet til prosjektleder og forskningsmiljøet enn fagkomiteen for sosialantropologi gjorde. I vurderinger av søknader om doktorgradstipend ble for eksempel veileders kvalifikasjoner og miljøets kandidatproduksjon nevnt. Tre av de fire komitémedlemmene hadde konsekvent med kandidatens karakterer i vurderingen når det dreide seg om søknader om doktorgradsstipend.⁴⁹

Ellers var det mange av de samme faktorer som trakk søknader opp innen økonomi som innen sosialantropologi: godt underbygd og avgrenset prosjektbeskrivelse som viser godt kjennskap til teori og tidligere studier, interessant problemstilling/tema. Metode og klart beskrevet design var viktig, men de fleste komitémedlemmene ville ikke vurdere modellene eller betingelsene som skulle legges til grunn så lenge problemstillingen var forskbar og søkeren hadde et sterkt renommé/en god merittliste.⁵⁰

---

49 I en diskusjon på møtet ble det sagt at karakterer, fagmiljøet og veilederen var det viktigste ved tildeling av doktorgradsstipender, prosjektbeskrivelsen ble endret underveis likevel. Ingen i komiteen sa seg uenig i det. Arbeidet i de andre studerte fagkomiteene i KS ga inntrykk av at prosjektbeskrivelsen ble tillagt vesentlig større vekt der, noe også intervjumaterialet bekrefter.

50 Komiteen var ikke samstemt i dette spørsmålet. To av komitémedlemmene hadde gitt toppkarakter til en av de søknadene som ble mest diskutert på møtet ut fra kjennskap til søkeren alene. Prosjektbeskrivelsen så de det ikke nødvendig å lese. Et tredje komitémedlem fant enkelte forhold ved denne prosjektbeskrivelsen uholdbare, men de andre mente at en ikke skulle trekke inn i vurderingen at en var uenig i prosjektopplegget.

Vurderingen av den høyest rangerte søknaden om doktorgradsstipend innen økonomi kan illustrere den vekten som ble lagt på faktorer knyttet til forskningsmiljøet:

Forskningsmiljøet () har () en bred kontaktflate nasjonalt og internasjonalt. Det er stor tilgang på ressurser og veiledningsstøtte. Prosjektet er en del av miljøets forskning. Dr. polit. gjennomføring så vel som publisering har vært bra fra miljøet. () Prosjektet [har] interessant problemstilling og vel begrunnet prosjektbeskrivelse, med klar nytteverdi. (Vurderingen inneholdt også et punkt med vurdering av kandidat og veileder og en kommentar til prosjektets budsjett som ikke er sitert her.)

Faktorer som trakk ned søknadene innen økonomi var svake karakterer (ved søknad om dr.stip.), mangel på presisjon/mangelfull/lite gjennomtenkt prosjektbeskrivelse, tvilsom fremstilling av teori og bruk av “svak” metode. Kun en søknad fikk karakteren “ikke støtteverdig” av komiteen. Dette var en søknad om doktorgradsstipend der kandidaten helt klart hadde for dårlige karakterer til å komme inn på noe doktorgradsprogram.⁵¹

I fagkomiteen for “andre søknader” ble faktorer knyttet til fagmiljøet mindre vektlagt enn i fagkomiteen for økonomi, men kanskje noe mer vektlagt enn i fagkomiteen for sosialantropologi. De skriftlige forberedte vurderingene for “andre søknader” har en hovedvekt på faktorer knyttet til prosjektbeskrivelsen, men de faglige kvalifikasjonene til dem som skal utføre prosjektene spilte også inn. Faktorene som trakk søknader opp eller ned er ikke vesentlig forskjellig fra de to andre komiteene: interessante/viktige problemstillinger og tema, velskrevet og gjennomarbeidet/overbevisende prosjektbeskrivelse og solid bakgrunn/faglige kvalifikasjoner trakk opp, mens manglende/tynn begrunnelse for prosjektet, lite fokusert/diffus og lite problematiserende prosjektbeskrivelse, mangelfull litteraturgjennomgang og metodedrøftelse, uinteressant/utdebattert problemstilling, ikke adekvat/tilstrekkelig faglig bakgrunn, manglende opplysninger om forskningsmiljø og problematisk fremdriftsplan trakk ned. Spesielt for fagkomiteen for andre søknader var det at tverrfaglighet ble vektlagt. Tverrfaglighet ble vektlagt både i

---

51 To søknader om doktorgradsstipend fikk karakteren “ikke støtteverdig” av fagkomiteen for sosialantropologi. Den ene av disse fikk karakteren på grunn av vesentlige svakheter ved prosjektbeskrivelsen. For den andre ble flere forhold fremhevet som negativt: prosjektbeskrivelsen var generell og ubearbeidet og det ble søkt om støtte til et utenlandsk doktorgradstudium uten noen formell tilknytning til norsk universitet (studiet var påbegynt og det ble søkt om støtte til de tre gjenstående årene).

bedømmelsen av problemstillinger, kvalifikasjoner og det faglige “nettverket”. Faglig “brobygging” og prosjekter med kontaktpersoner/samarbeidsrelasjoner i ulike fag trakk eksempelvis opp.

Vurderingen av den søknaden om doktorgradstipend som kom høyest opp på komiteens rangeringsliste kan illustrere hva som ble vektlagt:

Søkeren planlegger å studere et aktuelt og viktig tema i () og sette det inn i en større, idemessig sammenheng. Prosjektet er faglig interessant og virker gjennomarbeidet. Med sin tverrfaglige karakter faller søknaden neppe inn under noen av de andre komiteene, og den hører derfor hjemme hos oss. Søkeren er faglig meget godt kvalifisert til å gjennomføre prosjektet, med eksamener i ().

Fem⁵² søknader ble vurdert som “ikke støtteverdige” av fagkomiteen for “andre søknader”. To av disse var søknader om en type arrangements-støtte komiteen ikke mente hørte inn under Norges forskningsråd: i det ene tilfelle fordi søknadsbeløpet var så lite at det burde dekkes av institusjonens ordinære driftsbudsjett, i det andre tilfellet fordi det forskningsmessige innholdet var svært uklart. For de tre andre søknadene var det prosjektbeskrivelsen og/eller de faglige kvalifikasjonene i søkermiljøet⁵³ som ga dårlig karakter. I ett tilfelle ble prosjektbeskrivelsen regelrett slaktet av saksordfører som hadde god kjennskap til feltet (tynt begrunnet og ikke lenger interessant problemstilling, mangelfull litteraturgjennomgang og mangelfull metodedrøftelse og direkte feil).

I intervju med medlemmer av fagkomiteen for andre søknader ble det nevnt at på grunn av at komiteen hadde et meget bredt ansvarsområde, ville bedømmelsesgrunnlaget ikke være det samme som for en fagdisiplinbasert komité. De fire komitémedlemmene, som sammen skulle dekke humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag, hadde ikke den kjennskapet til de ulike fagmiljøene og søkerne som disiplinbaserte fagkomiteer ville ha. Deres bedømmelser begrenset seg derfor mer til opplysninger som fremkom av selve søknaden enn de ellers ville gjort.

Fagkomiteen for *filologi og språkvitenskap* vurderte en rekke forhold knyttet til prosjektenes gjennomførbarhet: søkerens kjennskap til feltet de skal forske på, forskningsmiljøets/veileders kompetanse og renommé, klare/avgrensede

---

52 Dvs. fem av de 23 søknadene som var rettet mot komiteens budsjett. I tillegg ble en av de to søknadene komiteen bare skulle uttale seg om, vurdert som ikke støtteverdig.

53 Det var spørsmålsteget ved om det var et *forskningsmiljø*.

problemstillinger og egnet metode og teori. Ved vurdering av søknader om doktorgradsstipend er kandidatens karakterer hyppig nevnt i de skriftlige vurderingene. Alle forhold brukes både i negativ og positiv retning, gode karakterer trekker eksempelvis opp, mens “middels” eller “ujevne” karakterer trekker gjennomførbarheten i tvil. Prosjektens faglige verdi er også gjennomgående vektlagt i vurderingene. I motsetning til gjennomførbarhetsfaktorene, vektlegges det i overveiende grad i positiv retning. Det vises til hva de vil kunne bidra med både for teoriutvikling og “praksis”, eller det sies mer generelt at emnet eller problemstillingen er interessant. Enkelte ganger nevnes det at det er et spesielt behov for forskning eller rekruttering på feltet.⁵⁴

For å nå til topps og få bevilgning krevdes klar positiv vurdering både av gjennomførbarhet og faglig verdi. Utdrag av vurderingen av en av søknadene som ble vurdert som “klart støtteverdig”, men ble prioritert langt under de syv som ble innvilget, kan illustrere “kravene”:

Prosjektbeskrivelsen inneholder ikke nye konkrete løsningsforslag eller arbeidshypoteser, men gir en klar avgrensning av den type problemer prosjektet skal konsentreres om. Den vitner også om fortrolighet med litteraturen på området og forståelse for [denne type] forskning. () Dette er et av de sentrale spørsmålene i enhver form for () teoridannelse [i denne type forskning]. Et vellykket resultat på dette området vil således ha krav på stor interesse. () reiser interessante spørsmål særlig i forhold til denne hypotesen, og prosjektet får en spesiell aktualitet i lys av dette. () Stipendiatens faglige bakgrunn er god, og hennes hovedoppgave () fikk svært god karakter, selv om hennes karakterer ellers ikke er bemerkelsesverdig gode.⁵⁵

Om en av (de tre) søknadene som ble vurdert som “ikke støtteverdig” heter det derimot at kandidaten har ujevne karakterer, at dennes kjennskap til forskningsområdet virker liten, at problemstillingen er meget tradisjonell, at prosjektet har uklar relevans, at ny innsikt er lite sannsynlig, og at prosjektbeskrivelsen har liten teorianknytning og ingen metode.

---

54 I denne faggruppen var det flere “gjengangere” blant søkerne, og hvordan søknadene var blitt vurdert tidligere og hvordan de eventuelt var blitt forbedret, ble ofte referert i vurderingene.

55 Dette er fra en vurdering skrevet før søknadsbehandlingsmøtet. Det må legges til at en av de fire i fagkomiteen var uenig i tilnærmingen som var valgt i prosjektbeskrivelsen og stemte mot at søknaden skulle gis “klart støtteverdig”.

Fagkomiteen for *historie* vektla mange av de samme faktorene. Grundige, fylldige og velskrevne søknader som viste godt kjennskap til litteratur og kilder trakk opp. At noe ble ansett som et viktig emne, var uutforsket (“hvit flekk”), at prosjektet ville bidra til metodisk eller teoretisk fornyelse, eller hadde potensial for å nå overordnet eller generell innsikt kunne også være avgjørende for vurderingen. Topp karakterer og annet som tydet på at man stod overfor et forskertalent trakk opp søknader om doktorgradsstipend. Svake karakterer, mangel på originalitet eller på faglig relevans, manglende begrunnelse for hypoteser/for prosjektet og manglende oversikt over forskningen på feltet var blant faktorene som trakk søknader ned. Svak eller overfladisk metodedrøfting, vanskelig operasjonaliserbare problemstillinger og for optimistisk syn på kildene, kunne ofte være avgjørende for negativ vurdering av et prosjekt.

En sammenfatning av det som ble trukket frem i de skriftlige vurderingene av de tre stipendsøknadene som nådde helt til topps og ble innvilget, peker mot følgende som avgjørende: kandidat med meget gode forutsetninger/lovene forskertalent, meget god prosjektbeskrivelse, metodisk interessant med mulighet for faglig nydanning, forskningstema med interesse og betydning langt utover prosjektets rammer (generalitet) eller manglende forskning på feltet i Norge/behov for å øke kompetansen. I ett tilfelle ble det også trukket fram at kandidaten ville være tilknyttet et utenlandsk universitet med svært godt omdømme.

Medisin og helse⁵⁶

I *faggruppe II for basalmedisin* var det, både i de skriftlige vurderingene og på søknadsbehandlingsmøtet, særlig fokus på kvalifikasjonene til søkeren og dennes forskningsgruppe, deres tidligere resultater og metodikken som skulle benyttes. Hva og hvor søkeren/gruppen publiserer ble hyppig nevnt. I positiv retning ble en rekke faktorer trukket fram: miljø/gruppe med unik kompetanse/metodikk, interessante og lovende resultater, interessante hypoteser/-viktige spørsmål, originalt/ambisiøst, høy produktivitet og publisering i de beste tidsskrifter, gode internasjonale kontakter, godt kvalifisert søker/kandidat. Også forhold som tverrfaglig samarbeid og spennvidde, og sårbart miljø

---

56 Alle medlemmene av faggruppen satt her karakterer (fra 1,0 til 4,0) på alle søknader i forkant av søknadsbehandlingsmøtet. Variansen i karakterene på den enkelte søknad varierte fra 0,03 til 0,77. Samsvaret i karaktersetningen var jevnt over noe høyere i faggruppe II for basalmedisin enn i faggruppen for klinisk medisin. (53 prosent av søknadene hadde en varians over 0,15 i klinisk, mens bare 31 prosent hadde en varians på 0,15 eller høyere i basal II.)

eller spesielle behov for midler for å opprettholde kompetanse på viktige felt, talte i favør av søkeren. Blant faktorer som trakk ned var: lite produktiv søker/ikke toppnivå, kort/mangelfull søknad, deskriptiv/summarisk prosjektbeskrivelse, ikke originalt, ikke adekvat eller prematur metodikk, dårlig redegjørelse for betydningen av prosjektet eller behovet for midler, og, mer generelt, tvil om prosjektets gjennomførbarhet.

De søknadene om *doktorgradsstipend* som nådde toppen av faggruppens prioriteringsliste, kom fra *grupper* som ble karakterisert ved en eller flere av følgende egenskaper: å være meget aktive, ha et viktig prosjekt av høy internasjonal klasse, imponerende produktivitet med mange artikler i høyt rangerte tidsskrifter, være høyt sitert og verdsatt internasjonalt, ha god kandidatproduksjon, fått innvilget EU-søknader. *Kandidatene* til stipend hadde her ofte allerede solid forskererfaring og vitenskapelige publikasjoner. *Prosjektene* var karakterisert ved blant annet penetrerende forskning, meget godt/avansert metoderepertoar, høy originalitet, sentral biologisk problemstilling og flerfaglighet.

De samme karakteristikkene ble stort sett også brukt om forskningsgruppene og prosjektene i vurderingene av de *prosjekt- og driftsstotte-søknadene* som nådde til topps. Andre karakteristikker som ble brukt om prosjektene var: sentrale, viktige, fremragende, spennende, vel gjennomtenkt og gjennomførbart, og prosjekt som vil gi ny kunnskap innenfor feltet. I ett tilfelle var det også spesielt vektlagt at det dreide seg om basalforskning med klar klinisk relevans på sikt.

I vurderingene fra faggruppen for *klinisk medisin*⁵⁷ er publikasjoner noe mer sporadisk nevnt enn i vurderingene i faggruppe II for basalmedisin. Mens forhold knyttet til metode i overveiende grad er nevnt i positive vendinger i vurderingene til faggruppe II, er *svakheter* i design, metode og utvalg langt

---

57 I denne gruppen var det tre medlemmer som ikke leverte skriftlige vurderinger, verken før eller etter møtet. I tillegg var det ett medlem som leverte vurderingsskjemaer utfylt med pluss og minus ved de ulike punktene, men ikke leverte noen uttalelse eller vurderinger utover dette. Analysen er her basert på de skriftlige uttalelsene fra de seks resterende medlemmene, samt de muntlige uttalelsene på møtet for de fire andre medlemmene.

hyppigere trukket fram i vurderingene til faggruppen for klinisk medisin.⁵⁸ Forhold knyttet til den etiske forsvarligheten av prosjektene var noe mer fokusert i faggruppen for klinisk medisin. Ellers var det fokus på mange av de samme faktorene som i faggruppe II: søkerens og miljøets kvalifikasjoner, hvor viktig temaet/prosjektet er⁵⁹, prosjektbeskrivelsen, gode samarbeidspartnere og gjennomførbarhet generelt.

Hva som var gode søknader kan illustreres med utdrag fra vurderingene av prosjekt/driftsstøtte-søknaden og postdoktorstipendsøknaden som fikk best karakter i gruppen:

Prosjektet () presenterer en meget viktig og interessant hypotese. Gruppen som arbeider med dette har hatt et langsiktig potensiale og synes å være blant de fremste på området internasjonalt. Prosjektet har også allerede gitt kliniske konsekvenser og rekommendasjoner. Miljøet og dets leder er vel meritterte for oppgaven og har hatt en rik produksjon av vitenskapelige arbeider og doktorgrader de senere år.

Prosjektet () omfatter derfor et viktig medisinsk område hvor resultater på sikt kan få stor klinisk relevans. () Prosjektleder og postdok.stipendiat synes formelt kompetente forutsatt at doktorgraden til [kandidaten] godkjennes. () Prosjektleder har bygget opp en liten, men aktiv, internasjonal gruppe () innen et velrenommert forskningsmiljø (). Gruppen har produsert 5 doktorgrader de siste 5 år. Vi har merket oss at det er nødvendig med nye forskningsmidler for at gruppen skal make å fortsette på samme aktive nivå.

For de lavest rangerte søknadene var det blant annet følgende som trakk ned: knapp og mangelfull prosjektbeskrivelse, manglende prosjektbeskrivelser, manglende dokumentasjon av miljøet og forskernes kvalifikasjoner, diffuse hypoteser, deskriptive studier som ikke reiser spesifikke hypoteser, dårlig redegjørelse for metoder, dårlig samsvar mellom problemstilling og metoder, usikkerhet mht tilgang på forsøkspersoner, manglende oppdatering på

---

58 Intervjuer med medlemmene av de to faggruppene bekreftet inntrykket av at tidligere meritter ble ansett som noe *mindre* viktig, mens metodisk soliditet i prosjektdesignet ble tillagt noe *mer* vekt i faggruppen for klinisk forskning, enn i den basalmedisinske gruppen.

59 Naturlig nok var faggruppen for klinisk medisin her mer opptatt av den kliniske nytteverdien av prosjektene enn det faggruppen for basalmedisin var.

metoder eller oversikt over tilgjengelig metode, prosjektleder uten tidligere publikasjoner på feltet og manglende kontaktflate nasjonalt/internasjonalt.⁶⁰

Miljø og utvikling

MUs retningslinjer for ekspertvurderingene (“eksterne konsulenter”) ber om separate vurderinger av tre forhold ved søknadene: (1) søkeren og forskningsmiljøet, (2) prosjektets faglige kvalitet og vitenskapelige betydning, samt (3) nytte og bidrag til utvikling av fag og forskningsmiljø. For hvert av de tre punktene nevner retningslinjene en rekke spørsmål. Sammenfattet spørres det om (1) en vurdering av søkerens bidrag til forskningsområdet de siste årene, om søker har nødvendig kunnskap, erfaring eller potensial for prosjektet, om miljøet har nødvendig faglig tyngde og ressurser/infrastruktur til å gjennomføre prosjektet, om (2) klarhet i målsetning, metodisk og teoretisk tilnærming, om vitenskapelig originalitet, om prosjektet vil lede til faglige fremskritt/ny kunnskap, om gjennomførbarhet (innenfor søkt tid/budsjett), om ivaretagelse av etiske hensyn, om (3) bidrag til forskerrekuttering, styrking av nasjonal infrastruktur for forskningen, om bidrag til “internasjonalisering av norsk forskning”, samt om prosjektet vil bidra til utvikling av ny teknologi eller kunnskap som kan “bidra til løsning av viktige samfunnsproblemer”. Det bes også om en “totalvurdering” av søknaden.⁶¹

Stort sett følger de skriftlige uttalelsene de tre punktene, og tar opp en rekke av spørsmålene som stilles. Dermed blir det også mindre variasjon i hva som vektlegges i uttalelsene: faglige forutsetninger og tidligere prestasjoner til søker og miljø, prosjektbeskrivelsens kvalitet og forventet faglig betydning av prosjektet. For kandidater til doktorgradsstipend trakk det opp om de alt hadde publikasjoner å vise til, mens for etablerte forskere trakk manglende publisering i anerkjente tidsskrift ned.⁶² For doktorgradsstipendiater ble fag-

---

60 En rekke av punktene gjelder her svakheter ved metode. At svakheter ved metoder er hyppig nevnt i vurderinger av søknader som blir lavt rangert, stemmer overens med funn fra en studie av søknadsvurderinger i psykologi i Sverige (Hemlin et al. 1995).

61 Både de tre punktene og totalvurderingen skal gis på en femdelt skala: Fremragende/klart støtteverdig, meget god/klart støtteverdig, god/støtteverdig, mindre god/svakt støtteverdig og dårlig/ikke støtteverdig.

62 Variasjoner mellom de ulike fagområdene MU omfatter, er ikke systematisk analysert, men gjennomgangen ga inntrykk av at det var vesentlige variasjoner i vektleggingen av publisering og publiseringskanaler.

lige forutsetninger dessuten ofte vurdert ut fra eksamenskarakterer (faglige erfaringer fra hovedoppgavearbeid ble også trukket fram, i ett tilfelle en “spenstig hovedoppgave”).

Ved vurdering av selve prosjektbeskrivelsen stod som regel prosjektets faglige betydning og metode-grunnlag sentralt. Negative vurderinger brukte uttrykk som begrenset betydning for fagets utvikling, uegnede metoder, upresist definerte variable, ikke falsifiserbare hypoteser og uklare kontrollmuligheter. Positive vurderinger fremhevet på sin side eksempelvis utmerkede metoder, unike data og vesentlige problemstillinger som kan gi viktig ny faglig kunnskap.⁶³ Av punktene i retningslinjene ble ellers bidrag til kompetanseoppbygging, internasjonalisering og mulighet for å frembringe samfunnsrelevant kunnskap, ofte kommentert.

Selv om de samme momentene går igjen i en stor del av vurderingene, er det vesentlige variasjoner i tilnærming og i hva som vies mest plass. De to vurderingene under gir eksempelvis inntrykk av svært ulik vektlegging av renommé og egenvurdering av selve prosjektbeskrivelsen (utdrag):

[Søkeren] har opparbeidet et stort internasjonalt nettverk og hans navn er nevnt i mange forskjellige sammenhenger. () Prosjektets faglige kvalitet er høy spesielt siden det har inngått i flere internasjonale sammenhenger. Siden [søkeren] har arbeidet såpass lenge med feltet () kan en forvente seg en meget god studie fra hans hånd. () Søknaden er vel-skrrevet og vil lede til ny kunnskap innenfor et felt som er sentralt (). Arbeidet vil helt klart bidra til internasjonalisering av norsk forskning. Fra en brukersynsvinkel kan en påpeke at avhandlingen vil styrke feltet på et område som er sentral for Norges nasjonale interesser. Det vil også gi oss viktig innsikt i effektiviteten () på et område hvor nasjonen har brukt betydelige ressurser.

prosjektbeskrivelsen () virker noe anekdotisk og er lite fokusert mot de definerte problemstillingene. Problemstillingene virker dessuten for deskriptive og generelle uten tilstrekkelig hypoteseformuleringer satt i sammenheng med oppdaterte erkjennelser i vitenskapelig litteratur. () metodebeskrivelsen [er] så kortfattet at det er vanskelig å danne seg en mening om observasjonsprosedyrer og analyseteknikker har tilstrekkelig oppløslighet til å frambringe vesentlig ny informasjon. () Problemstillingen () er interessant og aktuell, ikke minst i et forvaltningsmessig perspektiv. Videre utvikling av kunnskap på dette området vil imidlertid kreve langt mer inngående planlegging av observasjonsprosedyrer, eksperimentsituasjoner og komparative studier enn det som framgår av beskrivelsen i prosjektsøknaden. () Prosjektansvarlig har utvilsomt god

---

63 Teoretisk grunnlag/drofting, kjennskap til relevant faglitteratur og en rekke andre forhold ble også berørt.

kompetanse () generelt. () Jeg er lite kjent med i hvilken grad prosjektansvarlig har bygd opp et fagmiljø med spesiell kompetanse på de problemstillinger som prosjektsøknaden adresserer.

Alle ekspertvurderingene av *miljøstøttesøknader* til MUs fagkomité kom fra samme person og var innbyrdes prioritert av denne. Det som synes mest vektlagt i disse ekspertuttalelsene er om søknaden er (1) faglig godt begrunnet og (2) realistisk og gjennomførbar. “Faglig god begrunnelse” var knyttet til behovet for midler til miljøbygging og miljøstyrking, og til søknadens faglige potensial. Faktorer som trakk opp her var at problemstillingen tilhørte et sentralt forskningsområde innen miljø og utvikling, kunne gi dypere forståelse på et viktig satsingsområde, og mulige synergieffekter. Vurderingen av potensialet kunne også være knyttet til forskningsdesignet. Om en søknad ble det for eksempel bemerket at resultatene kunne bli vanskelig å generalisere. Andre faktorer som kunne trekke ned var eksempelvis at prosjektet det ble søkt om midler til ikke hadde mer “miljø-støtte-funksjoner” enn et hvilket som helst frittstående prosjekt, eller at prosjektet ble hevdet å være flerfaglig, men var sterkt dominert av ett fag.

“Gjennomførbarhet” ble både vurdert ut fra søker/miljø og prosjektbeskrivelse. Motivert, erfaren og internasjonalt anerkjent søker/prosjektleder, at miljøet hadde fått positive resultater ut av tilsvarende midler tidligere, eller kunne vise til resultatrikt samarbeid, trakk eksempelvis opp. Flerfaglig prosjekt med manglende dokumentasjon av flerfaglige kvalifikasjoner, lite vitenskapelig meritterende arbeid eller at det manglet informasjon om slikt arbeid trakk ned. I et par tilfeller med mangelfull informasjon ble det antydnet at miljøet burde evalueres før eventuell satsing fra Forskningsrådet. “Prosjektfaktorer” som trakk ned var eksempelvis for ambisiøse, omfattende eller generelle prosjektbeskrivelser. Konkret og klart skrevet søknad med god sammenheng/godt strukturert søknad trakk opp. En god søknad på et utforsket område ble sett som en “sikker investering” for Forskningsrådet.⁶⁴

Fagkomiteen opprettholdt ikke den eksterne ekspertens innbyrdes prioriteringen av søknadene. Nummer 1 av de opprinnelig 15 på listen og de seks siste ble opprettholdt, mens nummer 7, 8 og 9 fikk ny rangering som sikret bevilgning (en av dem på en annen liste). Nummer to på den eksterne

---

64 Ellers var *hvilket miljø* som søkte av betydning. Søknader fra samme miljø ble sett i sammenheng og gjerne vurdert mot hverandre. Om en søknad var den eneste søknaden om miljøstøtte fra et universitet var det et argument for at den var viktig. En søknad var fra et miljø som falt utenom de som var støtteberettiget under ordningen (som var forbeholdt U&H sektoren).

ekspertens liste ble “degradert” til nummer 7, noe som betydde en usikker venteliste plass (som endte med bevilgning). Foruten degraderingen av nummer 2 er dette i samsvar med tidligere funn som viser langt større enighet om topp og bunn plasseringer enn i fingraderingen av “midtskiktet” (Cole et al. 1981).

Hvordan skiller komiteens vektlegginger seg fra vurderingene til den eksterne ekspertene?⁶⁵ Faglig vurdering av søknadene ble lite diskutert på møtet, men det ble ofte vist til ekspertuttalelsens rangering og karakter i diskusjonen på møtet. For søknaden som ble degradert fra 2. plass til venteliste, var manglende informasjon om faglig aktivitet viktig – en faktor som også var påpekt i ekspertuttalelsen. Ved et par anledninger var “mye sprikende her” eller “fundamentale mangler” argument for lav rangering av søknader. Ellers ble noen søknaders tverrfaglighet diskutert. Med utgangspunkt i utlysningsteksten for “miljøstøtte” ble det spurt om alle miljøene som lå an til å bli innstilt til bevilgning hadde “topp internasjonalt nivå” (det ble svart at man hadde ikke gitt til noen obskure steder). Adskillig mer tid ble brukt på å diskutere mer prinsipielle spørsmål (i tilknytning til enkelt søknader) enn på faglig vurdering (se 5.3).

Naturvitenskap og teknologi

Innen naturvitenskap og teknologi brukes bare individuelle ekspertuttalelser, uten fagkomitébehandling, til å vurdere søknader om frie midler. Ekspertene som skriver de individuelle uttalelsene har omtrent de samme retningslinjene å forholde seg til som dem som er beskrevet under Miljø og utvikling (se over). Det skal gis karakter på en femdelts skala for (1) søkeren og forskningsmiljøet, (2) prosjektets faglige kvalitet og vitenskapelige betydning, (3) nytte og bidrag til utvikling av fag og forskningsmiljø, samt en totalvurdering. En vesentlig forskjell fra MU er at karakterene innen NT blir presisert i form av tallfesting av hvor langt framme på området forskeren/forskningen ligger internasjonalt (“fremragende” skal være innenfor de ti prosent beste på området, “meget god” innenfor den beste 1/3 på området etc., se kapittel 3). I spørsmålene til de enkelte punktene oppfordres det også til å sammenligne søkers forutsetninger med anerkjente forskningsmiljøer på området, og å vurdere prosjektets betydning for fagets utvikling innenfor en skala som spenner fra at området ikke lenger er sentralt til at det er et nytt og raskt voksende

---

65 For de tre “frie” søknadskategoriene under MU (samlet) ble den eksterne ekspertens karakter opprettholdt av fagkomiteen for 49 prosent av søknadene.

forskningsområde. Vurderingene som er gjennomgått (matematikk og biofag), forholder seg i hovedsak til punktene i retningslinjene.⁶⁶

I *matematikk* ble søkeren og forskningsmiljøet vurdert blant annet ut fra produktivitet, betydning og anerkjennelse. Søkere som utmerker seg blir karakterisert med begreper som: førsterangs, internasjonalt fremstående/-ledende, har bidratt med interessante/betydningsfulle resultater, har en imponerende publikasjonsliste/er ekstremt produktiv, eller er en hoveddrivkraft på feltet. Forskningsmiljøet er lite inne i vurderingene for annet enn rekrutteringsstillinger. Her blir kompetansen på feltet og hvor sterkt miljøet står internasjonalt vektlagt. For doktorgradsstipend er kandidatens eksamensresultater hyppig nevnt i vurderingene.

Under faglig kvalitet og betydning ble faktorer som klart skrevet søknad, originalitet og hvor sentralt feltet er innen matematikken, vektlagt. Den faglige kvaliteten på prosjektbeskrivelsen er sjelden vurdert mer enn i generelle termer (høy kvalitet, metodisk og målrettet, litt vag, etc.). Vurderingen av prosjektets vitenskapelige betydning er ofte mer utfyllende drøftet. Eksempler på karakteristikk av søknader som får negativ vurdering her er: perifert felt, fremtiden ligger på andre felt, har ikke helt slått an, litt esoterisk, snevert/vil knapt ha betydning utenfor emnet. Om søknader som får positiv vurdering heter det at feltet er interessant, relevant, viktig eller aktivt, at forskningen vil ha betydning for et bredt spekter av problemer, eller at det er et felt med nye muligheter/et felt som vil bli sentralt.⁶⁷

Prosjektets potensielle bidrag til utviklingen av faget og forskningsmiljøet er, i samsvar med retningslinjene, vurdert ut fra om prosjektet vil styrke faget/miljøet gjennom internasjonalisering, rekruttering eller samarbeid. Enkelte ganger er dette også koblet med en vurdering av om feltet er viktig å

---

66 Hver søknad vurderes som regel av to eksperter (fler hvis stort sprik mellom de to). Omlag 30 prosent av de studerte søknadene fikk samme karakter fra de to ekspertene. Samsvaret var noe høyere i matematikk enn i biofag.

67 Utdrag fra en av uttalelsene som utdyper faglig betydning: “[Dette] har vært et av de mest sentrale og fascinerende områdene av matematikken i over 150 år. () Dessverre er det ikke mye håp om å løse det sentrale problemet (), men [søkeren] har gitt bidrag til forståelsen av () og det er sannsynlig at han vil oppnå flere fremskritt på området. Dette vil sikkert øke forståelsen av problemet, men spesielt sentral på området er det ikke. Området er klassisk, og selv om det er interessant, er det ikke noen ekspanderende del av matematikken.” Søknaden, som gjaldt et doktorgradstipend utenlands, ble av denne ekspertens vurdert som “meget god”, den andre ekspertens vurderte den som “fremragende”. Søknaden ble innvilget.

styrke eller ikke. Ellers nevner vurderingene mulige anvendelser både innen og utenfor matematikken. I et par tilfeller blir det trukket fram som positivt at prosjektet vil være viktig for industrien. Ellers er det hvor sentralt temaet eller problemstillingen er for matematikken, som virker mest avgjørende i vurderingene – foruten vurderingen av gjennomførbarhet ut fra søkerens kompetanse og prosjektbeskrivelsen.

Som i matematikk legger også ekspertvurderingene i *biofag* særlig vekt på publikasjonsmerittene og renommeet til søkerne. I biofag gis i tillegg også ofte mer detaljerte vurderinger av søkerens kompetanse for prosjektet – kompetanse i metodene, analyseteknikkene og annen viktig forskningserfaring for prosjektet. Ved rekrutteringsstillinger vektlegges dessuten kandidatens eksamensresultater. Her er også kompetansen i forskningsmiljøet, spesielt veiledererfaring, med i vurderingene (som i matematikk er forskningsmiljøet adskillig mindre inne ved vurdering av andre typer søknader). Selve prosjektbeskrivelsene ser ut til å ha blitt mer inngående vurdert enn i matematikk. Foruten mer generelle uttalelser om prosjektet er klart beskrevet, gjennomtenkt og velbegrunnet, går mange av vurderingene konkret inn i problemstillinger, hypoteser, metode og teori. Den faglige kvaliteten vurderes blant annet ut fra om problemstillinger er forskbare, hypoteser testbare, og om design og metode er velegnet. Faglig betydning/bidrag til faget er vurdert i form av utsagn som går på om prosjektet vil gi verdifull innsikt på sentrale felt, om det vil bidra til forskningsfronten internasjonalt, om feltet trengs å styrkes i Norge, om feltet vil være viktig fremover, eller generelt om sannsynligheten for interessante bidrag for faget. Forhold som kan bidra til internasjonalisering og rekruttering nevnes også (ref. retningslinjene). I noen tilfeller trekkes også praktisk nyttig innsikt fram som positivt, og da særlig mulig betydning for naturforvaltning.

Hva slags faktorer som var med i bedømmelsen av prosjektbeskrivelsen og hvordan disse kan bedømmes ulikt, kan illustreres av utdrag fra vurderingene av en (innvilget) søknad som ble vurdert til å ligge mellom “fremragende” og “meget god” av den ene eksperten og som “god” av den andre:

Prosjektet er beskrevet klart og godt og fremtrer dermed med en overbevisende kvalitet. Den vitenskapelige bakgrunnen er velfundert og de oppstilte målsetninger og hypoteser er velbegrunnet og målbare

Ingen av de fem delprosjektene er godt beskrevet. Verken for feltdelen (I) eller den eksperimentelle delen (II-V) er det gitt fyllestgjørende metodebeskrivelser eller eksperimentelle betingelser. Valget av () er ikke begrunnet. () Den andre delhypotesen

predikerer () [men] ingen av prosjektene beskriver hvordan dette skal testes. Det er også uklart hvordan den siste delhypotesen skal testes.

Når administrasjonen i NT skriver innstillingen til Områdestyret, med rangering av søknadene, er det flere forhold som er med i vurderingene: hvilken snittkarakter søknaden har fått fra ekspertene, delkarakterene, hvordan hver ekspert har rangert de søknadene han/hun har vurdert, og eventuelle andre forhold som kan gi en pekepinn om ulik skalabruk ekspertene i mellom og hjelpe til med å “kalibrere” karakterene (eksempelvis systematiske forskjeller i karaktergivning og forholdet mellom selve uttalelsekarakteren og karakteren)⁶⁸. For søknader om doktorgradsstipend er kandidatens eksamensresultater (både til lavere og høyere grad) også med i administrasjonens vurderinger.

5.3 Strategiske og fagpolitiske føringer

Det er forskjeller mellom områdene i Forskningsrådet med hensyn til i hvilken grad Områdestyret gir fagstrategiske retningslinjer for behandlingen av søknader om frie midler. Det er også ulikheter både innen og mellom områdene i hva slags fagstrategiske hensyn som har betydning når søknadene i et fag rangeres. Rekrutteringsbehov ble tillagt stor vekt i de fleste fagene, mens eksempelvis hensyn til geografisk fordeling av midlene, og fordeling på kjønn, varierte mellom fagene. Det ble tatt hensyn til hvordan prosjekter bevilget tidligere år fordelte seg på de aktuelle faktorene, og rimelig fordeling *over tid* ble sett som viktig – spesielt når midlene for det enkelte år var knappe.⁶⁹

Kultur og samfunn

I forkant av søknadsbehandlingen fikk alle medlemmene av fagkomiteene i KS et notat om Områdestyrets føringer og rammer for søknadsbehandlingen i fagkomiteene. Her het det at det skal gis støtte til rekruttering i fag/-fagområder som anses rekrutteringstruet, til prosjekter som fører til utvikling og faglig fornyelse av fag og fagmiljøer, til prosjekter med inter-

---

68 Hovedsakelig er det for søknader med samme snittkarakter disse faktorene kommer inn. Administrasjonen har anledning til å samrå med fagpersoner i den aktuelle rådgivende komité i Forskningsrådet. I hvilken grad disse ble rådspurt i forkant av møtet i komiteen var svært ulikt for de to fagene som ble studert.

69 Lister over tidligere bevilgninger (“forpliktelser”) ble distribuert både fagkomiteer og områdestyrene.

nasjonaliseringspotensial, prosjekter som styrker rekruttering av kvinner til fag med lav kvinneandel og til tiltak som kan få flere kvinner inn i faste vitenskapelige stillinger.⁷⁰ Det ble fremhevet at hensynet til rekruttering skal veie tyngst. Fagkomiteene ble videre bedt om å “vurdere behov for faglig spredning eller konsentrasjon, behov for vekst innen spesielle fagområder og geografisk spredning”. Det ble også gitt råd om å være forsiktig med å binde opp for stor del av midlene over flere år.⁷¹ Videre het det: “Hvis en komité har mottatt svært få klart støtteverdige søknader, må dette komme klart frem av innstillingen. Deler av komiteens ramme kan da benyttes av Områdestyret til andre klart støtteverdige formål som det ikke har vært plass til innenfor andre komiteers rammer”.⁷² Denne “trusselen” om å omfordele mellom fag oppmuntret komiteene til å fremheve at de hadde fått langt flere klart støtteverdige søknader enn de hadde midler til.

I fagkomiteenes møter ble ofte fagstrategiske (og dels taktiske) vurderinger brukt for å prioritere mellom virkemidler og mellom søknader med lik faglig vurdering. Et felles hensyn i fagkomiteene var at midler til *rekrutteringsprosjekt* skulle prioriteres. Dette betydde i praksis ofte å plassere søknader om doktorgradsstipend på topp i innstillingen⁷³. Målsetningen om å styrke

---

70 “OS’ føringer og rammer for fagkomiteene i søknadsbehandlingen for 1997 i KS” Norges forskningsråd, 21.6.96 og 3.7.97 (dok.nr. 4-5-3-2 KS). I et annet notat til fagkomiteene er likestillingshensyn presisert slik: “I fag med lav kvinneandel skal kvinner favoriseres framfor menn når de faglige kvalifikasjoner ellers er tilnærmet like” (“Veiledning for fagkomiteene i søknadsbehandlingen” Norges forskningsråd, 11.6.96 og 4.7.97, dok.nr. 5-6-2-2 KS).

71 “Fagkomiteene bør generelt vurdere forholdet mellom flerårige prosjekter og behovet for årlige, frie midler. I tilfeller der tidligere bevilgninger har ført til at mye av midlene er bundet, må fagkomiteene legge særlig vekt på å vurdere om de generelle føringene kan imøtekommes gjennom bevilgninger til prosjekter som nettopp *ikke* binder midler for flere år.” OS’ føringer og rammer for fagkomiteene i søknadsbehandlingen for 1997 i KS. Norges forskningsråd, 21.6.96 (dok.nr. 4-5-3-2 KS) og Veiledning for fagkomiteene i søknadsbehandlingen, Norges forskningsråd, 4.7.97 (dok.nr. 5-6-2-2 KS).

72 OS’ føringer og rammer for fagkomiteene i søknadsbehandlingen for 1997 i KS. Norges forskningsråd, 21.6.96 og 3.7.97 (dok.nr. 4-5-3-2 KS).

73 Fagkomiteen for andre søknader fant rom for å definere et postdoktorstipend som et rekrutteringstiltak og satte dette etter det ene doktorgradsstipendiet de valgte å prioritere innenfor rammen. Fagkomiteen for økonomi satt to nasjonale fagkonferanser for doktorgradsstipendiatene, begrunnet ut fra at de var spesielt lagt opp for doktorgradsstudenter og var viktige som nettverk nasjonalt.

rekruttering ble noen ganger moderert av at dette er flerårige prosjekter som binder opp midler for fremtidige søknadsvurderingsrunder, dvs. at antallet rekrutteringsstipend som ble rangert innenfor komiteens rammer ble vurdert i forhold til fremtidige budsjett. Noen spekulerte på om sterk oppbinding av fremtidige midler kunne gi økte fremtidige budsjetttrammer, men tok ikke sjansen på å fylle opp med rekrutteringsstipend.⁷⁴ Andre flerårige prosjekter ble ofte bare innstilt for ett år.⁷⁵

For øvrig håndterte komiteene den foreløpige budsjetttrammen⁷⁶ de hadde fått fra Områdestyret på ulike måter. Fagkomiteen for økonomi satset på at Områdestyret ville innvilge en søknad som var innstilt midt “på streken” (det ble på møtet sagt at man burde alltid ha et stort prosjekt “på vippen”). Fagkomiteen for andre søknader innstilte en søknad på et stort beløp som siste prosjekt (delvis) innenfor den foreløpige rammen, med en fotnote om fleksibilitet i beløpet (“så høyt beløp som mulig”). Fagkomiteene for sosialantropologi, historie og filologi og språkvitenskap kuttet søknadsbeløp slik at summen av innstilte søknader holdt seg innenfor den foreløpige rammen. Deler av det fagkomiteen for sosialantropologi hadde kuttet på to av søknadene ble dessuten innstilt som egne beløp rett “under streken”, og fagkomiteen for historie argumenterte sterkt i sin innstilling for de to søknadene som havnet rett under bevilgningsgrensen.

Det var variasjon i hvordan komiteene forholdt seg til de øvrige hensynene som Områdestyret og veiledningen ba fagkomiteene å ta: internasjonalisering, kjønn, faglig utvikling og fornyelse og geografisk fordeling. Alle de studerte fagkomiteene nevnte *internasjonalisering* som hensyn på møtet og/eller i innstillingen til Områdestyret. Faktiske prioriteringer kunne likevel være svært ulike. I fagkomiteen for økonomi trakk eksempelvis rekrutteringsstipend ved utenlandsk institusjon opp, mens det var motsatt i fagkomiteen for sosialantropologi som avslo en søknad om doktorgradsstipend (som i faglig vurdering fikk “klart støtteverdig”)

---

74 Både fordi det kunne komme bedre søknader senere år som det da kanskje ikke var midler til, og fordi Områdestyret kanskje ikke ville godta en slik oppbinding, dvs. ikke følge innstillingen fra fagkomiteen.

75 I noen komiteer hadde også selve søknadsbeløpet en viss betydning når faglig likt vurderte (ikke rekrutterings-) prosjekter ble rangert rundt bevilgningsgrensen.

76 Søknadsbehandlingen foregikk før statsbudsjettet var lagt fram for Stortinget.

begrunnet i innstillingen med at søkeren ikke skulle være tilknyttet noen norsk institusjon.

I hvilken grad det ble tatt hensyn til *kjønn* ved prioritering av søknadene varierte fra bevisst prioritering av kvinner til rekrutteringsstillinger til argumentasjon mot at det var behov for kvotering. I fagkomiteen for økonomi var kjønn utslagsgivende for i alle fall en av søknadene som havnet “over streken”. At postdoktorstipend bare skulle brukes for å søke å få kvinner inn i faste forskerstillinger ble dessuten her nevnt som en regel komiteen følger⁷⁷. I fagkomiteen for historie ble kjønn nevnt som et pluss ved de to kvinnelige doktorgradsstipendiatene som ble innvilget, samtidig ble det sagt at det var de faglig sett beste som var blitt prioritert. I de tre resterende fagkomiteene ble kjønn nevnt som kriterium, men de kom fram til at det ikke var behov for kvotering.⁷⁸ I informantintervjuene var det bare medlemmer av økonomi og historie komiteene som nevnte at kjønnsfordeling kunne være viktig.

Utvikling og fornyelse av fag og fagmiljøer som prioriteringskriterium kom til uttrykk på ulike måter i de studerte komiteene. I sine innstillinger til Områdestyret redegjorde fagkomiteen for filologi og språkvitenskap for søknadenes fordeling på de ulike fagene komiteen har ansvar for, og fagkomiteen for historie redegjorde for fordeling på perioder og tema. Fagkomiteen for filologi og språkvitenskap listet opp rekrutteringsbehovet i ulike fag og argumenterte også for slike behov for de enkelte innstilte doktorgradsstipendene. Fagkomiteen for historie nevnte potensial for faglig fornying som et sentralt kriterium, og argumenterte for rekrutteringsbehov på feltet til de to søknadene som havnet rett *utenfor* bevilgningsgrensen. På søknadsbehandlingsmøtet var det klart fagkomiteen for filologi og språkvitenskap som tok mest hensyn til faglige behov. Her var behov for rekruttering og fornying i de ulike fagene et vesentlig moment når de beste søknadene om doktorgradsstipend skulle rangeres. I fagkomiteen i historie ble

---

77 Dette var i tråd med denne fagkomiteens strategidokument. Det forelå ingen søknader om postdoktorstipend fra kvinner og ingen postdoktorstipend ble plassert over streken.

78 I fagkomiteen for sosialantropologi ble et forslag om å rangere to “klart støtteverdige” søknader om doktorgradsstipend “under streken” ut fra kjønn, trukket da det ble påpekt at det var en rimelig god kjønnsfordeling på lista fra før. I fagkomiteen for andre søknader ble kjønn nevnt som et kriterium, men ikke brukt da det i det aktuelle tilfellet ikke var snakk om et fag med lav kvinneandel. Likeledes ble kjønn nevnt som kriterium i møtet til fagkomiteen for filologi og språkvitenskap, men ikke brukt fordi komiteen fra før hadde en god kjønnsbalanse i sin prosjektportefølje.

faglig spredning og felt med “underskudd” nevnt som kriterier i prioriteringsdebatten, men var på langt nær så sentralt i konklusjonene som det var i fagkomiteen for filologi og språkvitenskap. Fordeling på fag var også inne i debatten i fagkomiteen for økonomi. Komiteen har ansvar både for bedriftsøkonomi og samfunnsøkonomi, og var opptatt av at fordelingen av prosjekter mellom disse to fagene ikke skulle være urimelig⁷⁹. Faglig utvikling og behov var ellers mye fremme i diskusjonen på møtet til fagkomiteen for andre søknader. Fagkomiteen var opptatt av hvilke fag som hadde behov for å styrkes⁸⁰, og særlig av potensialet for tverrfaglighet i prosjektene. Fagkomiteen for sosialantropologi var opptatt av nasjonalt samarbeid i prosjektene og prosjektenes miljøeffekter. Det var innstillingen for sosialantropologi som vektla nettverks- og miljøbygging sterkest i sin argumentasjon overfor Områdestyret.⁸¹

Ingen av fagkomiteene brukte *geografisk eller institusjonell fordeling* som et eksplisitt kriterium ved rangeringen av søknadene. Fagkomiteene for sosialantropologi og for filologi og språkvitenskap laget innstillinger med en god fordeling på universiteter, uten at geografisk eller institusjonell fordeling var

---

79 Fagkomiteen hadde også i sitt strategidokument vektlagt behovet for rekrutteringsstipend innen bedriftsøkonomi.

80 I komiteens innstilling er imidlertid behov for å styrke fag eller fagmiljø bare nevnt for to “klart støtteverdige” søknader som havnet utenfor bevilgningsgrensen.

81 I antropologikomiteens strategidokument ble dessuten behovet for vikarmidler sterkt vektlagt. Det ble fremhevet at sosialantropologisk forskning stiller spesielt store krav til tid og midler til reiser og feltarbeid, og at fast ansatte antropologer ved universitetene i dag ikke har muligheter til forskningspersmisjoner uten at dette gir en ekstrabelastning for instituttet (det trengs en hel vikar, ikke bare timelærere til undervisning). På møtet var det noen som understreket dette, mens andre mente at det kunne være uheldig hvis Forskningsrådet frikjøper forskningstid vha. lønnsmidler fordi det kunne ses som en aksept av at universitetet ikke oppfyller forskningstiden for sine vitenskapelig ansatte. Det var imidlertid enighet om at en eventuell prioritering av lønnsmidler, på grunn av de knappe rammene til komiteen, ville gå på bekostning av så mange andre høyt prioriterte formål at det ikke kunne prioriteres, og komiteen slapp å ta stilling til saken prinsipielt.

fremme som noe kriterium på møtene.⁸² Innstillingen fra fagkomiteen for historie fremhevet geografisk skjevhet både i søknadsmassen og de innstilte prosjektene som et problem, men mente at komiteen ikke kunne gjøre noe med dette uten å fravike de normale kriteriene for rangering av søknadene. Verken økonomi-komiteens møte eller deres innstilling til Områdestyret, ga inntrykk av at den geografiske fordelingen var et hensyn ved prioriteringen av søknader.⁸³ Geografi var heller ikke noe merkbart hensyn i fagkomiteen for andre søknader hvor samtlige prosjekt som ble innstilt innenfor rammene, var prosjekter hvor den ansvarlige institusjonen lå i Oslo (ett av prosjektene var imidlertid nasjonalt, et annet en internasjonal konferanse). I motsetning til de andre komiteene var ansvarlig institusjon heller ikke nevnt i innstillingslisten som denne fagkomiteen sendte Områdestyret. At geografisk eller institusjonell fordeling ikke var noe hensyn, stemmer med informantintervjuene. Ingen av de intervjuede komitémedlemmene i KS nevnte geografi som noe fordelingskriterium. Ingen av dem så seg heller som representant for sin institusjon.⁸⁴ Lederen for en av komiteene mente imidlertid at de *andre* medlemmene av komiteen satt der som representanter for sitt universitet og at det universitetet lederen av fagkomiteen kom fra, muligens kunne tape fordi lederen skulle ivareta helheten og kunne ikke tenke spesielt på sitt universitet.

I tillegg til de faglige vurderingene og føringene fra Områdestyret var det også andre forhold som spilte inn i prioriteringene. Eksempelvis var incentiveeffekter av søknadsbehandlingen og likebehandling av søkere tema på noen møter. Å gi *hensiktsmessige signaler* til søkere kunne blant annet innebære ikke å “åpne slusene” for søknader om avslutningsstipend, og ikke innvilge

---

82 De intervjuene medlemmene av fagkomiteen for sosialantropologi argumenterte mot å bruke et lite og svakt miljø som argument mot en søknad, da dette ville favorisere de eldste og største miljøene, mens de yngre miljøene hadde behov for rekruttering og miljøbyggende prosjekter. I sosialantropologi var de fem prosjektene komiteen fant plass til innenfor sine rammer fordelt på to med UiO, to med UiTø og ett med UiB som ansvarlig institusjon. Ett av prosjektene til UiO hadde også en prosjektleder fra UiB, mens det ene UiTø-prosjektet tok sikte på nasjonalt samarbeid. Fagkomiteen for filologi og språkvitenskap tildelte prosjekter til samtlige fire universiteter.

83 Foruten to nasjonale fagkonferanser innstilte komiteen fire søknader fra instituttsektoren i Oslo, to søknader fra UiB og ett doktorgradsstipend ved utenlandsk institusjon.

84 Heller ikke de intervjuene fagkomitémedlemmene i de andre områdene i Forskningsrådet sa at de representerte sin institusjon.

søknader om småbeløp som ikke stod i forhold til kostnadene med å skrive og behandle søknader. Ellers ble det vektlagt å oppmuntre til mobilitet. *Likebehandling* var et argument som ble brukt under søknadsbehandlingen både i fagkomiteen for økonomi og fagkomiteen for andre søknader. I et tilfelle gjaldt det å ikke forskjellsbehandle to søkere når den ene hadde formulert sin søknad som en søknad om postdoktorstipend, mens den andre ikke hadde gjort det – “Hvilken klasse du melder deg på i skal ikke ha betydning for utfallet”. I et annet tilfelle ble det vektlagt at søkeren tidligere hadde fått bevilgninger som ledd i et midlertidig tiltak for lokal faglig styrking, men at søkeren nå måtte behandles ut fra samme retningslinjer som andre søkere.

Komiteene var også opptatt av flere forhold relatert til beslutninger på andre nivå og hvilke muligheter komiteen hadde for å innvirke på slike forhold eller omgå dem. Dette var forhold knyttet både til komiteens prioriteringer og til retningslinjene, informasjonsgrunnlaget til komiteen, prosessen og tidsbruken. I en komité ble det eksempelvis avgjørende for prioriteringslisten at et utgivelsesprosjekt som komiteen var meget entusiastiske til, neppe falt inn under hva Områdestyret ønsket å prioritere. En annen komité var opptatt av at for å vurdere om et doktorgradsprosjekt hadde gode muligheter for å lykkes, var det ikke nok med “a priori betraktninger”. De ønsket oversikt over gjennomføringen i ulike miljø/under ulike veiledere.

Det var også enkelte kritiske kommentarer når det gjaldt retningslinjene for søknadsbehandlingen. Det ble sagt at det var “idiotisk” å bruke tid på å lage prioriteringslister for søknader det ikke er midler til, selv om søknadene er vurdert som “klart støtteverdige”, og at “det er forskjell på hva som er faglig og økonomisk støtteverdige”. Det var her noe ordveksling om hvorvidt man skulle gi karakteren “klart støtteverdige” uavhengig av hvor mye midler man har. For det meste virket det likevel som om man tok svaret for gitt, altså var samstemte på at det lønte seg å vise fram en lang liste med “klart støtteverdige” til Områdestyret.⁸⁵

Medisin og helse

I retningslinjene til faggruppene i MH var det få forskningspolitiske føringer foruten at postdoktorstipend er et prioritert virkemiddel og det er ønskelig å

---

85 Jf. notatet til fagkomiteene (ref. tidligere) som sa at om det ikke fantes nok klart støtteverdige søknader innen en komité, kunne Områdestyret omfordele midler til fagkomiteer med mange klart støtteverdige søknader som ikke hadde fått plass innenfor rammene.

øke antallet kvinnelige postdoktorstipendiater. Seniorforskerstipend har dessuten lav prioritert i MH heter det i retningslinjene. Faggruppene bes videre om å lage et strateginotat (basert bl.a. på erfaringene fra søknadsbehandlingen) som tar for seg flaskehals, forskningsfelt og miljøer som bør stimuleres, samt faktorer som virker begrensende på forskningen (manglende rekruttering, utstyr eller internasjonal kontakt). Strategidebattene som dannet grunnlag for notatene ble holdt i *etterkant* av søknadsbehandlingen.

Skjemaet som benyttes i søknadsvurderingen har i tillegg til kriterier for faglig vurdering, et punkt for “strategisk vurdering” hvor faggruppen skal ta stilling til om dette er et område med spesielle nasjonale kunnskaps- eller kompetanseoppbyggingsbehov, om norske forhold ligger spesielt godt til rette for denne forskningen, eller om området har god tilgang på alternativ finansiering. Denne delen av vurderingen ble noen ganger trukket fram i søknadsbehandlingsmøtene, men nesten ikke nevnt av de intervjuede komitémedlemmene da de ble spurt om hva de mente var viktig i vurderingen av søknadene.

Ellers var fordeling på fag, kjønn og geografi faktorer som, i ulik grad, ble tatt hensyn til i faggruppenes søknadsbehandling. Budsjett-taktikk og incitamenteffekter overfor søkerne, som vi så at enkelte av fagkomiteene i KS var opptatt av, ble ikke registrert i de observerte møtene innen MH. “Billige” prosjekter kunne imidlertid komme høyt opp blant de som lå rundt bevilgningsgrensen.

I faggruppe II for basalmedisin var alle de tre nevnte faktorene, geografisk fordeling, kjønn og behov for å styrke små eller svake fag, blant det som telte da søknadene som var aktuelle for bevilgning ut fra den faglige vurderingen, skulle rangeres. Behov for å styrke små eller svake fag, og kjønn, spilte en viss rolle også i faggruppen for klinisk forskning, mens geografisk fordeling her *ikke* ble tatt hensyn til.

På møtet til faggruppen i basalmedisin ytret flere bekymring over at ett fagfelt og ett fagmiljø tok en stor del av bevilgningene når en bare gikk etter faglig kvalitet, og det ble argumentert for en bedre fordeling både på geografi og fagfelt. Enkelte søknader nådde også opp i konkurransen takket være slike hensyn, samt på grunn av kjønn. Rimelighets- og behovskriterier, som hvem som ikke fikk i fjor og hvem som allerede hadde fått midler, spilte dessuten en viss rolle i denne faggruppen.

I faggruppen for klinisk forskning var det mer dominerende vekt på faglig vurdering også i rangeringen av aktuelle søknader med samme karakter, men behov for styrking av felt med lite eller svak forskning (odontologi og fysioterapi) ble også trukket inn i vurderingene. I rangeringen av de med lik karakter, ble dessuten et postdoktorstipend til en kvinnelig søker prioritert. Verken institusjonell eller geografisk fordeling var med i diskusjonen om

rangeringen av søknader⁸⁶. I informantintervjuene var denne faggruppen heller ikke opptatt av slike hensyn, mens det i faggruppen for basalmedisin ble sagt at når noen stod likt, kunne geografisk fordeling spille inn.

Miljø og utvikling

I miljø og utvikling fikk fagkomiteen ingen forskningsstrategiske eller andre føringer eller retningslinjer for søknadsbehandlingen fra Områdestyret, foruten at budsjettet var oppdelt på de ulike virkemidlene (forskningsrekruttering, miljøstøtte og øvrige prosjekter). Komiteen stod fritt til å bestemme hvilke andre hensyn enn rent faglig vurdering som skulle tas hensyn til ved fordeling av midlene. Som i de andre fagkomiteene ble strategiske hensyn også her først og fremst tatt når prosjekter som var aktuelle å innvilge og hadde fått samme karakter, skulle rangeres. I slike tilfeller ble blant annet fordeling på kjønn (for rekrutteringsstipend) og fagområder tatt hensyn til. Fordeling på institusjoner ble så vidt nevnt ved miljøstøttemidlene, ellers ikke. I informantintervjuene var det ingen som trakk fram geografi som et fordelingskriterium. Det ble nevnt at man hadde diskutert å bruke en slags “geografisk nøkkel” i fordelingen av rekrutteringsstipend, men hadde kommet fram til *ikke* å gjøre det.

I møtet ble det også reist enkelte strategiske spørsmål som møtet ikke tok eksplisitt stilling til. Dette gikk blant annet på om man burde vurdere de to ulike formene for rekrutteringsstipend hver for seg (doktorgrads- og postdoktorstipend), og om man skulle prioritere å gi flere nye stipend eller å hjelpe de som alt hadde fått til å fullføre (ved å innvilge deres tilleggssøknader). Ellers var det diskusjon om formelle sider ved flere av søknadene, særlig om hvilken “pott” de burde høre inn under.⁸⁷ Andre spørsmål som kunne ha betydning for vurderingen av søknader gjaldt om det var riktig å gi amanuensisstilling/postdoktorstipend til en som ikke hadde disputert, om det var riktig å gi doktorgradsstipend (ved utenlandsk institusjon) til en kandidat som ikke hadde hovedfag (eller tilsvarende), om det var riktig å gi bevilgning til et miljø der det manglet informasjon om faglig aktivitet eller til prosjekt med løs institusjonell forankring. Som i de andre fagkomiteene ble det også brukt tid på å diskutere beløpene det ble søkt om og hva av dette som burde dekkes. Prosjektkostnader kunne også noen ganger ha betydning for rangeringen.

---

86 Unntaket var at tre søknader fra en institusjon i instituttsektoren ble sett i sammenheng.

87 Komiteen hadde fem ulike søknadskategorier å forholde seg til, de tre som er med i denne studien, samt to kategorier NUFU-søknader. Når det gjaldt egenandelen på EU-prosjekt diskuterte komiteen også finansieringsmuligheter utenom dette.

Naturvitenskap og teknologi

I tillegg til vurderingene fra de individuelle fagekspertene, er Områdestyrets prioriteringer og føringer retningsgivende når administrasjonen i NT rangerer søknader om frie midler. I forkant av søknadsbehandlingen i 1996 sendte administrasjonen et notat til medlemmene av de rådgivende komiteene hvor det var redegjort for fagstrategiske og forskningspolitiske hensyn (herunder Områdestyrets overordnede kriterier). Internasjonalisering, forskningsrekruttering, likestilling, den nasjonale betydningen av fagfelt og mangfold innen fagene, en viss fordeling mellom universitetene, og hva søkeren har fått fra før (også fra andre kilder), er her nevnt som hensyn som tas ved utarbeiding av innstillingene.

Komiteene ble i notatet bedt om å ta stilling til en rekke spørsmål knyttet til slike hensyn i søknadsbehandlingen. De fleste spørsmålene gjaldt søknader om rekrutteringsstipend: ulike hensyn ved vurdering av søknader om doktorgradsstipend uten (navngitt) kandidat, prioritering av postdoktorstipend kontra doktorgradsstipend, om postdoktorstipend uten kandidat skulle kunne innvilges, og vurdering av utenlandske kontra norske postdoktor-kandidater.

I selve innstillingene (i de to fagene som er studert) er internasjonalisering og fagfelt med rekrutteringsbehov på grunn av generasjonsskifte nevnt som argumenter for flere av søknadene som ble innstilt. I ett tilfelle er det dessuten et argument at universitetet ikke hadde fått stipendiater til faget de senere årene. I ett annet tilfelle er det argumentert med at (den innstilte) kandidaten er kvinne. Det var også ett tilfelle der den rådgivende komiteen ønsket å prioritere en kvinnelig doktorgradskandidat noe høyere for å sikre bevilgning, men hvor administrasjonen mente en burde la den faglige vurderingen telle mer enn behovet for å rekruttere kvinner, og ikke fulgte komiteens råd (søknaden ble ikke innvilget).

Ønske om prioritering av kvinnelige kandidater (samt frustrasjon over liten innflytelse her og uklar rollefordeling mellom administrasjonen og komiteen) ble også nevnt av de intervjuede medlemmene av den rådgivende komiteen. Ellers viste intervjuene at komitémedlemmene var opptatt av at fordelingen av midlene skulle bidra blant annet til bredde i faget, mobilitet og doktorgradstudier utenlands.

5.4 Vurderings- og rangeringsprosessene

Søknadsbehandlingsprosessene er vesentlig forskjellige i de ulike områdene av Forskningsrådet. I KS sine fagkomiteer er det i forkant av komitémøtet skrevet og distribuert en vurdering for hver søknad (av søknadens “saksordfører” i fagkomiteen). I MH gir alle faggrupped medlemmene karakter til alle søknader før møtet, men det er bare gruppelederen som ser disse karakterene. I MU får hver søknad, i tillegg til komitébehandlingen, vurdering fra en ekspert utenom fagkomiteen. NT er det eneste området uten fagkomitébehandling av søknadene. Her er det administrasjonen som rangerer søknadene, på bakgrunn av i reglen to individuelle ekspert-vurderinger per søknad.

Innen KS og MH var det også forskjeller i hvordan beslutninger ble tatt i de observerte komitémøtene.

Kultur og samfunn

I fagkomiteen for historie var to søknader sendt til vurdering hos sakkyndige utenom komiteen, ellers fikk alle søknader i de studerte fagkomiteene i KS bare komité-intern behandling. Alle medlemmer var forutsatt å lese og gjøre seg opp en mening om samtlige søknader, mens ansvar for *skriftlig* vurdering av de enkelte søknadene var fordelt blant medlemmene (av komiteens leder i samarbeid med Forskningsrådets administrasjon). “Saksordførers” vurdering ble distribuert til komitémedlemmene i forkant av søknadsbehandlingsmøtet. Den samlede komitéinnstillingen ble skrevet av komiteens leder og sirkulert til komitémedlemmene før den ble sendt til Områdestyret for Kultur og samfunn. Prosessene på selve møtet varierte fra komité til komité:⁸⁸

Økonomi

I tillegg til at ansvaret for skriftlig vurdering av den enkelte søknad, som i de andre komiteene, var fordelt mellom medlemmene av fagkomiteen, ga alle

---

88 Komiteene i KS blir oppnevnt for tre år av gangen. Det var søknadsbehandlingen for 1997 eller 1998 som ble studert. Dette var søknadsomgang nummer to eller tre for komiteene. Tre av fagkomiteene bestod av ett medlem fra hver av de fire universitetene (filologi og språkvitenskap, historie, sosialantropologi). Fagkomiteen for “andre søknader” hadde medlemmer fra UiO, Roskilde universitetscenter og BI, mens fagkomiteen for økonomi hadde medlemmer fra Norges fiskerihøgskole/UiTø, NHH, UiO og HiA. Hver komité bestod av to kvinner og to menn, med unntak av fagkomiteen for økonomi hvor det bare var én av de fire var kvinne.

medlemmene i denne komiteen også karakterer til samtlige søknader. Disse ble gitt muntlig på begynnelsen av søknadsbehandlingsmøtet. Ut fra denne karaktergivingen ble søknadene sortert etter samstemthet i komiteen og det ble fastsatt karakterer for søknadene: først de der alle var enige, eller nesten enige, om karakteren, så de der meningene spriket. Tiden ble så brukt på å diskutere og prioritere de “klart støtteverdige” søknadene.

I de tilfellene der komiteen ikke greit kom fram til et felles standpunkt gjennom diskusjon, ble beslutninger tatt ut fra ulike standpunkts stemmevekt (eksplicit flertallsregel). Ingen av komitémedlemmene var selv blant søkerne og det var heller ingen andre former for habilitetssaker i tilknytning til søknadsbehandlingen.

Sosialantropologi

Det kom innledningsvis ingen innvendinger mot den inndelingen i “klart støtteverdige” og “ikke klart støtteverdige” som fremkom av saksordførers på forhånd distribuerte vurderinger, og rekkefølgen søknadene ble behandlet i tok utgangspunkt i denne inndelingen. Først ble søknader som hadde fått karakteren “klart støtteverdige” fra saksordfører diskutert, og ut fra denne diskusjonen skrev komiteens leder en foreløpig prioriteringsliste på tavla. Deretter ble det fastsatt karakterer på de søknadene som hadde fått dårligere karakterer av saksordfører.

Det var mye diskusjon og meningsutveksling om rangeringen av søknadene, samt fastsettelse av budsjetter for de innvilgede prosjektene. Stort sett ble forslag til konklusjon fremsatt av møteleder. Så var det opp til de andre å komme med eventuelle innvendinger. Ett komitémedlem som var mindre frempå enn de andre ble av og til bedt om å si sin mening, men noen egentlig flertallsregel så ikke ut til å ligge til grunn for beslutningene. Det ble brukt mer tid enn i andre fagkomiteer på å nå konklusjoner i saker der det var sprikende syn uten at det ble foreslått å la flertallet avgjøre saken. Beslutningsprosessen var generelt også mer uklar enn på møtet til fagkomiteen for økonomi.⁸⁹

---

89 For et prosjekt som av saksordfører hadde fått karakteren “støtteverdige” ble det eksempelvis ikke konkludert med noen karakter ved den “ordinære” gjennomgangen av søknaden. Mot slutten av møtet når “klart støtteverdige” under “streken” skulle prioriteres, ble dette prosjektet på initiativ fra et av komitémedlemmene satt opp som nummer fem av de “klart støtteverdige under streken”. Dette skjedde mens det komitémedlemmet som i første gjennomgangen hadde hatt de sterkeste innvendingene mot prosjektet var ute på gangen på grunn av inhabilitet i en annen sak. Etter at denne personen var tilbake på møtet ble prosjektet flyttet ned som det siste av de “klart støtteverdige under streken.” I innstillingen fra komiteen heter det at søknaden er vurdert som klart støtteverdige men avvist på prinsipielt grunnlag. Slik åpenhet med hensyn til utfallet av møtet

Filologi og språkvitenskap

Fagkomiteen for filologi og språkvitenskap hadde et to-dagers møte der alle søknader ble gjennomgått én for én første dag. Etter en debatt om prinsipper for prioritering andre dag, diskuterte man seg fram til en rangert innstilling av de “klart støtteverdige” søknadene. Først “luket” man ut de minst aktuelle, og så diskuterte man de gjenstående mot hverandre og satte fram forslag til kandidater fra første plass og nedover. En klar flertallsregel lå til grunn for konklusjonene.

To-dagers møtet ga god tid til meningsutveksling og prinsippdiskusjoner, og det ble også brukt en del tid på diskusjon av fremgangsmåte for søknadsbehandlingen og av støtteform og budsjett for enkeltsøknader.⁹⁰

Historie

I fagkomiteen for histories innledende gjennomgang av søknadene én for én, ble det tatt for gitt at “saksordførers” uttalelse var lest, og på møtet var det er de andre medlemmene som først og fremst skulle si hva de mente. Det var mye meningsutveksling om enkelte søknader og eksplisitt flertallsregel når enighet ikke ble nådd gjennom diskusjon. Når karakter på alle søknader var fastsatt, ble rangeringen av de “klart støtteverdige” diskutert. Toppen på innstillingslisten ble avgjort ved at alle sa hvilke tre de ville ha øverst.⁹¹

“Andre”

Også på søknadsbehandlingsmøtet til fagkomiteen for andre søknader ble alle søknader først gjennomgått én for én. Her innledet “saksordfører” først om den enkelte søknad og komitéleder konkluderte etter diskusjonen. Når alle søknadene var gjennomgått ble prioriteringen av ni søknader der konklusjonen var “klart støtteverdig” diskutert.

---

gjaldt imidlertid kun for søknader komiteen ikke fant plass til innenfor de økonomiske rammene. For søknader over “streken” var møtets konklusjoner klare.

90 Det var ikke proporsjonalt forhold mellom antall søknader og tiden som gikk med til søknadsbehandlingsmøtene. Filologi og språkvitenskap brukte 11 timer fordelt over to dager på 50 søknader, mens eksempelvis historie brukte 6,5 time på 52 søknader.

91 Komiteen var ganske samstemte her, det ble stemt på til sammen fem kandidater til de tre øverste plassene.

Det var ingen klare fronter eller uenighet om enkeltsaker i komiteen. Opplysninger og vurderinger fra andre enn saksordfører førte til meningsendring under møtet, og trakk fem av søknadene *ned* på karakterskalaen i forhold til saksordførers karakter. Dette var blant de mest problemfrie og effektive møtene jeg observerte.

Medisin og helse

I Medisin og helses faggrupper fordeles saksforberedelsesansvaret for hver enkelt søknad på gruppens medlemmer i samråd mellom administrasjonen og gruppens leder. Ekspertise utenom komiteene ble ikke benyttet i de faggruppene som ble studert. Alle medlemmene skal sende inn karakterer på samtlige⁹² søknader før møtet, saksordfører skal i tillegg skrive en uttalelse. Administrasjonen lager en oversikt over karakterfordelingen (med gjennomsnitt og varians for karaktergivingen på den enkelte søknad), som gruppens leder har under møtet. Verken uttalelsene eller karakterlistene distribueres til de øvrige medlemmene.⁹³ Faggruppens innstilling skrives av Forskningsrådets administrasjon.⁹⁴ Fremgangsmåten på de to gruppenes søknadsbehandlingsmøter varierte noe.⁹⁵

Faggruppe II for basalmedisin

I faggruppe II for basalmedisin var det to saksforberedere per søknad, en "saksordfører" og en "bisitter". Første møtedag ble søknadene gjennomgått én for én i det "saksordfører" presenterte sin vurdering muntlig (tildels opplesning). Deretter presenterte "bisitter" sitt syn, før ordet ble gitt fritt i

---

92 Med unntak av søknader der man er inhabil.

93 Medlemmer som har egne søknader inne, kan på den måten ikke se karakterene fra de ulike medlemmene.

94 I motsetning til innstillingen fra fagkomiteene i KS som skrives av komiteens leder, inneholder ikke innstillingene her en begrunnelse/beskrivelse av hver enkelt innstilt søknad.

95 Komiteene består av ti medlemmer (inntil 1997 også en observator fra Områdestyret). Omlag halvparten av medlemmene blir byttet ut annet hvert år. Komiteene som ble studert hadde medlemmer fra samtlige fire universiteter og flere universitetssykehus. Faggruppen for klinisk medisin hadde også ett medlem fra farmasøytisk industri (som var professor II). I faggruppe II for basalmedisin var det tre kvinner, i faggruppen for klinisk medisin var det fem (fire til stede på møtet).

gruppen.⁹⁶ Etter diskusjonen sa lederen hva karaktergjennomsnittet var, og om han mente det skulle bli stående, evt. hva han ville justere det til. Det var ingen flertallsregel for konklusjonene, men “stemmen” til hver enkelt var innbakt i den utregnede snitt-karakteren. I enkelte tilfeller fortsatte diskusjonen etter lederen “konklusjon”, i så fall konkluderte lederen på nytt, med samme eller med justert karakter. Det var ingen som bestred møteledelsens “konklusjonsrett”⁹⁷ og mine intervjuer med medlemmer av faggruppen ga inntrykk av at beslutningsformen var vanlig for liknende fora de kjente. Det var også flere som mente at votering ville fungert dårlig. Et argument som ble brukt var at komiteen var faglig heterogen, og at medlemmene hadde ulike forutsetninger for å vurdere de ulike søknadene. Siden “saksordfører” var valgt ut fra kompetanse på feltet og var forventet å skulle sette seg ekstra godt inn i søknaden, tilla lederen som regel saksordførers syn ekstra vekt når det skulle konkluderes i saker der det var ulike meninger. 48 prosent av søknadene fikk justert karakter, de fleste til det bedre.⁹⁸

Andre møtedag ble det fremlagt lister over søknadene sortert etter konkludert karakter. Særlig rekkefølgen på de som hadde fått samme karakter ble diskutert, men gruppen så også på om “tiendelene” var riktig gitt. Tre kvinner ble her justert fra 2,1 til 2,0 og havnet slik på “ventelisten” og endte opp med bevilgning. Etter at det var satt opp prioriteringslister for FoU-prosjekt, postdoktorstipend og doktorgradsstipend ble innstillingsgrensen på de ulike listene diskutert, idet de ulike støtteformene ble vurdert mot hverandre.

---

96 Møteleder kunne også be om synet til medlemmer som hadde gitt eventuelt avvikende karakter til søknaden. På slutten av første møtedag ble prosessen forenklet for å spare tid. Søknader som hadde snittkarakter på 2,4 eller dårligere (og dermed ville falle et godt stykke utenfor bevilgningsgrensen) ble da bare behandlet summarisk når de to saksforberederne var samstemte.

97 Til forskjell fra den andre faggruppen i MH som ble studert, var ikke lederen saksordfører på noen søknad, og hans vurderinger var heller ikke med i den gjennomsnittskarakteren som var utregnet.

98 Da er fem søknader der stipendsøknad ble skilt ut fra resten av prosjektet og de to delene fikk ulike karakterer holdt utenfor. En søknad der gruppen av prinsipp ikke ville sette karakter (en utstyrsøknad på 10 mill. kr), er også holdt utenfor. 38 søknader ble justert 0,1 til 0,3 bedre, ti søknader ble justert 0,1 til 0,2 dårligere.

Faggruppe for klinisk forskning

Som i faggruppe II ble også her første møtedag brukt til å gjennomgå og fastsette karakter på søknadene én for én. Ellers skilte prosessen seg fra den i faggruppe II ved at det var én saksforbereder per søknad og gruppelederens karakterer var inkludert i gjennomsnittskarakterene som var beregnet ut fra gruppemedlemmenes vurderinger i forkant av møtet. Beslutninger ble også tatt på en annen måte her. Etter at gjennomsnittskarakteren var opplyst,⁹⁹ saksordfører hadde presentert sin vurdering og søknaden var diskutert i gruppen, kunne medlemmene velge å opprettholde eller justere karakterene de hadde gitt på forhånd. Hvis ingen justerte, ble “forhåndssnittet” endelig karakter, hvis en eller flere justerte karakterene sine ble det regnet ut et nytt gjennomsnitt som konklusjon for søknaden. Ved enkelte tilfeller var det klart gjennom diskusjonen at gruppen ønsket å endre “forhåndssnittet” og karakteren ble da endret ved at lederen eller andre foreslo et nytt “gjennomsnitt” uten at enkeltmedlemmene justerte sine individuelle karakterer. “Forhåndskarakteren” ble beholdt på 66 prosent av søknadene. Av de som ble justert ble de fleste justert til en dårligere karakter.¹⁰⁰

Andre møtedag tok gruppen utgangspunkt i en liste over alle søknader sortert etter konkludert karakter. Til forskjell fra faggruppe II var alle støttekategoriene på samme liste og man satt en felles karaktergrense for dem (FoU-prosjekt, postdoktorstipend og doktorgradsstipend). Aktuelle søknader fikk beskåret sitt budsjett, og to søknader fikk justert sine karakterer annen møtedag (dette var to søknader med samme prosjektleder som “byttet” karakterer). Bare søknadene rundt beregnet bevilgningsgrense ble rangert (åtte søknader som hadde fått karakteren 2.2, samt de tre beste på 2.3). Lederen ba om forslag til rangering og det var ingen avstemninger eller harde diskusjoner for å nå enighet.

I strategi-diskusjonen som gruppen hadde i etterkant av søknadsbehandlingen, var formen på søknadsbehandlingen ett av temaene som ble tatt opp. Noen mente at komiteen ikke hadde tilstrekkelig kompetanse til å vurdere søknader på enkelte av områdene den hadde ansvar for, og ønsket å drøfte måter for å trekke veksler på spesialkompetanse på disse områdene. Andre mente at man ikke trengte spesialkompetanse for å vurdere søknadene.

---

99 I tillegg til at snittet som oftest ble opplyst før presentasjonen, ble det også redegjort for karakterfordelingen i større detalj (og ofte også hvem som hadde gitt de høyeste og laveste karakterene der det var sprik) enn i faggruppe II.

100 22 søknader ble justert fra 0,1 til 1,3 dårligere, mens 7 søknader ble justert 0,1 bedre.

Det var søkeren som skulle ha spesialkompetanse og det var hans/hennes oppgave å overbevise faggruppen om denne kompetansen. Krav til spesialkompetanse ga også større problemer i forhold til habilitet ble det sagt, “de som jobber på samme lille felt er enten venner eller uvenner”. Mot dette ble det hevdet at uten spisskompetanse og oversikt over forskningen på et felt, risikerer man å støtte forskning som ikke er original. Det ble hevdet både at spisskompetanse gir strengere bedømmelse av en søknad (man ser alle svakhetene) og at det gir mildere bedømmelser (man synes feltet er det viktigste å forske på).

Miljø og utvikling

I Fagkomiteen for miljø og utvikling er et bredt spekter av fagområder representert.¹⁰¹ De fleste søknader var sendt til vurdering hos ekspertise utenfor komiteen.¹⁰² Komitémedlemmene fikk tilsendt disse vurderingene før møtet – i anonymisert form. “Saksordfører-ansvaret” for de enkelte søknadene ble fordelt av administrasjonen etter fagkompetanse i samråd med komitéleder. Komiteen var faglig heterogen med ansvar for et bredt fagfelt og komitémedlemmene var ikke pålagt å lese søknader som lå utenfor eget kompetanseområde (alle fikk imidlertid tilsendt samtlige søknader og vurderinger). Komiteens innstilling ble lagt fram for Områdestyret av et av komitémedlemmene.

Lister som viste rangeringen av søknadene etter karakterene gitt av de eksterne ekspertene ble sendt ut før møtet. På møtet ble “saksordførers” vurdering lagt frem muntlig. Standard prosedyre ved behandling av en søknad var at saksordfører presenterte sin vurdering og begrunnet eventuell dissens med ekspertuttalelsen. Etter dette ble det varierende grad av

---

101 Fagkomiteen for miljø og utvikling bestod av 9 forskere (4 kvinner). Deres faglige bakgrunn omfattet diverse samfunns- og naturvitenskaper, teknologi, farmakologi og historie. NTNU, UiB, ISF, NIBR, UiTø, UiO, NLH og Center for utviklingsforskning (København) var representert i komiteen. Det var søknadsbehandlingen for 1997 som ble studert – det fjerde året i komiteen for de fleste av medlemmene. Møtet tok 15 timer fordelt over to dager.

102 I prinsippet ble alle søknader sendt til fagekspertise utenom komiteen (plukket ut av Forskningsrådets administrasjon). Unntakene var tilleggssøknader og andre søknader der det alt forelå en faguttalelse (EU-prosjekt) og søknader som var for “tynne” til å bli vurdert (eksempelvis 1/2 side prosjektbeskrivelse). Disse ble ikke sendt til eksterne eksperter. Ingen søknader ble sendt til mer enn én ekspert. For 6 søknader som var sendt til ekspert forelå det ingen uttalelse før møtet.

meningsutveksling avhengig av om noen av de andre komité-medlemmene hadde synspunkter. Komiteens leder avsluttet med å foreslå eller fastslå konklusjon. Ved én anledning ble det avstemning om karakteren etter en langvarig og hard diskusjon om en søknad. Den eksterne ekspertens karakter ble fastholdt i 49 prosent av tilfellene (av de 94 søknadene som både ekstern ekspert og komiteen satt karakter på).

Når alle søknadene til en pott/støttekategori hadde fått karakter av komiteen ble det kjørt ut lister sortert etter karakter som grunnlag for diskusjon om endelig prioritering. Denne diskusjonen bestod hovedsakelig i å komme fram til en prioritert rekkefølge for søknader rundt bevilgningsgrensen som hadde fått samme karakter. For “frie prosjekt” gjaldt dette 13 søknader med karakteren 25, og for rekrutteringsstipend 13 søknader med karakteren 20. For søknadene om miljøstøtte var det akkurat nok midler til å dekke søknader til og med karakteren 20 når de enkelte søknadsbeløpene var kuttet. Under disse stod det tre søknader på karakteren 25, og problemet med å prioritere mellom disse på en “venteliste”, ble løst ved å flytte to av dem over til en annen pott (“frie prosjekt”).

Naturvitenskap og teknologi

Innen naturvitenskap og teknologi er det som nevnt administrasjonen som innstiller på bakgrunn av i reglen to individuelle ekspert-vurderinger per søknad. Fagansvarlig i administrasjonen gjennomgår alle søknader og uttalelser og setter opp en prioritert liste for hver av de fem søknads-kategoriene som benyttes (prosjekt- og miljøstøtte, doktorgradsstipend innland, doktorgradsstipend utland, postdoktorstipend innland og postdoktorstipend utland) og en samlet innstilling for faget. Disse listene gjennomgås på innstillingsmøter med alle de “fagansvarlige” i avdelingen for frie prosjekter i NT. En hovedhensikt med disse møtene er å se listene i forhold til hverandre og påse at de samme kriteriene benyttes på tvers av fagene. Inntil 1998 ble innstillingene også lagt fram for eventuelle kommentarer i de rådgivende komiteene før de gikk til Områdestyret.

Denne studien har sett nærmere på to fag, biofag og matematikk. I tillegg til søknadsdokumentene er det samlet inn data ved observasjon av et innstillingsmøte i NTs administrasjonen, samt et møte i den rådgivende komiteen for kjemi, geofag og biofag (KGB) og et møte i den rådgivende komiteen for matematikk og informatikk (MIT).

Til møtet i NTs administrasjon hadde de ansvarlige for de ulike fagene satt opp rangerte lister over søknadene. Listene inneholdt informasjon om

snittkarakterer for de ulike punktene i vurderingsskjemaet¹⁰³, totalkarakterer fra hver av “refereene” (med initialer), “refereenes” innbyrdes rangering av søknader¹⁰⁴, saksansvarliges vurdering av de to refereeuttalelsene (hvilken av dem som var mest grundig e.l.), og stipendkandidaters eksamenskarakterer til lavere og høyere grad. Alder og kjønn på doktorgradskandidater var også med på listene i noen av fagene.

Møte fungerte som et fora for drøfting og samordning av premisser for rangering. “Fagansvarlig” redegjorde for og begrunnet sin innstilling, mens de andre, og særlig avdelingslederen, kommenterte og stilte spørsmål. Saker som ble kommentert i tilknytning til de enkelte innstillingene var eksempelvis forholdet mellom ekspertenes vurderinger, behov for en tredje “referee”, og at de som selv har søknader inne ikke bør være “referee”.

Innstillingslistene som ble lagt frem for de rådgivende komiteene inneholdt bare navn på prosjektleder og total snittkarakter (samt beløp og prosjekttype). Listene var imidlertid fulgt av en tekst-innstilling for hver søknad som opplyste om det samme som listene fra møtet i administrasjonen, med unntak av snittkarakterer for de ulike punktene i vurderingsskjemaet, initialene til refereeene og saksansvarliges vurdering av refereeuttalelsene.

Både innholdet i innstillingene og hvordan de har blitt lagt fram for de rådgivende komiteene har variert fra år til år. MIT fikk i 1996 utdelt innstillingen på møtet og fikk seks dager til å komme med eventuelle kommentarer. Da KGB ble besøkt året før, var innstillingene bare tilgjengelig for komiteen *under* møtet og det ble ikke åpnet for at medlemmene kom med individuelle kommentarer i etterkant av møtet. Ikke i noen av tilfellene kom det kommentarer fra komiteene som førte til endringer i rangeringen av søknadene, og innstillingene ble også vedtatt i Områdestyret uten endringer.

Det var ingen “behandling” av innstillingene på møtet, men prinsipielle spørsmål fra administrasjonen i forbindelse med rangering av søknader ble diskutert uten at disse ble relatert til de foreliggende innstillingene (stipendsøknader uten navngitt kandidat, mobilitetskrav, m.m.). Det var imidlertid en del spørsmål og diskusjon om selve måten søknadsbehandlingen foregikk på, særlig i KGB. Her ble det sagt at komiteen må ha innsyn i dokumentene og vite hvem som hadde bedømt søknadene for å kunne utføre

---

103 Disse er 1a) prosjektleder, 1b) kandidat til stipend, 2) faglig kvalitet og vitenskapelig betydning, 3) nytte og bidrag til utvikling av fag og forskningsmiljø, samt 4) totalvurdering av søknaden.

104 Eksempelvis 1 av 2 eller 8 av 10, avhengig av hvor mange søknader “refereen” hadde vurdert.

en kvalitetssikring av prosessen. Det ble foreslått (enstemmig så det ut til) at forslag til “referees” på de ulike søknadene skulle forelegges komiteen som særlig var opptatt av å sikre habilitet. Det var også enighet om at komiteen burde gjennomgå søknadsdokumenter for å vurdere forskjeller i karakternivå i de tre ulike fagene de hadde ansvar for. Dette siste for å se på om bevilgningsgrensen var den samme for alle.

Intervjuer med medlemmer av de rådgivende komiteene viste at kontakten mellom administrasjonen og komitémedlemmene var ulik i de to fagene.¹⁰⁵ I biologi var det god kontakt mellom fagansvarlig i administrasjonen og fagperson i rådgivende komité og dialog blant annet om valg av “referees” i spesielle saker og om uklarheter i forbindelse med vurdering av referee-uttalelsene, i matematikk var det ingen kontakt eller dialog om dette. Informantene var noe tvetydige i sitt syn på søknadsbehandlingsmodellen som ble benyttet. På den ene siden mente de dels at de rådgivende komiteene hadde for lite å si i prosessen, og dels at deres rolle var uklar. Utsagn som illustrerer dette er:

“Du kunne si vi hadde en rådgivende funksjon i søknadsbehandlingen, men jeg er ikke sikker på at vi har det en gang. Vi *kan* bli konsultert.”

“Jeg vet at de tok ikke hensyn til den anbefalingen vi hadde. Hvis de ikke tar hensyn til den, hva skal de da med oss i det hele tatt?”

“Nå er det én administrator som gjør det hele [vurderer ekspertuttalelsene og rangerer søknader]. Jeg er overbevist om at vi er bedre i stand til å gjøre det. () Vi kan ikke legge opp et system som er avhengig av at administratoren er god.”

På den andre siden så de flere fordeler med modellen for søknadsbehandling. Den er tidsbesparende i forhold til komitébehandling, og ved komitébehandling oppstår det dessuten ofte habilitetsproblemer. Det ble også nevnt at anonyme eksperter står friere til å gi en ærligere vurdering enn en komité som føler seg ansvarlig overfor søkerne. Ingen ønsket å gå bort fra praksisen med “eksterne konsulenter” i søknadsvurderingen, men det var ellers noe ulike meninger om hva *komiteens* oppgave burde være i søknadsbehandlingen. En mente generelt at komiteen burde rådføres mer, en annen sa mer konkret at komiteen burde være mer inne i rangeringen av søknader og at innstillingen som gikk til Områdestyret burde være komiteens innstilling. En tredje mente at komiteen burde fungere som en ordinær fagkomité med saksforberedere for de enkelte søknadene og gjennomgå

---

105 Medlemmer av komiteene som var professor i et av de to utvalgte fagene ble intervjuet.

vurderingene fra de eksterne ekspertene og foreta rangeringen av søknadene.¹⁰⁶

Analyse av de ulike prosessene

Veien mot en samlet innstilling for søknader om frie midler innen et fag er vesensforskjellig avhengig av om fagkomiteer benyttes eller ikke. Fagkomitémøtene i KS, MH og MU fungerer dels som faglig meningsdannende fora, dels som meningsaggregerende organ. Møtene har også et “lærings- og kalibreringselement”, spesielt for nye medlemmer som ikke har erfaring i bruk av karakterene. I intervjuer fremhevet også komitémedlemmer at søknadsbehandlingen ga en god innsikt og oversikt over forskningen i faget.¹⁰⁷ En nevnte også at arbeidet ga “en god utdanning i den typen vurderinger”.

I NT hvor det er Forskningsrådets administrasjon som innstiller til Områdestyret på grunnlag av skriftlige vurderinger fra individuelle eksperter, ligger både den aggregerende og kalibrerende funksjonen hos fagansvarlig i Forskningsrådets administrasjon. Møtene til de rådgivende komiteene i NT var ment å ivareta den meningsdannende funksjonen i fagstrategiske spørsmål (eksempelvis hvilke fagfelt og virkemidler som bør prioriteres), men i og med at komitémedlemmene verken leste søknadene eller ekspertuttalelsene, ble det ikke faglige diskusjoner på et plan som kan bidra til meningsdanning om faglig kvalitet som sådan.

Det er også en rekke forskjeller i vurderingsprosessen mellom de områdene der fagkomiteer benyttes, og dels også mellom fag innen samme område. Her omtales først kort noen ulikheter hvor betydningen for utfallet er vanskelig å identifisere: anonymiteten til eksterne eksperter, om “saksordfører” skriver en vurdering som distribueres andre komitémedlemmer i forkant av møtet, eller bare presenterer sin vurdering muntlig på møtet, og om hele gruppen eller bare saksordfører setter karakter på søknaden. Deretter settes fokus på ulikheter i selve beslutningsmetodene, de ulike praksisene for å “aggregere” komitémedlemmenes ulike vurderinger til “komiteens vurdering” når enighet ikke blir nådd gjennom diskusjon. Vi skal se at valg av metode her

---

106 Fra 1998 er de rådgivende komiteene i NT nedlagt. Det skal i stedet opprettes et ekspertnettverk på 40-50 personer og noen få komiteer. Komiteene vil ha kvalitetssikring av søknadsbehandlingen for frie prosjekter som sin primære oppgave. Det tas sikte på at ansvarsdelingen mellom administrasjonen, det rådgivende apparatet og Områdestyret vil bli klarere.

107 Noen snakket her også om faglig oppdatering og inspirasjon til egen undervisning og forskning.

kan være avgjørende for utfallet. I siste del av neste delkapittel (5.5) drøftes hvilken betydning andre ulikheter har for utfallet: individuelle eksperter kontra fagkomiteer, administrativ rangering av søknader, størrelse og sammensetning av fagkomiteer, samt de økonomiske rammene.

“Eksterne ekspertuttalelser” vurdert anonymt

Bruk av ekspertise utenom komiteen er regelen for Miljø og utviklings fagkomité. Den ene uttalelsen som innhentes for hver søknad, sendes her anonymisert til komiteen. Komiteen vet altså ikke hvem som har skrevet uttalelsen og må vurdere den ut fra innhold (synes vedkommende å ha greie på saken?) og ikke ut fra for eksempel den faglige autoriteten til den som har skrevet den. Komiteen kan heller ikke vurdere eventuell “faglig partiskhet” hos den eksterne eksperten. En studie av prosjektvurderinger i et britisk forskningsråd viste at en sentralt poeng for en fagkomité som mottok slike (ikke-anonyme) vurderinger var hvorvidt ekspertene og søkerne tilhørte samme eller stridende “skoler” (Travis og Collins 1991). På den annen siden kan medlemmene av fagkomiteen i MU heller ikke bruke slik informasjon taktisk, i betydningen av å “devaluere” en referee-uttalelse som ikke støtter ens eget syn, ved å henvise til at den er faglig partisk. Om komitémedlemmer gis informasjon om hvem som har skrevet uttalelsene vil altså bl.a. avhenge av hvilken tiltro en har til deres redelighet og faglige “åpenhet” (selv om spørsmålet om “refereenes” faglige autoritet skal telle i vurderingen eller ikke, antakelig vil være hovedhensynet).

I den ene komiteen i KS som brukte ekstern ekspertise (på to av sine søknader), var “refereene” valgt i samråd med komiteen og komiteen synes å mene at hvem som stod bak uttalelsene var relevant informasjon, selv om det også her var innholdet i den som ble diskutert.

Muntlig eller skriftlig innspill fra “saksordfører”?

I MH og MU presenterer “saksordfører” sin vurdering muntlig i komitémøtet, mens i KS distribueres også en skriftlig versjon i forkant av møtet.¹⁰⁸ Fordelen med det siste er at det kan spares møtetid når vurderinger er lest på forhånd, og

---

108 I MH skal “saksordfører” også sende en skriftlig vurdering til Forskningsrådet før møtet. Denne distribueres ikke til resten av komiteen, men er ment til bruk av administrasjonen under møtet og til muntlig tilbakemelding til søker. Under møtet kan nye momenter og møtets vurderinger tilføyes for at Forskningsrådet skal kunne videreformidle faglige begrunnelser til søkere.

tildels også ved at noe av “meningsdanningen” skjer forut for møtet.¹⁰⁹ Dette siste kan også ses som en ulempe hvis man mener at det er viktig at medlemmene gjør seg opp en mening om hver enkelt søknad uavhengig av hverandre. Mindre forhåndsvurdering og mindre diskusjon i søknadsbehandlingsmøtet kan innebære et snevrere vurderingsgrunnlag. Saksordførers vurderinger ble imidlertid som regel distribuert i så knapp tid før møtet at resten av komiteen allerede hadde lest og gjort seg opp en mening om den enkelte søknad. Den mest åpenbare effekten av at skriftlige vurderinger var distribuert på forhånd, var spart møtetid, samt muligheten til å forberede motargumenter hvis en var uenig i bedømmelsen.

Karakter på alle søknader, eller bare der en er “saksordfører”?

Dette punktet er relatert til det foregående. I MH er poenget med ikke å distribuere saksordførers vurdering, og at alle i faggruppen skal sende inn sine karakterer på alle søknader før møtet, og man slik får et karaktersnitt på hver søknad bygget på medlemmenes *individuelle* bedømmelser. I KS og MU er det som regel bare “saksordfører” (i tillegg til eventuelle eksterne eksperter) som foreslår karakter på en søknad. En karakter som etter diskusjon i komiteen enten opprettholdes eller endres. Et unntak var fremgangsmåten i Faggruppen for økonomi der alle sa sine karakterer på alle søknader før man startet diskusjonen (men etter at man hadde lest “saksordførers” vurdering). Hensikten var her å finne ut hvor man var uenig og hva man ikke trengte å bruke tid på å diskutere.

Ved å sette karakterer før møtet tvinges medlemmene til å gjøre seg opp en egen mening, og slik kan muligens flere momenter bringes inn i vurderingen. På den annen side vil slike forhåndskarakterer til en viss grad være “bindende” på medlemmene og kan gjøre det vanskeligere å nå enighet. I en faglig heterogen gruppe der medlemmene har svært ulike forutsetninger for å vurdere de enkelte søknadene, kan det å måtte sette karakter på alle søknader dessuten oppleves dels som eksponering av manglende kompetanse, dels som uhensiktsmessig med tanke på hvilken kompetanse som bør være mest avgjørende i vurderingen. Det siste er et spørsmål om alle skal ha like mye å si i vurderingen av alle søknader, et moment relatert til neste punkt – ulike måter å fatte beslutninger på.

Beslutningsmetoder

Det er verd å se nærmere på de ulike beslutningsmetodene som ble benyttet i fagkomiteene, da selve metodene kan påvirke resultatet – komitévurderingen

---

109 I MU har de distribuerte uttalelsene fra eksterne eksperter liknende funksjoner.

og rangering av en gruppe søknader er ikke bare avhengig av hvordan enkeltmedlemmene vurderer søknadene, men også av beslutningsmetode. Vi skal her se nærmere på de ulike metoder for å *fastsette karakter* på enkelt søknader og for å *rangere* søknader med samme karakter som ble benyttet i fagkomiteene.

Vi kan skille mellom fire ulike metoder som ble benyttet i de studerte komiteene for å aggregere ulike vurderinger av en søknad:

- A: gjennomsnittskarakter
- B: gjennomsnittskarakter med kompetansevektning
- C: votering over to karakteralternativer
- D: diskusjon til det fremsettes et forslag ingen motsier

I alle tilfellene dreier det seg om prosess *etter* at det er avdekket at det er ulike vurderinger blant komitémedlemmene.

For å illustrere hvordan endelig karakter på en gruppe søknader kan avhenge av beslutningsmetode, kan vi bruke et meget forenklet eksempel der en komité med tre medlemmer setter karakter på to søknader. For søknad X er de tre komitémedlemmenes respektive vurderinger (etter diskusjon) karakterene 1, 2 og 3. For søknad Y er karakterene 1, 1 og 3. Saksordførers karakter er satt i kursiv. Resultatet for de ulike metodene kan da bli som vist i tabell 5.2.

Tabell 5.2   *Resultat av ulike måter å fastsette karakterer.*

Metode	Samlet karakter søknad X	Samlet karakter søknad Y
A	2	1,7
B	1,5	2,4
C	2	1
D	2	2

Ved metode B er gjennomsnittet mellom det samlede snittet og saksordførers karakter brukt. Ved metode C er det tatt for gitt at de to beste karakterene settes opp mot hverandre for votering. Ved metode D er resultatet avhengig blant annet av hvem av de tre som er sikrest i sin sak, hvem som har mest autoritet og hvem som har mest tid. Når karakter 2 er satt som resultat for begge søknadene er dette egentlig vilkårlig, men ut fra tanken om at det *enkleste* er å gi en karakter mellom de ytterste forslagene og samtidig utsette rangeringen av søknadene.

Vi ser at rangeringen av søknadene her avhenger av metoden. Ved metode A og C får søknad Y en mer positiv vurdering enn søknad X, ved metode B blir derimot søknad X bedre enn søknad Y, mens de får lik karakter ved metode D.

Det var som nevnt også ulike metoder for å rangere søknader med samme karakter:

- 1. Alle fremsetter sine forslag til søknader som bør innvilges, altså det antall kandidater som budsjettet ser ut til å gi rom for. Slik denne metoden ble praktisert, fikk alle medlemmene av gruppen innblikk i hverandres vurderinger, før man telte opp hvor mange “stemmer” de ulike søknadene hadde fått og rangerte dem ut fra det.
- 2. Det fremsettes forslag til søknader som bør innvilges til én plass på innstillingslisten av gangen, fra nummer én og nedover. Praksis kan eksempelvis være at alle medlemmene foreslår én kandidat (sin 1.preferanse) og får denne innvilget så sant ikke antall forslag overstiger antall mulige innvilgelser.
- 3. De svakeste/minst aktuelle kandidatene sjaltes ut til man står igjen med det antall budsjettet gir rom for (fritt blant medlemmene å foreslå hvilke som skal nedprioriteres).

Dette er rendyrkede beslutningsformer. I praksis var det flere varianter, ofte kombinasjoner av de tre. Praksis i flere KS-komiteer er et eksempel på dette. Her var det ofte *mange* søknader som måtte rangeres,¹¹⁰ og man brukte da gjerne en modifisert versjon av metode 3 først (eliminering av de minst aktuelle) og så metode 1 eller 2 for å rangere toppen av listen.

For å illustrere hvordan rangeringen av en gruppe søknader med samme karakter kan avhenge av hvilken av disse tre metodene som benyttes, kan vi igjen bruke et forenklet eksempel med en komité med tre medlemmer (X, Y og Z). Vi tenker oss at det er seks søknader (a, b, c, d, e og f) som har fått samme karakter og må rangeres for å avgjøre hvilke tre som innvilges. Vi antar at medlemmenes individuelle rangering av de seks søknadene er som vist under. Resultatet for de ulike metodene vises til høyre.

---

110 Årsaken til dette er at karakterskalaen bare er firedelt, samtidig som en søknad i KS trenger beste karakter for å kunne innvilges. Siden over halvparten av søknadene vurderes til å være gode nok til (ideelt sett) å burde innvilges havner de slik opp med samme karakter (“klart støtteverdige”).

Tabell 5.3 Resultat av ulike rangeringsmetoder.

Rangering	Medlemmers preferanser			Resultat av metode		
	X	Y	Z	1	2	3
1	a	b	f	b	abf	bde
2	b	d	b	e		
3	c	e	e	a		
4	d	a	d	fdc	cde	a
5	e	f	c			c
6	f	c	a			f

Metode 1: b får tre stemmer, e får to, mens a, c, d og f får én stemme hver. Her er det antatt at hvilken av de fire men én stemme hver som får tredje plassen vil avgjøres ved at Y og Z lar X få inn sin førstekandidat a siden de selv har fått inn to av sine kandidater til de tre plassene, mens X bare har fått inn én. *Metode 2:* Hvert medlem lanserer sin 1. kandidat og de tre kandidatene plasseres på de øverste plassene. *Metode 3:* Her voterer det over forslag til “ut-kandidater” i den rekkefølgen de fremsettes. Utfallet vil avhenge av rekkefølgen. Den antatte voteringsrekkefølgen er f, c, a. Alle disse “voterer ut” med et flertall på to mot én.

Vi ser at rangeringen av søknadene påvirkes av beslutningsmetoden. Bare søknad b når opp på bevilgningsnivå med alle tre metodene. Det må understrekes at den skisserte preferansestrukturen ikke er tatt fra noen av møtene, men er et tenkt tilfelle. Det kreves et visst språk i vurderingene for at valg av metode skal være utslagsgivende. På den annen side var disse metodene som ble brukt når det *var språk* i vurderingene og man trengte en metode for å nå en samlet innstilling. Det er dessuten snakk om rangering av søknader som komiteen (samlet) har gitt lik karakter, og det er rimelig av det er ulike meninger om den innbyrdes rangeringen av disse.

Hva vil så kunne være de *substansielle* konsekvenser av de ulike metodene? Metode 2 og 3 skiller seg klart fra hverandre. Gitt at medlemmenes ulike vurderinger representerer ulike faglige normer og interesser er metode 2 en måte å sikre *faglig pluralisme*: både medlem X og Z får inn sine førstekandidater på tross av at de andre medlemmene har disse kandidatene langt ned på listen. Metode 3 er derimot en form for “flertallssensur”, en metode som bidrar til at søknader som et flertall av komiteen synes er svake ikke velges.

Konsekvensene av bruk av disse metodene vil variere avhengig av hva forskjellene mellom de individuelle rangeringene gir uttrykk for. Enighet om forholdsvis høy rangering kan eksempelvis bety at dette er solide og metodisk uproblematisk prosjekt med sentrale faglige problemstillinger, prosjekt som ingen vil synes er sære eller problematiske på noen måte. Stor uenighet om rangering (fra topp- til bunn plassering) kan på den annen side være uttrykk for at prosjektet til en viss grad er et “sjansespill” – et faglig spennende prosjekt hvor muligheten for å lykkes er uavklart, og det derfor er uenighet om hvorvidt man bør prioritere det. Metode 2 vil i noen tilfelle kunne fange opp slike “risiko-prosjekt”, mens metode 3 vil stå igjen med de “sikre prosjektene”. Valg av prioriteringsmetode innen fagkomiteen kan slik bidra i ulike *forskningspolitiske* prioriteringer.

Når det gjelder metode 1 er det ikke like enkelt å utlede substansielle konsekvenser. Metoden er imidlertid prosessuelt interessant. Slik den ble praktisert måtte alle komitémedlemmene presentere og argumentere for sin rangering. Dette legger til rette for en bredere diskusjon av grunnlaget for vurderingene, og eventuelt revurdering av de individuelle rangeringene (og dessuten taktisk stemmegivning og koalisjonsdannelser).

Avslutningsvis er det viktig å understreke at de ulike rangeringsmetodene ikke er institusjonalisert på noen måte. De kan brukes i utallige varianter og blandes med hverandre, og de kan avløses av argumentasjon og rangeringsprosessen kan stoppes underveis hvis noen mener at resultatet blir urimelig, og klarer å få aksept for andre “regler”. Dette innebærer blant annet at det vil være mulig å unngå uheldige eller uønskede utfall av en rangeringsmetode. Som nevnt er faktorer som fordeling på fag, og på kjønn, og dels på institusjoner/geografi, ofte inne i bildet når søknader med samme karakter skal rangeres. Ofte ble fagkomitémedlemmene enige i rangering av søknader ut fra slike kriterier – uten beslutninger i form av den type metoder som er skissert her.

5.5 Sammenfatning og drøfting

Så langt er det i dette kapitlet gjort rede for de ulike faktorene som legger føringer på utfallet av behandlingen av søknader om frie midler i Forskningsrådet. I dette delkapitlet sammenfattes disse faktorene for hvert område av Forskningsrådet. Deretter drøftes i hvilken grad forskjeller i vektleggingen av kriterier og hensyn kan føres tilbake til områdenes ulike strukturelle rammer.

Hva spiller inn i søknadsvurderingen i KS?

Det kreves god bedømmelse på en rekke punkter for å nå opp i konkurransen om frie midler i KS: søkeren må ha gode faglige kvalifikasjoner for prosjektet, redegjørelsen for prosjektet må overbevise og prosjektet må passe inn i Områdestyrets strategiske prioriteringer (styrke forskerrekuttering, internasjonalisering etc.). Komiteene hadde ulike fremgangsmåter for å nå enighet om innstillingene, og i og med at det var mange gode søknader og begrensede midler å fordele, kunne selve fremgangsmåten ha betydning for hvem som nådde opp i konkurransen (ulike former for flertallsvedtak eller diskusjoner og forhandlinger uten noen flertallsregel).

Faglig vurdering

Det var ingen store forskjeller i de studerte komiteene i hva som ble vektlagt i de faglige vurderingene. Det gikk på hvilken kjennskap prosjektbeskrivelsen viste at søkeren hadde til forskningsfeltet (til litteratur, teori, tidligere studier og kildemateriale), om prosjektbeskrivelsen var gjennomarbeidet, underbygget (bl.a. med henblikk på metode) og avgrenset, og om det var sannsynlig at prosjektet ville bidra med faglig interessant kunnskap/innsikt (herunder teori- eller metodeutvikling eller fornyelse, og overordnet eller generell innsikt). Kvalifikasjonene til søkeren (blant annet i form av hovedfagskarakterer for doktorgradsstipendiater) ble også vektlagt. Økonomikomiteen la noe mindre vekt på selve prosjektbeskrivelsen og større vekt på kvaliteten på søkermiljøet¹¹¹, enn de andre komiteene. I alle fagene krevdes det at prosjektbeskrivelsen var solid, problemstillingen faglig interessant og at søkeren hadde gode faglige kvalifikasjoner, for at en søknad skulle nå helt til topps.

Flere forhold kunne gi den dårligste karakteren, “ikke støtteverdige”: (1) mangelfulle faglige kvalifikasjoner eller søkere til rekrutteringsstipend som ikke oppfyller formelle karakterkrav for å bli tatt opp på doktorgradsstudium, (2) vesentlige mangler eller svakheter ved prosjektbeskrivelsen, (3) en type søknad som ikke burde høre inn under Forskningsrådet og som komiteen prinsipielt mente ikke burde støttes. Alle de studerte komiteene, unntatt sosialantropologikomiteen, hadde “ikke støtteverdige” søknader i den første kategorien. Alle, unntatt økonomikomiteen, hadde “ikke støtteverdige” i de to siste kategoriene.

---

111 Blant annet kandidatproduksjonen i miljøer som søkte doktorgradsstipendiater.

Strategi/policy-hensyn

Alle de studerte fagkomiteene i KS fulgte Områdestyrets oppfordring om å prioritere rekruttering. Målsetningen om å fremme rekruttering av kvinner var fremme i debatten i alle komiteene og ble utslagsgivende for listen over innstilte prosjekter til én av komiteene. Alle komiteene var (på ulike måter) opptatt av å støtte prosjekter med internasjonaliseringspotensial. De var også opptatt av å bidra til å styrke fagfelt og få en rimelig fordeling av rekrutteringsprosjekter på fag/fagfelt, særlig de komiteene som hadde ansvar for flere fag.

Den geografiske eller institusjonelle fordelingen av prosjektene var ikke noe eksplisitt hensyn for noen av komiteene. Komiteene hadde imidlertid ulike syn på hvordan søkermiljøets kvaliteter skulle inngå i den faglige vurderingen, noe som kunne gi ulike resultat. Fagkomiteen for økonomi var den komiteen som var mest opptatt av at prosjektene skulle gå til gode miljøer – miljøer som hadde de rette forutsetningene for å bidra til gjennomføring av prosjektene. Fagkomiteen for historie argumenterte eksplisitt i sin innstilling for at en bedre geografisk fordeling av prosjektene ikke kunne oppnås uten å se bort fra de normale faglige kriteriene (noe komiteen mente ville være galt).¹¹² Fagkomiteen for sosialantropologi, på den annen side, som var en av komiteene med en innstilling med god fordeling på geografi og institusjoner, inkluderte ikke miljøets faglige forutsetninger for prosjektet i vurderingen. Et argument for dette (nevnt i intervju) var nettopp at det ville favorisere de sterkeste miljøene hvis miljøets styrke skulle telle i tillegg til søkers kvalifikasjoner.

I tillegg til de fagstrategiske hensynene inngikk det også noe budsjettstrategi overfor Områdestyret i komiteenes overveielser. Det var ulike måter å prøve å sikre komiteens budsjettammer og fremheve mengden av klart støtteverdige søknader i forhold til de begrensede midlene. Foruten å beklage seg over de økonomiske rammene, ble det argumentert sterkt for prosjekter som har havnet rett utenfor bevilningsgrensen eller det ble plassert en stor søknad eller søknad med fleksibelt budsjett på “vippen”. I ett tilfelle ble også en søknad som komiteen ønsket å støtte, men som de trodde ikke falt innenfor Områdestyrets prioriteringer, ikke tatt med blant de innstilte prosjektene.

---

112 Søkermiljøets kvaliteter var her imidlertid langt mindre inne i vurderingene enn i økonomikomiteen.

Prosess og beslutninger

I fagkomitémøtene ble søknadene først sortert etter faglig vurdering.¹¹³ Deretter var det en prioriteringsdiskusjon der fagstrategiske hensyn var mer fremtredende. Siden det var knappe ressurser i forhold til søkermassen, krevdes det som regel både god faglig vurdering og “policyrelevans” av en søknad for å nå “over streken”. De fleste gode søknader ville imidlertid kunne forsvares ut fra en eller flere av policy-målsetningene til Områdestyret. Når fagkomiteene i sine innstillinger til Områdestyret argumenterer for sin innstilling entydig ut fra Områdestyrets retningslinjer, betyr det ikke nødvendigvis at disse retningslinjene var overordnede i komiteens prioriteringer. I en viss grad var innstillingene “ex post-argumentasjon” for noe som var et resultat av langt mer komplekse drøftinger og forhandlinger i komiteene.

Alle komiteene hadde rikelig med meningsutveksling og det var både meningsendring og normgenerering i søknadsvurderingen. Mottakeligheten for andres argumentasjon virket størst der den faglige kompetansen var mest heterogen, det vil si i fagkomiteen for “andre søknader”. Ellers var det ulik vektlegging av argumentasjon kontra stemmevekt når beslutninger skulle tas i komiteene. I tre av komiteene var det en klar flertallsregel. I én komité diskuterte man til det kom et forslag ingen motsa, mens en annen komité var så samstemt at det ikke var behov for verken flertallsregel eller lange diskusjoner.

Når stemmevekt *ikke* avgjorde, åpnet dette både for mer meningsutveksling og ulike former for strategier for å konkludere saker som ikke innebar åpenhet om premisser. Det ble mer klart hva som spilte inn i vurderingene, men samtidig mindre klart hva som spilte inn i beslutningene. Enkeltmedlemmers muligheter til å få gjennomslag for sine vurderinger var muligens størst når stemmevekt *ikke* avgjorde – den enkeltes styrke i engasjement og argumentasjon fikk større betydning for beslutningene.

Hva spiller inn i søknadsvurderingen i MH?

I KS har vi sett at fremgangsmåten resulterer i at en stor andel av søknadene før søknadsbehandlingsmøtet har fått (samme) beste karakter, og de avgjørende vurderingene foretas i møtet. MHs fremgangsmåte er vesensforskjellig fra dette. Hele gruppen gir, uavhengig av hverandre, faglige karakterer langs en findelt skala på alle søknader før møtet. Selv om

---

113 Skriftlig vurdering fra utpekt “saksordfører” for hver søknad var distribuert hele komiteen i forkant av møtet. Bare én komité benyttet vurderinger fra eksterne fagekspertter (på to søknader).

karakterene kunne justeres¹¹⁴ som følge av diskusjonen under møtet, var hvilken gjennomsnittskarakter en søknad hadde før møtet en meget god indikasjon på dens muligheter til å komme gjennom “nåløyet”. Karakterene var basert både på vurderinger av prosjektet og søkerens og søkermiljøets vitenskapelige kvalifikasjoner. Fagstrategiske hensyn ble også tatt på møtene, men hadde generelt mindre plass i vurderingene enn i KS.

Faglig vurdering

De studerte faggruppene i MH vektla særlig søkerens og søkermiljøets kvalifikasjoner, samt prosjektets problemstilling og metode, når de vurderte søknadene. Søkerens, og spesielt søkermiljøets, kvalifikasjoner ble vesentlig mer vektlagt enn i KS. Vurderingene gikk her blant annet på publisering og sitering, internasjonalt renommé, kandidatproduksjon og forskererfaring (for doktorgradskandidater).

Med en kombinasjon av imponerende faglig produktivitet (hyppig publisering i høyt rangerte internasjonale tidsskrifter), sentrale/viktige problemstillinger, avanserte metoder og høy originalitet, var en søknad sikret å havne blant de beste. Det var noe ulik vektlegging av kriterier i de to gruppene som ble studert. Den ene gruppen (basalmedisin) tillta tidligere meritter og publikasjoner mer vekt, mens den andre var mer opptatt av solid metode og design på studien. I klinisk medisin var det naturlig nok også større vekt på potensiell klinisk nytteverdi og på forskningsetikk (hensyn til forsøkspersoner).

Bare én søknad om frie midler fikk karakteren “ikke støtteverdig” (dvs. 4,0) i de studerte faggruppene.¹¹⁵ Det var også svært få søknader som ble vurdert som “svakt støtteverdig” (til sammen seks søknader fikk denne

---

114 Karakterjusteringen var noe ulik i de to faggruppene som ble studert. I Klinisk faggruppe ble et flertall av de søknadene som ble justert, justert til en dårligere karakter, mens i Faggruppen for basalmedisin ble et flertall justert til en bedre karakter. Forenklet sagt var premisene i det første tilfellet at det i diskusjonen fremkom svakheter ved søknaden som fikk flere medlemmer til å justere til en dårligere karakter. I den andre gruppen var oftere var slik at en positiv vurdering fra saksordfører og bisitter førte til en oppjustering av gruppens samlede karakter.

115 Når ni eller ti personer gir karakter fra 1,0 til 4,0 individuelt på hver søknad skal det mye til at gjennomsnittet blir 4,0. Det var heller ingen søknader som fikk denne karakteren (“ikke støtteverdig”) som snittkarakter. Den ene søknaden som endte opp med karakteren fikk den fordi man på møtet fant en mangel ved søknaden som hindret støtteverdighet (søknad om postdoktorstipend der doktorgradsavhandling ikke var levert).

karakteren, som tilsvarer tallkarakterene 3,0 - 3,9). Bakgrunn for slik vurdering var hovedsakelig mangelfull og ufullstendig søknad, og ofte også manglende vitenskapelige kvalifikasjoner.

Strategi og policy hensyn

I tråd med Områdestyrets føringer prioriterte faggruppene søknader om postdoktorstipend og særlig kvinnelige søkere til slike stipend. Begge gruppene var også opptatt av at midlene ikke bare skulle gå til de største og sterkeste fagmiljøene, men også bidra til å styrke små eller svake fag. Den ene gruppen tilstrebet i tillegg en rimelig geografisk fordeling og tok også hensyn til bevilgninger eller avslag søkerne hadde fått tidligere.

Prosess og beslutninger

I og med at MHs faggrupper bruker en mer findelt karakterskala enn fagkomiteene i KS, blir det en mer "automatisk" rangering av søknadene basert på den faglige vurderingen. Slik sett blir det mindre rom for andre hensyn når disse begrenses til situasjoner der søknader med samme karakter skal rangeres. Retningslinjene tilsier også færre fagstrategiske hensyn i MH. Andre forskjeller i forhold til KS er at de skriftlige vurderingene fra saksordfører ikke distribueres de andre komitémedlemmene, men bare redegjøres for muntlig i møtet. Karakteren på den enkelte søknaden ble ikke som i KS avgjort ved diskusjon eller avstemninger, men ved å ta gjennomsnittet av karakterene fra de enkelte komitémedlemmene, eventuelt med en kompetansevektning (ved at lederen av gruppen, som sitter med listen over karakterer og gjennomsnitt, i sin konklusjon legger ekstra vekt på karakterene til saksordførerne som er valgt ut fra kjennskap til feltet).

I begge faggruppene var det diskusjon i forkant av konklusjonen på den enkelte søknad. Omfanget av diskusjonen varierte fra søknad til søknad, blant annet avhengig av graden av sprik i de individuelle karakterene. Reglene for å konkludere var klare i begge gruppene: enten justerte enkeltmedlemmer sine karakterer og det ble regnet ut et nytt gjennomsnitt (klinisk) eller lederen av gruppen foreslo karakter for søknaden på bakgrunn av diskusjonen (basal II).

Mekanismene som rangerte søknader med lik karakter var noe mer uklare. Klinisk faggruppe brukte relativt kort tid på å komme fram til en rangering av søknadene etter at karakterene var fastsatt. Bare de søknadene som hadde fått lik karakter og lå rundt bevilgningsgrensen, ble rangert. Selv om det her ble fremsatt flere forslag til søknader som burde prioriteres, var det enkelt å komme frem til enighet uten noen form for voteringer eller (eksplisitt) uenighet.

Faggruppen i basalmedisin brukte vesentlig mer tid på rangeringen, og tok hensyn til flere forhold enn klinisk faggruppe. Både lederen og flere av

medlemmene kom med forslag til hvilke søknader som burde prioriteres og flere ulike fagstrategiske forhold og fordelingshensyn ble diskutert. Også i denne delen av søknadsbehandlingen hadde lederen “konklusjonsrett” og det var ingen voteringer.

Hva spiller inn i søknadsvurderingen i MU?

MUs fagkomité skal dekke en rekke fag og benytter uttalelser fra (anonyme) eksperter utenom komiteen som utgangspunkt for sine vurderinger. De faglige vurderinger dekket her stort sett de samme faktorer som i de andre fagområdene: søkerens faglige forutsetninger og prosjekts faglige grunnlag og forventede vitenskapelige betydning. På tross av søknadsmassens og komiteens faglig heterogene sammensetning var det forholdsvis enkelt å nå enighet i søknadsbehandlingen. Ved uenighet avgjorde flertallet. Når søknader med lik faglig vurdering skulle rangeres, ble ulike fagstrategiske og fordelingspolitiske hensyn tatt. Karaktersettingen ga større rom for slike hensyn enn i MH.

Faglig vurdering

I MU brukes individuelle fagekspertter i tillegg til en fagkomité, til å vurdere søknadene¹¹⁶. I ekspertuttalelsene som inngår i denne studien er de faglige forutsetningene til søker og søkermiljø (tidligere prestasjoner, publikasjoner og evt. karakterer), samt prosjektet (særlig metode og forventet faglig betydning) vurdert. Prosjektets forventede bidrag til internasjonalisering og kompetanseoppbygging, og dels om det ville kunne gi samfunnsrelevant kunnskap, var også med i disse vurderingene. Søknadene som endte opp med de beste karakterene ble karakterisert ved at prosjektlederen var en sentral, ledende eller anerkjent forsker på feltet, ved at en eventuell rekrutt hadde forskningserfaring på feltet, at prosjektbeskrivelsen viste godt kjennskap til litteratur og teori, og at prosjektet ville gi viktig ny innsikt.

Til sammen elleve søknader ble bedømt som “ikke støtteverdige”. Den hyppigste årsaken til den negative bedømmelsen var at søkeren hadde manglende kompetanse til å gjennomføre prosjektet og/eller at det var vesentlige mangler og uklarheter ved prosjektbeskrivelsen. Bistands- og kunnskapsoverføringsprosjekter med minimal eller fraværende forskningskomponent fikk også dårligste karakter. I et par tilfeller bidro formelle forhold til slik karakter (søkeren fylte ikke de formelle kravene til støtte).

---

116 I regelen én ekspert per søknad som ga karakter langs en femdelt skala – med muligheter for “mellomkarakterer”.

Strategi og policy hensyn

I MU la ikke Områdestyret noen strategiske føringer på søknadsbehandlingen – foruten at budsjettet var fordelt på ulike virkemidler (miljøstøtte, rekrutteringsprosjekter og andre frie prosjekter). I hvilken grad det skulle tas hensyn til fordeling på ulike fag, eller andre rimelighets- eller behovshensyn i søknadsbehandlingen var opp til komiteen selv. Som i de andre fagområdene ble slike hensyn hovedsakelig tatt når søknader som hadde endt opp med lik faglige vurdering, skulle rangeres i innstillingen. Ved rangering av søknader rundt bevilgningsgrensen ble det eksplisitt tatt hensyn til fordeling på kjønn og fagområder. Geografisk fordeling var blitt diskutert i komiteen, ble det sagt, men man var kommet til at det ikke skulle tas hensyn til dette.

Prosess og beslutninger

Under søknadsbehandlingen i fagkomiteen ble søknadene først gjennomgått én for én og endelige karakterer ble fastsatt. Karakteren fra den eksterne fageksperten ble opprettholdt i møtet for 49 prosent av søknadene. Det var diskusjon, meningsendring og trolig også endel “læring” i den faglig heterogene gruppen. Ved uenighet om karaktersetting var det flertallets syn som avgjorde.

Som nevnt var forskningstrategiske hensyn inne i vurderingene ved rangering av søknader med lik faglige vurdering. Det var flere søknader med lik karakter og dermed større rom for strategiske vurderinger enn i MH. Selv om flere medlemmer var aktive med å fremme forslag på rekkefølge, det var forholdsvis enkelt å nå enighet og det var ingen voteringer i denne delen av søknadsbehandlingen.

Hva spiller inn i søknadsvurderingen i NT?

Søknadsvurderingen for frie prosjekter i NT skiller seg fra de andre studerte prosessene ved at det er administrasjonen og ikke en fagkomité som rangerer søknadene og innstiller til Områdestyret. Som grunnlag for innstillingen har administrasjonen skriftlige uttalelser fra individuelle fagekspertene (i regelen to per søknad). Faktorer som ble vektlagt i disse ekspertvurderingene var blant annet søkerens publiseringsmeritter, metodenes og teoriens egnethet for prosjektet, samt hvor faglig sentralt eller interessant prosjektet var. Hovedvekten var på faglige faktorer også når administrasjonen rangerte søknader med samme faglige karakter. Fagstrategiske og fordelingspolitiske målsetninger så ut til å ha noe mindre plass i vurderingene, men ble trolig vurdert mer likt på tvers av fag enn i andre områder.

Faglig vurdering

De individuelle ekspertene som vurderte søknadene i det to studerte NT-fagene, vektla forhold knyttet til prosjektenes gjennomførbarhet – søkerens kompetanse og overbevisende prosjektbeskrivelse – og hvor faglig sentralt og viktig tema/problemstillingen var. Vektleggingene var noe forskjellige i de to fagene – forskjeller som kan relateres til fagenes egenart. I matematikk ble søkers kompetanse hovedsakelig vurdert i form av tidligere meritter (bl.a. publikasjoner) og renommé, mens i biofag var ofte også søkerens erfaring i de aktuelle metodene og analyseteknikkene med i vurderingen. Mens vurderingene i matematikk går lite inn i selve prosjektet, inneholder vurderingene i biofag ofte konkrete vurderinger av f.eks. forskbarhet til problemstillinger og hypoteser og teoriers og metoders egnethet. Hvor sentralt tema eller problemstilling er for faget, synes å være sterkere vektlagt i matematikk enn i biofag. Når det gjaldt rekrutteringsstillinger, ble kompetansen i forskningsmiljøet og kandidatens eksamensresultater vektlagt i begge fagene (som i samtlige studerte fagområder). For de søknadene som fikk best karakter, fremheves det i uttalelsene at søkeren er meget kompetent, ofte blant de ledende på feltet, og har gode publiseringsmeritter, samt at søknaden viser et solid prosjekt som vil bidra med interessant innsikt på et sentralt/viktig felt.¹¹⁷

Ingen søknader i de studerte fagene fikk karakteren “dårlig/ikke støtteverdige”.¹¹⁸ Den dårligste karakteren som ble gitt var “mindre god/svakt støtteverdig”. For disse søknadene ble gjerne både søkerens manglende kvalifikasjoner på feltet og vesentlige svakheter ved prosjektbeskrivelsen fremhevet i ekspertvurderingene. Samtlige av disse søknadene var i biofag. For den søknaden som fikk dårligst karakter i matematikk (mellom “god” og “mindre god”), var det søkers manglende vitenskapelige kvalifikasjoner for prosjektet som var avgjørende.

---

117 Ingen søknader fikk beste karakter av begge ekspertene og slik beste karakter samlet. Beste samlede karakter som ble oppnådd var gjennomsnittet av beste og nest beste karakter på skalaen.

118 Søknader med formelle mangler eller meget knapp prosjektbeskrivelse var da sortert ut av administrasjonen på forhånd og ikke sendt til ekspertvurdering, og de fikk derfor ingen karakter.

Strategi og policy hensyn

De forskningsstrategiske målsetningene som administrasjonen i NT forholdt seg til når søknader om frie midler skulle rangeres var internasjonalisering, rekrutteringsbehov og forskningsfeltets nasjonale betydning. I tillegg kom flere rimelighets- og fordelingshensyn: faglig mangfold, fordeling på kjønn og på universitetene, samt hensyn til andre bevilgninger som søkeren har (ikke for mye til én søker). I innstillingene til de to studerte fagene er det eksplisitt tatt hensyn til internasjonalisering, rekrutteringsbehov og prioritering av kvinner til rekrutteringsstillinger. I ett tilfelle er det også, i tildelingen av et rekrutteringsstipend, argumentert med at mottakeruniversitet de senere årene ikke har fått noen rekrutteringsstilling i faget.

Prosess og beslutninger

NT skiller seg fra de andre studerte områdene ved at det ikke er noen komitébeslutninger bak rangeringen og innstillingen for søknadene om frie midler. Det er i stedet “administrative” prioriteringsrutiner og retningslinjer, i tillegg til vurderinger fra fagekspertise, som ligger til grunn. Det er i hovedsak saksbehandleren i det enkelte fag som foretar rangeringene, mens endelige lister og samlet innstilling er resultat av innstillingsmøter der alle “fagansvarlige” møter.

Når søknadene rangeres tas det hensyn til karakterene fra fagekspertene (snittkarakterer og delkarakterer), ekspertenes innbyrdes rangering av de (inntil ti) søknadene de har vurdert og de fagstrategiske målsetningene (se over). For søknader om doktorgradsstipend er også kandidatenes eksamenskarakterer et eget punkt i rangeringsskjemaet.

Det er vanskelig å fastslå hvilken effekt det har på resultatet av søknadsbehandlingen at administrasjonen foretar rangeringen av søknadene. Materialet kan tyde på at administrasjonen i sine vurderinger holder seg mer til de rent faglige vurderingene enn fagkomiteene gjorde. Fagkomiteene (i de andre områdene) virket mer opptatt av å ta hensyn til for eksempel fordeling av bevilgningene på ulike fagfelt og dels også på kjønn.¹¹⁹ Fagfolkene var dessuten mindre “fastlåste” i de faglige vurderingene – de kunne justeres ut fra diskusjon i komiteen. Administrasjonen tok nok også mer *systematiske* hensyn til de ulike faktorene som inngår i vurderingene, og det var mer *lik tolkning* av de fagstrategiske målsetningene på tvers av fagene. Fagstrategiske mål måtte her dessuten være klarere definert forut for prosessen. I områdene med fagkomiteer kunne søknadsbehandlingsmøtene inkludere diskusjoner om for eksempel hvilke fagfelt som hadde behov for å prioriteres

---

119 Med tilsvarende bevilgningsgrenser og grov-delt karakterskala var det også godt med rom for slike hensyn i en fagkomité.

Bidrar ulik organisering til ulike vurderinger?

Vi har sett at det er vesentlige forskjeller i søknadsbehandlingen mellom alle områdene i Norges forskningsråd. I hvilken grad påvirker slike forskjeller utfallet av søknadsbehandlingen? Spørsmålet i dette avsnittet er hvordan *sentrale organisatoriske faktorer* kan sies å påvirke søknadsbehandlingen: individuelle fageksperter eller bare fagkomiteer som vurderer søknadene, fagkomité eller administrasjon som rangerer og innstiller, fagkomiteenes størrelse og sammensetning, ulike økonomiske rammer og de ulike beslutningsprosessene som benyttes i komitémøter.

Forskjellige vektlegginger av de ulike vurderingsfaktorene kan også bunne i forskjeller ved fagene, eller de kan være et resultat av utvalget av personer i søknadsbehandlingskomiteene og/eller hva disse har diskutert seg fram til av kriterier for søknadsbehandlingen. Dette har vi sett eksempler på *innen* områdene, der ulike faktorer vektlegges “på tross av” like strukturelle rammer. Det kan ikke utelukkes at tilsvarende effekter av fagforskjeller også gjør seg gjeldende på tvers av områdene (se neste kapittel). Dette avsnittet begrenser seg imidlertid til de forholdene som peker mot at organisatoriske rammer påvirker søknadsbehandlingen.

Individuelle eksperter og/eller komitémøter

Både fag hvor det bare benyttes individuelle eksperter (NT), fag hvor det bare er fagkomitébehandling av søknadene (KS og MH) og fag hvor individuelle eksperter og fagkomitébehandling kombineres (MU) er studert. Valget mellom disse fremgangsmåtene har betydning for flere ulike forhold.

Evaluatorenes kjennskap til det feltet som søkeren vil forske på, vil som regel være nærmere når det velges ut eksterne fageksperter for hver søknad enn når alle søknadene behandles av et begrenset antall fagkomitémedlemmer. Ved komitébehandling vil den faglige nærheten kunne variere betydelig. Noen (som regel et fåtall) søkere får sitt prosjekt vurdert av en som selv forsker på feltet, andre får sitt prosjekt vurdert med utgangspunkt i mer generell fagkompetanse. Faglig nærhet til søknadens forskningsfelt kan slå begge veier. Det kan bidra til at evaluatoren er ekstra velvillig *eller* ekstra kritisk overfor søknaden¹²⁰. Faglig nærhet kan slik være helt avgjørende for skjebnen til en søknad. Forutsatt at en “administrator” har mindre muligheter til å vurdere grad av faglig nærhet og har mindre kjennskap til personlige og faglige antipatier og sympatier, enn en fagkomité har, vil det i en fagkomité være

---

120 På eget forskningsfelt har en forsker de beste forutsetninger for faglig kritikk, samtidig som han/hun som regel vil mene at feltet er spesielt interessant eller viktig.

større muligheter til å fange opp og justere skjevheter som oppstår på grunn av ulik faglig nærhet eller at faglig nærhet slår ulike veier. Den eneste studerte fagkomiteen som systematisk benyttet eksperter utenom komiteen, brukte bare én ekspert per søknad og kjente ikke ekspertenes identitet. Dermed hadde komitémedlemmene ingen mulighet til å vurdere ekspertenes faglige nærhet og eventuelle partiskhet – hvis de da ikke kunne lese slikt ut av selve uttalelsen.

Individuelle eksperter uten fagkomiteer innebærer at det ikke er noe fagorgan med læring i bruk av karakterskala. “Refereene” får riktignok sporadisk tilbakemelding om hvordan deres vurderinger forholder seg til andres vurderinger og hva som innvilges/avslås, men de har ikke noe forum for normgenerering i faget om hva som er gode søknader og hva slags forskning som bør støttes – en funksjon de studerte fagkomiteene hadde. På den annen side ga bruk av individuelle eksperter, slik det ble praktisert i NT, *søkerne* innblikk i hva som telte i vurderingene – bare her fikk søkerne de skriftlige uttalelsene. I den grad “refereene” selv søker frie midler fra NT får de slik også innblikk i hvordan andre evaluatorene bedømmer søknader.

Et kompliserende element er at mens en fagkomité ser hele søkermassen samlet, vurderer individuelle eksperter bare en del av søknadene. Materialet viser at det kan være stor forskjell i grundighet blant de eksterne ekspertene, og eksperter uttrykker seg forskjellig og bruker karakterer noe ulikt. Grad av faglig nærhet til feltet varierer også endel. Dette kan gi mer vilkårlighet også i rangeringen av søknadene når det ikke er noen fagkomité. Resultatet vil da avhenge av hvem søknaden sendes til, og det er ingen fagkomité som kan korrigere for skjevheter eller “luke bort” effekter av ekspertenes personlige kjepphester. Ekspertenes karakterbruk og språkbruk i uttalelsen, eller deres antipati eller sympati for problemstilling, metode eller søker, kan eksempelvis bli avgjørende. Ved komitébehandling er det klart bedre muligheter til å unngå tilfeldigheter av denne typen.

Mange av fagkomitémedlemmene var opptatt av verdien av diskusjonen i komiteen, og det ble blant annet fremhevet at kriteriene utvikler seg gjennom diskusjonen. Spørsmålet blir hvordan man finsorterer søknader som har fått samme, eller tilnærmet samme, karakter når vurderingskriteriene og karakterskalaen ikke er “standardiserte”, uten at noen leser alle søknadene eller diskuterer for å komme fram til et sammenligningsgrunnlag. Enkelte av fagkomitémedlemmene mente at alternativet til fagkomitébehandling ville være loddtrekning blant de som fikk beste karakter. En mente at midlene da like godt kunne gis direkte til universitetene som så selv kunne stå for fordelingen.

Med fagkomitébehandling vurderer de samme fagfolkene alle søknadene, mens hver individuelle ekspert bare ser søknadene på et begrenset fagfelt. Det siste vil lett gi problemer med å vurdere søknader fra *ulike fagfelt* mot hverandre

(karakterbruken kan blant annet være systematisk forskjellig fra felt til felt). Det kan være svært ulike søknader som skal veies mot hverandre uten at noen fagpersoner har lest alle: komiteenes oppgave er ofte nettopp å sammenligne helt ulike ting. Individuelle eksperter vil dessuten gi mindre rom for det *strategiske og helhetlige* perspektivet, mente flere av fagkomitémedlemmene. En bredt sammensatt komité kan bedre ivareta forskningspolitiske hensyn. En “disiplinkomité” kan også fungere som et eget nasjonalt strategisk organ for faget. Eksperter er gjerne etablerte seniorer knyttet til “sterke” tradisjoner og fagfelt, noe enkelte informanter mente ville bety mindre vektlegging av faglig fornying, tverrfaglighet og rekruttering av kvinner. Komitébehandling gjør det enklere å vurdere “nytt landskap”, ble det også sagt. Om vurderingene er tradisjonsbundne eller mer “risikovillige” overfor nye og uprøvde tilnærminger, må imidlertid antas først og fremst å avhenge av de faglige synspunktene til de ansvarlige for vurderingene, ikke om de er medlem av en fagkomité eller bare skriver individuelle uttalelser. Ett moment kan likevel være at diskusjon mellom forskere kan få fram mer relevant informasjon for å vurdere et “nytt landskap”. En annen mulighet er at når det er flere som vurderer en søknad (en hel komité, ikke bare en eller to individuelle eksperter) er det større sjanse for at en av evaluatorene synes prosjektet representerer noe nytt og spennende, og også prøver å overbevise de andre om det. Denne type søknader ble ofte mye diskutert i de studerte fagkomiteene, og eksempler på “smittende entusiasme” for faglig nyskapende søknader ble også observert.

Individuelle evaluatorene med “nær” ekspertise gir spesielle habilitetsproblemer – på et avgrenset forskningsfelt kjenner som regel alle hverandre, og er ofte enten gode kollegaer eller konkurrenter. Dessuten blir habilitetsproblemene mindre oversiktlige og vanskeligere å avdekke når det er anonyme eksperter, og ikke en kjent komité, som er ansvarlig. Noen mente det var positivt at det med fagkomiteer er kjent hvem som vurderer og rangerer søknadene: man blir ansvarliggjort. På den annen side er anonyme eksperter friere til å gi åpenhjertige uttalelser, de trenger ikke være bekymret for at søkeren skal ansvarliggjøre dem personlig for avslag.¹²¹ Spørsmålet om anonymitet er slik sett et avveiningsspørsmål rundt fordelene med henholdsvis ansvarlighet og åpenhjertighet.

---

121 Om søkerne får tilsendt uttalelsene fra de individuelle ekspertene kan dette dempe en slik effekt noe. Evaluatorene får klarere incentiver til å utforme uttalelsene med henblikk på at søkeren skal synes vurderingen er kompetent (faglig ansvarlighet) og muligens også bruke mer diplomatiske formuleringer (unngå unødige krasse formuleringer).

Bare fagkomiteer kan også gi habilitetsproblemer. Særlig i heterogene komiteer uten overlappende kompetanse reduserer bruken av eksterne eksperter habilitetsproblemene. En heterogen komité trenger minst én ekstern ekspert per søknad for ikke å være prisgitt ett enkelt komitémedlem i en sak, ble det sagt. Individuelle eksperter kan hentes utenlands og slik gi større avstand til forskerne og miljøene som blir vurdert. Eksterne eksperter skjermer også komitémedlemmer i heterogene komiteer for eneansvaret for vurderinger på sitt felt.

Flere mente at individuelle eksperter gir grundigere og strengere¹²² faglig vurdering, og en mer rettferdig vurdering. Dette forutsetter at alle blir vurdert av eksperter med en viss faglig nærhet til søknaden, og at de ulike ekspertene bruker karakterskalaen likt. Et annet moment med direkte betydning for utfallet av søknadsbehandlingen er at når evaluatorene har inngående kompetanse for vurdering av selve prosjektbeskrivelsen, vil renommeet til forskningsmiljøet, antall publikasjoner og andre “face value”-faktorer kunne få mindre betydning. Gjennomgangen av vurderingene i de ulike områdene tyder imidlertid *ikke* på at individuelle eksperter vektlegger dette noe mindre enn fagkomiteer.

Oppsummert er det *uten* komitébehandling større muligheter for tilfældigheter i utfallet fordi ingen fagfolk leser og sammenligner alle søknadene – ulik skalabruk og ulik språkbruk i vurderingene, ulik faglig nærhet, ulike faglige eller personlige sympatier etc., som ikke blir fanget opp eller korrigert i den videre prosessen. Individuelle eksperter gir på den annen side bedre muligheter enn komitébehandling med hensyn til å sikre spesialkompetanse og habilitet i behandlingen av den enkelte søknad. Av disse faktorene er det fagkomiteenes rolle i å nå en felles forståelse av grunnlaget for vurderinger og karakterbruk som først og fremst kommer fram i datamaterialet til denne studien.

Fagkomiteer eller Forskningsrådets administrasjon som rangerer og innstiller søknader

I ett av de studerte områdene (NT) er det Forskningsrådets personale som har ansvar for å rangere søknader, mens denne oppgaven i andre områder utføres av fagkomiteer. Spørsmålet her er om ikke-forskere vurderer ekspertuttalelser på samme måte som forskere i faget. Informanter i de rådgivende komiteene i NT (som kommenterer innstillingene uten å se søknadene eller vurderingene) mente at de ville være bedre kvalifisert til å vurdere ekspertuttalelsene enn en administrator. På den annen side vil administratorens beslutninger være mer forutsigbare: mer regelorienterte med mindre rom for unntak. Materialet tyder

---

122 Én informant trodde på den annen side at eksperter ville gi *bedre* karakterer fordi de er dedikert til sine felt.

på at det ble tatt mer systematisk hensyn til de ulike vurderingsfaktorene og at det var mer lik tolkning av fagstrategiske hensyn på tvers av fagene i NT. Forklaringen kan være at administrativt personale er opptatt av å kunne dokumentere og begrunne sine avgjørelser ut fra regler eller retningslinjer, mens fagekspertene tar for gitt at eget skjønn er godt nok grunnlag for vurderinger.

Den mest åpenbare fordelene med å overlate rangeringen til administrasjonen er at den type habilitetsproblemer som kan oppstå i fagkomiteer, unngås. Farer kan være at “administratoren” kan knyttes for nært til personer (både søkere og “referees”) eller fagmiljøer, eller av andre grunner få rigide oppfatninger av hvilken type forskning og forskere det er verd å støtte.

Rangering i fagkomiteer betyr mer selvstyre for faget – det er representanter for forskersamfunnet som operasjonaliserer kriterier og retningslinjer, og tar de reelle beslutninger i fordelingen av midlene. Uten komitébehandling ivaretas de samlede vurderingene og de fagstrategiske perspektivene administrativt, ikke av representanter for forskersamfunnet. Informantenes kritikk mot administrativ rangering gikk blant annet på at administrasjonen ikke har den samme faglige innsikt som en fagkomité, og at det nok er flere forhold ved sammenstilling av vurderingene fra ekspertene som ikke vil bli fanget opp ved administrativ behandling. Noen mente overfladiske faktorer eksempelvis kan bli mer vektlagt, at ikke-forskere lettere vil komme til å skue fanten på fillene.

Som vi har sett over, kan administrativ rangering på den annen side innebærer mer lik operasjonalisering av retningslinjer på tvers av fagene: at det i større grad er det samme som teller uavhengig av fag og sammensetning av fagkomiteer. Derimot er operasjonaliseringen av faglige kriteriene opp til de individuelle ekspertene og kan i mangel av kommunikasjon mellom fagekspertene være vesensforskjellig også *innen* fag.

Store eller små komiteer

De studerte fagkomiteene i KS hadde alle fire medlemmer, mens MHs og MUs komiteer var adskillig større, med henholdsvis ti og ni medlemmer. Komitéstørrelse er gjerne et resultat av bredden på området komiteen skal dekke, og har betydning for hvor mange som er involvert i behandlingen av hver enkelt søknad. Størrelsen har betydning for hvilken ekspertise, og særlig grad av overlappende ekspertise, som benyttes i søknadsvurderingen. Type ekspertise påvirker både faglig nærhet til søknadsmassen (drøftet over) og bredde og grundighet i de faglige vurderingene.¹²³

---

123 Størrelse er også av betydning for å håndtere habilitetssaker, særlig ved behandling av søknader fra komiteens egne medlemmer. Slike saker blir mindre problematiske jo større komiteen er og jo mer overlappende kompetanse den har.

Det er vanskelig å se noen selvstendig betydning av komitéstørrelse på utfallet av søknadsbehandlingen. Materialet viser derimot at størrelse kunne ha betydning for beslutningsprosessen. I små komiteer er det mulig å unngå strukturerte beslutningsformer og flertallsregler. Enkeltmedlemmer kan da ha større muligheter til å få gjennomslag for sine syn – og styrke i argumentasjon og engasjement blir viktigere.

Enfaglige eller flerfaglige komiteer

De studerte fagkomiteene omfatter disiplinkomiteer (historie og sosialantropologi), komiteer for flere fagdisipliner innen samme fagområde (filologi og språkvitenskap, økonomi, klinisk medisin og basalmedisin) og komiteer som går på tvers av fagområder (fagkomiteen for “andre søknader” innen KS og fagkomiteen for miljø og utvikling).

Faglig homogene komiteer innebærer overlappende kompetanse blant de som gir faglig vurdering av den enkelte søknad, og slik sett blir søknadsbehandlingen grundigere enn i en flerfaglig komité. Faglig heterogene komiteer har på sin side ansvar for flere fag, og aspekter som den faglige fordelingen av midlene blir mer sentrale. Med mindre overlappende fagkompetanse i komiteen blir det også mer påkrevet med interaksjon og diskusjon for å få et grunnlag for å sammenligne søknader på tvers av fag.

I en flerfaglig komité uten eksterne eksperter og hvor en stor del av søknadene kommer fra andre fag enn det komitémedlemmene gjør, blir det mindre vekt på vurderinger som krever spesifikk kjennskap til feltet (eksempelvis om søknaden mangler sentrale litteraturreferanser). Komitémedlemmene har her også mindre “inside” informasjon om alle de ulike forskningsgruppene og miljøene som søker, og vurderingene blir i større grad foretatt utelukkende ut fra den informasjonen som finnes i søknaden.

Et annet moment er beslutningsprosessen og konfliktnivået i enfaglige kontra flerfaglige komiteer. Komiteer som skal dekke brede felt og hvor medlemmene har lite eller ingen overlappende ekspertise, kan lett gi prosesser med “teigdeling”. Hvert medlem vurderer søknader på sitt felt og forsvarer sitt interesseområde overfor resten av komiteen. Søknadsbehandlingen vil samtidig gjerne være preget av ønske om konsensus, og uenighet og konflikter kan lett bli liggende under overflaten. I det foreliggende materielt er det lite som tyder på “teigdeling” og høyt konfliktnivå i flerfaglige komiteer. Årsakene er litt forskjellige i de ulike komiteene. I MHs brede faggrupper setter alle medlemmer skriftlig karakter på alle søknader før møtet og det regnes ut gjennomsnittskarakterer. Dette reduserer enkeltmedlemmers muligheter til å “herske” på sitt felt, og er en effektiv og lite konfliktskapende metode for å komme fram til en samlet vurdering. I KS sin mest flerfaglige komité, fagkomiteen for “andre søknader”, tilsier forholdet mellom søknads-

porteføljen og komiteens sammensetning verken klar “teigdeling” eller mye uenighet: det er her svært få av søknadene som tangerer medlemmenes egne forskningsfelt. I fagkomiteen for miljø og utvikling tilsier derimot forholdet mellom søknadsporteføljen og medlemmenes forskningsfelt, klar “teigdeling”. Her sa også informantene at konfliktnivået i møtene de første årene komiteen satt sammen, hadde vært adskillig høyere. Det virket imidlertid som om medlemmene etter hvert hadde fått et visst felles grunnlag for vurderingene og kommet til en forståelse av hvordan midlene skulle fordeles.

Ulike økonomiske rammer

Budsjettene som skulle fordeles i de studerte prosessene varierte fra under én til ni millioner kroner. Hvor stramme budsjettene var i forhold til antall søknader, kan illustreres med de ulike innvilgesesandelene som varierte mellom innvilgelse av 11 og 51 prosent av søknadene.

Den mest åpenbare effekten av økonomiske rammer på søknadsvurderingen i materialet, gikk på hvilke faktorer det var mulig å ta hensyn til i innstillingen. Økonomiske rammer hadde særlig betydning for rom til å ta hensyn til forskningsstrategiske målsetninger og fordeling på kjønn, ulike subdisipliner, geografi, etc. Ofte var det slik at man først innstilte de klart beste søknadene og så tenkte “fordelingspolitikk” innen puljen som kom etter. Om det finnes midler til å finansiere noe utover de klart beste, vil da være avgjørende for ivaretagelsen av forskningsstrategiske og fordelingspolitiske målsetninger. Hvis det bare er midler til to-tre søknader er det opplagt svært begrenset hvor mange forskningsstrategiske eller fordelingspolitiske hensyn som kan ivaretas, uansett om de første søknadene på listen rangeres utelukkende ut fra faglig vurdering eller ikke.¹²⁴

Søknadsbeløp var også en faktor som kunne påvirke selve rangeringen, særlig når fagkomiteene skulle rangere de siste søknadene som kunne få plass innenfor budsjettet. Her var små beløp, som eksempelvis søknader om reisestøtte, ofte en fordel.

Budsjetteringsprosessen i seg selv kunne også ha en viss betydning for hvordan søknadene ble vurdert. I KS ga retningslinjene incentiver til å fremheve alle “klart støtteverdige” søknader, og ikke bare gi denne karakteren til de aller beste søknadene. Det siste alternativet kunne ha forenklet søknadsbehandlingen (fordi mer rangering ville ha vært innebygd i selve karaktergivingen), men komiteen kunne da risikere at Områdestyret tolket

---

124 For øvrig var det ingen klar sammenheng mellom stramme økonomiske rammer og vanskelige beslutningsprosesser, gruppens sammensetning så ut til å ha langt større betydning for uenighet og konflikter.

strengere karaktergiving som at det var færre gode søknader her enn i andre komiteer og dette kunne få budsjettmessige konsekvenser. Budsjettprosessen påvirket slik karaktergiving i KS (uten at dette hadde noen betydning for rangeringen). Det er mulig at en liknende effekt gjorde seg gjeldene i NT ved at individuelle eksperter, når de brukte karakterskalaen, var opptatt av å sikre at deres forskningsfelt eller fag nådde opp i konkurransen med andre felt og fag.¹²⁵ Det finnes imidlertid ingen holdepunkter i materialet for en slik påstand, bortsett fra at de to NT fagene har de største andelene “klart støtteverdige” søknader. Individuelle eksperter er ikke intervjuet, og det er uklart i hvilken grad de er klar over at budsjettet ikke er forhåndsfordelt på fag eller fagfelt. Administrasjonen i NT mener at ekspertene *ikke* vet at budsjettet ikke er forhåndsfordelt på fag, og at den høye andelen “klart støtteverdige” søknader kommer av at NT har gått inn for å redusere antall svake søknader ved å informere om krav til søknadene.

Ulik beslutningsprosess

I delkapittel 5.4 så vi at metodene som benyttes må antas å påvirke utfallet av prosessen. De ulike metodene som ble benyttet for å *fastsette karakter* på en søknad komitémedlemmene har ulike vurderinger av, var (A) gjennomsnittskarakter, (B) gjennomsnittskarakter med ekstra vekt til karakterer gitt av de med mest spesialkompetanse på feltet, (C) votering over to karakteralternativer og (D) diskusjon til det fremsettes et forslag ingen motsier. Vi så at hvilken av disse metodene som ble benyttet kan avgjøre hvilken av to søknader som får best karakter (eventuelt at de får samme karakter).

Ulike metoder som ble benyttet for å *rangere søknader* med samme karakter var (forenklet skissert): (1) hvert komitémedlem gis stemmer etter det antall søknader det er mulig å innvilge, (2) hvert medlem får innvilget sin “1.plass”, (3) de dårligste søknadene sjaltes ut, én etter én, ved flertallsbeslutninger. Også her er det slik at selve metoden kan avgjøre rangeringen. Videre så vi at metode (2) kan bidra til faglig pluralisme, mens metode (3) er en form for flertallssensur.

---

125 Forekomsten av den dårligste karakteren “ikke støtteverdige” i de ulike områdene var på sin side klart avhengig av om karakterene var beregnet som et gjennomsnitt av ulike evaluators vurderinger (ingen “ikke støtteverdige”) eller et resultat av diskusjon i fagkomiteen (flere “ikke støtteverdige”).

6   Årsaker til og implikasjoner av ulike former for søknadsbehandling

6.1   Nye rammebetingelser for fri forskning

Hvilke konsekvenser har endrede rammebetingelser, forutsetninger og organisering hatt for søknadsbehandlingen av frie midler i Forskningsrådet? Endringene er mange. Det er blitt færre fagkomiteer – dels ved sammenslåinger, dels ved nedleggelse. Det er mindre fagrepresentasjon i de overordnede organene, mer overordnede, formelle og skriftlige retningslinjer enn før, og større skille mellom nivåene (det er ingen overlappende representasjon mellom søknadsvurderende og bevilgende organ). I ett av områdene (NT) spiller dessuten administrasjonen en vesentlig større rolle i søknadsbehandlingen enn før. Dette er endringer som innebærer mer formalisering og regulering, og større muligheter til å dokumentere saksbehandlingen.

For selve søknadsbehandlingen betyr dette også at flere separate nivå deltar. De reelle beslutninger med hensyn til vurdering og rangering av søknader tas av de enkelte fagkomiteer (unntatt i NT). Det forekommer imidlertid at komiteer fraviker egne syn for å tilpasse innstillingen til Områdestyrets retningslinjer, og vekten på overordnede føringer og retningslinjer kan slik sies å begrense fagkomiteenes handlingsrom. Komitémedlemmene virker likevel stort sett å ha et positivt syn på felles retningslinjer og vurderingsskjemaer for området. Å ha et sett med gitte vurderingskriterier og forskningspolitiske målsetninger kan dels redusere behovet for tidkrevende diskusjon i komiteene. Føringer har på den annen side stort tolkningsrom. Vi har sett eksempler på at både forskningspolitiske målsetninger og faglige vurderingskriterier kan tolkes og operasjonaliseres på svært ulike måter i ulike fag. Slik sett er det fremdeles høy grad av faglig autonomi, og faktorer som faglig skjønn, sammensetning av fagkomiteene, og også de uformelle reglene for den enkelte beslutningsprosess i fagkomiteene, kan ha adskillig større direkte effekt på utfallet av søknadsbehandlingen enn retningslinjer fra overordnet organ.

En annen viktig endringsdimensjon er økt øremerking av midler i form av forskningsprogrammer og innsatsområder. Dette har medført at frie prosjekter har blitt en mindre sentral del av virksomheten. I NAVF (inntil de senere årene) var frie prosjekter den dominerende budsjettposten og også

Fagrådene var sentrert rundt søknadsbehandlingen (lederne av faggruppene var representert i Fagrådet hvor en viktig oppgave var å sy sammen innstillingene fra de ulike faggruppene). Dagens områdestyrer står fjernere fra søknadsbehandlingen (det er mindre fagrepresentasjon og ingen dobbeltrepresentasjon) og fagkomiteene som behandler søknader om frie midler utgjør bare en liten del av de søknadsbehandlende organene (20 fagkomiteer mot om lag 120 programstyrer). Frie midler er slik sett bare en liten del av Forskningsrådets oppgaver.

Andelen søknader om frie midler som innvilges varierer betydelig mellom ulike fag og er tildels meget lav.¹²⁶ Lav innvilgesandel og stor konkurranse om midlene innebærer blant annet større muligheter for interessekonflikter og mindre plass for “risikoprojekter” (Chubin & Hackett 1990). Vi har også sett at stramme budsjetter medfører liten plass for andre hensyn enn kvalitetsvurdering av søknadene. Forskningspolitiske målsetninger som fordeling på fagfelt, institusjoner og kjønn, eller oppbygging av svake felt tas i liten grad hensyn til når bare et fåtall av søknadene kan innvilges.

6.2 Fagspesifikke karakteristikas betydning for søknadsbehandlingen

Det er noe ulik vektlegging i de faglige vurderingene i de ulike områdene som er studert. Generelt var det minst vekt på vurdering av tidligere meritter, som publiseringsfrekvenser o.l., i KS, mens for eksempel medisinerne la adskillig mer vekt på slik vurdering. I de to studerte fagene innen NT var vurderinger av hvor faglig sentralt og viktig forskningsfeltet var, mer fokusert enn i de øvrige fagområdene.

Det er også forskjeller mellom fag innen samme område (se tabell 6.1). Mens en del av forskjellene mellom områdene har sammenheng med ulike retningslinjer,¹²⁷ eller forskjeller i hvordan søknadsbehandlingen er organisert, er forskjeller i vurderingskriterier mellom fag *innen* de enkelte områdene uavhengig av slike områdeforskjeller. De forskjellene vi finner innen områdene kan hovedsakelig forklares ved faglige karakteristika, men dels også ved trekk ved søknadsporteføljen til faget.

---

126 For 1995/96 ble under 30 prosent innvilget. For de enkelte fagene varierte andelen fra 11 til over 60 prosent. Ref. tabell 3.5 i kapittel 3.

127 Vektleggingen i NT av hvor sentralt og viktig forskningsfeltet er, kan eksempelvis tilbakeføres til at retningslinjene i NT spør spesifikt om en vurdering av dette.

Tabell 6.1 Faglige kriterier og vektlegginger, etter område og fag.

Fagområde	Sentrale kriterier i faglig vurderinger	Forskjeller mellom fag
Kultur og samfunn	Solid prosjektbeskrivelse, interessant problemstilling, søker har gode faglige kvalifikasjoner.	<i>Økonomi</i> har mindre fokus på prosjektbeskrivelsen enn de andre fagene. Forskningsmiljøet er mindre fokusert i <i>historie</i> og <i>sosialantropologi</i> enn i de andre fagene.
Medisin og helse	Søker har imponerende publiseringsmeritter, bruker gode/avanserte metoder, har bidratt med forskning av høy originalitet.	I <i>basalmedisin</i> vektlegges søkers tidligere meritter sterkere enn i klinisk forskning, mens man i <i>klinisk</i> er mer opptatt av svakheter ved metode og design.
Miljø og utvikling	Søker er en anerkjent/ledende forsker, har godt kjennskap til litteratur og teori, prosjektet vil gi viktig ny innsikt.	De individuelle ekspertene vektlegger tidligere meritter vs. prosjektbeskrivelsen ulikt. Forskjeller mellom fag ikke studert systematisk (stor bredde av fag i samme komité, bl.a. både humaniora og naturvitenskap).
Naturvitenskap og teknologi	Søker er meget kompetent/ledende, har gode publiseringsmeritter, prosjektet er solid og vil bidra med faglig interessant innsikt på et sentralt/viktig felt.	I <i>biofag</i> blir prosjektbeskrivelse og metoder mer detaljert vurdert enn i matematikk. I <i>matematikk</i> er det noe mer vekt på hvorvidt forskningsfeltet er faglig interessant og sentralt.

Det studerte KS-faget som er nærmest “harde” fag med hensyn til generell og vel-strukturert teori (ref. kapittel 4), er økonomi. Dette faget skiller seg ut ved å legge mer vekt på tidligere meritter og noe mindre vekt på prosjektet det søkes om midler til, enn det som gjøres i de andre fagene. I KS ser vi også et eksempel på at søknadsporføljen påvirker vurderingskriteriene. Forskningsmiljøet vurderes der det er mange ulike miljøer som søker (økonomi, språk og filologi, og “andre søknader”), ikke i fag der det i hovedsak er fire universitetsinstitutter som søker (historie og sosialantropologi).

Innen MH er det også forskjell på vektlegging av tidligere meritter etter hvor “hard” teoretisk kjerne fagene har. I basalmedisin ble tidligere meritter mer vektlagt enn i klinisk forskning. Klinisk faggruppe var på sin side mer opptatt av svakheter i design og metode i det foreslåtte prosjektet. Et tilsvarende skille finner vi også innen NT. I matematikk som må kunne kalles et “hardt” fag, var prosjektbeskrivelsen og særlig metodene adskillig mindre fokusert enn de var i biofag. *Materialet tyder altså på at retrospektive kriterier (tidligere meritter) blir mest vektlagt i “harde” fag, mens “mykere” fag er mer opptatt av prospektive kriterier (hvorvidt metoder m.m. i det foreslåtte prosjektet er egnede).* Antagelsen i kapittel 4 om at det er høyere grad av konsensus i vurderinger i konvergente og/eller harde fag, enn i mer divergente og/eller myke fag får også noe støtte innen MH. Her var samsvaret i karaktergivingen på den enkelte søknaden høyere i basalmedisin enn i klinisk medisin (ref. kapittel 5).¹²⁸

Det er også mulig at fagspesifikke karakteristika ligger til grunn for organisatoriske variasjoner mellom områdene – at de ulike organisatoriske modellene for søknadsbehandlingen skyldes at de ulike områdene forvalter fag som er grunnleggende forskjellige med hensyn til å kreve eller tillate spesielle søknadsbehandlingsformer. Er det for eksempel slik at NT er mest standardisert, og administrasjonen har en sentral rolle i å rangere søknadene her, fordi det er enklere å standardisere og sammenligne vurderinger i NTs fag? Det er lite i materialet eller i fagene som sådan som tilsier at vurderinger av eksempelvis biologi-prosjekter (hvor Forskningsrådet har to evaluatore per søknad og ingen komitébehandling) er mer konsensuspreget og enklere å standardisere enn basalmedisinprosjekter (hvor det er ti evaluatore per søknad, samt komitébehandling). *Det er altså vanskelig å forklare slike organisatoriske variasjoner ut fra fagenes egenart.* En annen forklaring på at MH har mer omfattende fagfellevurdering kan være at medisinerne og biologer forholder seg til ulike tradisjoner for søknadsbehandling (f.eks. fra forskningsråd i andre land) eller at muligheten for tilfeldige utfall lettere blir utsatt for kritikk i medisin. Variasjonene i søknadsbehandlingsmodell har for øvrig klare paralleller i USA.

---

128 Det er også mulig å sammenligne samsvar i karaktergivingen innen NT, hvor (normalt) to individuelle eksperter setter karakter på hver søknad. Matematikk regnes normalt som et vesentlig mer “hardt” og konvergent fag enn biologi, men en antagelse om høyere samsvar i matematikk får ikke støtte i materialet. Samsvaret var ikke vesensforskjellig i de to NT-fagene. I matematikk var det mindre enn en hel karakter forskjell for 45 prosent av søknadene, i biofag for 44 prosent av søknadene. Det var et språk på to karakterer eller mer for 10 prosent av søknadene i matematikk, i biofag for 7 prosent av søknadene. Både ulik karakterskala og forskjellene i antall evaluatore per søknad vanskeliggjør sammenligninger på tvers av områdene.

I medisin benyttes der store faggrupper og sjelden individuelle eksperter, og det er her vi finner den mest findelte karakterskalaen. Innen fysikk, geofag, teknologi og informatikk benyttes som regel bare individuelle eksperter (i snitt 5-6 per søknad). Imidlertid foretas rangering her ikke av rent administrativt personale, men som regel en forsker som arbeider i rådet i én til tre år. I andre fag er det enten en kombinasjon av individuelle eksperter og faggrupper, eller bare faggrupper (McCoullough 1997; GAO 1994).

6.3 Betydningen av hvordan fagfelle vurderinger er organisert

Søknadsbehandlingsmodellen kan ha betydning for utfallet av søknadsbehandlingen på flere ulike måter. (a) Ulike prosesser gir rom for ulik grad av skjønn, meningsendring, normgenerering og forhandlinger. (b) Ulike organiseringsformer kan gi rom for eller sikre mot ulike typer av subjektivitet i prosessen, og hvilken kompetanse som benyttes og antall evaluatore per søknad har betydning for faglig "dybde" i vurderingene og rom for tilfeldigheter i utfall. (c) Vurderingsskjemaer, retningslinjer og andre føringer fra overordnede organ kan påvirke vektleggingen av ulike kvalitetskriterier og hvordan kvalitetskriterier avveies mot andre vurderingsfaktorer. Vi skal her se nærmere på hvilke effekter ulike søknadsbehandlingsformer har, og konsentrere oss om i hvilken grad de bidrar til ulike forskningspolitiske målsetninger for frie midler: å bidra til faglig pluralisme og bredde, å bidra til grundig faglig vurdering og lite rom for tilfeldigheter i utfallet, å fange opp nyskapende forskning, samt å styrke forskningen på svake eller faglig viktige felt.

Rom for skjønn, meningsendring, normgenerering og forhandlinger

Søknadsvurdering i komitémøter gir store muligheter for forhandlinger, meningsendring og normgenerering, mens individuelle bedømmelser foregår uten slik interaksjon. Med bare individuelle eksperter er det på den ene side større rom for ulike tolkninger av bedømmelseskriterier og karakterskala, men mindre skjønn i rangering av søknadene som foregår mer "mekanisk". Sprikende vurderinger vil i en slik kontekst lettere ses som uønsket, en svakhet ved systemet, mens det ved komitébehandling med muligheter til diskusjon, kompromisser og meningsendring, lettere kan ses som en styrke at ulike syn er representert.

I hvilken grad komitéinteraksjon bidrar til meningsdanning varierer med temaet. Fagkomitémøtene inneholdt en del meningsdanning og læring med hensyn til kjennetegn på gode søknader og bruken av karakterskalaen. Likevel

ble pluralismen i faglige vurderinger beholdt, både ved ulik vekt på kriteriene og ulike vurderinger blant annet med hensyn til hvor faglig interessant og sentral en problemstilling er. De fleste forskere har klare meninger om hva som er spennende og viktig forskning innen eget fag og forskningsfelt. De klareste eksemplene på meningsdanning i slike spørsmål finner vi i faglig heterogene komiteer der svært få av søknadene berører noen av medlemmenes forskningsfelt. Det var langt enklere for komiteene å være samstemte i spørsmål som gjaldt generelle fordelingspolitiske og fagstrategiske prioriteringer (rekruttering i fag med særlige behov, prioritering av kvinnelige kandidater etc.), selv om det også er eksempler på uenighet i noen komiteer med hensyn til vektlegging av strategiske prioriteringer kontra faglig vurdering.

Det er også forskjell på komitéprosesser. Noen fremgangsmåter gir vesentlig mindre rom for endringer av for eksempel individuelt satte karakterer og rangeringen av søknadene enn det andre fremgangsmåter gjør. Når evaluatorene bruker en grovdelt karakterskala og ikke opplyser om sine individuelt satte karakterer før søknadsbehandlingsmøtet, står komiteen mye friere til å sette karakterer og rangere på bakgrunn av diskusjonen i møtet enn når det er satt karakterer på en findelt skala og gjennomsnittskarakterer basert på medlemmenes karaktersetting er regnet ut på forhånd. Også med den siste fremgangsmåten, som benyttes i MH, er det ulik grad av endring av de forhåndssatte (snitt)karakterene. I faggruppen for klinisk forskning foregikk slik endring ved at enkeltmedlemmer justerte sine karakterer og det var her mindre endring av snittkarakterene enn i faggruppen for basalmedisin hvor det var lederen som endret karakterer på basis av diskusjonen i møtet.¹²⁹

I hvilken grad fagkomitémøtene preges av *forhandlinger* når midlene skal fordeles, varierer. Komiteer for disipliner som ikke er større enn at alle vesentlige fagmiljøer er representert i komiteen, så ut til å legge mer vekt på å fordele prosjektene på de ulike *fagmiljøene*. Komiteer med ansvar for flere klart definerte fag la på sin side vekt på fordeling mellom *fag*. I disse siste tilfellene var fordelingen gjenstand for eksplisitte diskusjoner, mens det var mer stilltiende kompromisser som lå til grunn for institusjonell fordeling.

Rom for skjønn, forhandlinger og meningsendring, og grad av normdanning i prosessene kan ha betydning for en rekke ulike forskningspolitiske målsetninger. *Faglig pluralisme og bredde* i gruppen av søknader som slipper gjennom nåløyet fremmes av faglig bredde blant evaluatorene, og prosesser som sikrer mot ensretting. For at ingen faglige ståsted skal få

---

129 Henholdsvis 34 og 48 prosent av snittkarakterene ble endret.

monopol på vurderingene (over tid) kan jevnlig utskifting av både komitémedlemmer og individuelle eksperter være viktig. Flertallsavgjørelser om hva slags forskning som bør støttes kan bidra til en faglig ensrettet prosjektportefølje.¹³⁰ Beslutningsprosesser som motvirker flertallssensur kan på sin side gi kompromisser som bedre sikrer faglig bredde (se delkapittel 5.4).

Andre sentrale fagstrategiske målsetninger er å *styrke svake eller faglig viktige felt*. En gruppe med samlet bred kjennskap til faget (eller fagene) vil ha et bedre grunnlag for å vurdere faglige behov opp mot hverandre enn enkeltstående eksperter som bare ser de søknadene som ligger nærmest deres eget felt. Et bredt utvalg av individuelle eksperter kan på den andre siden være bedre egnet til å ivareta faglig pluralisme. Ved å sikre faglig pluralisme i prosjektporteføljen kan også svake felt og viktige felt få sin del av potten uten at de prioriteres spesielt. Det er imidlertid ikke opplagt at individuelle eksperter ivaretar slik faglig pluralisme. I materialet til studien er det mange søknader som av individuelle eksperter ble vurdert å tilhøre lite sentrale eller ikke viktige forskningsfelt. Det tyder på at det ikke ble brukt evaluatorene fra samme forskningsfelt som søknaden og at utvalget av evaluatorene er faglig smalere enn søknadsmassen.

Faglig *skjønn* er en forutsetning for *grundig* faglig vurdering av prosjekter, men betyr samtidig muligheter for at *tilfeldigheter* i form av at hvem som bedømmer en søknad, bestemmer utfallet. Fagkomitébehandling der én gruppe eksperter behandler samtlige søknader utelukker én type tilfeldig her – effekter av hvilke eksperter som vurderer hvilke søknader – men åpner for den type tilfeldigheter som skyldes effekter av at gruppen ikke har samme faglige nærhet til alle søknadene.

Meningsendring i komiteen kan ofte være en viktig betingelse for støtte til *nyskapende forskning*. Om ett eller flere komitémedlemmer med tro på et prosjekt som for andre først fortøner seg for risikofylt eller faglig perifert, gis anledning til å fremføre argumentasjon for prosjektet, kan det få betydning for utfallet. I materialet er det flere eksempler på “smittende” entusiasme for faglig nyskapende prosjekter (ref. 5.5).¹³¹

---

130 Gitt at et flertall f.eks. ønsker å styrke felt A, mens mindretallet ønsker å styrke felt B.

131 Små sjanser for ukonvensjonell og innovativ forskning (inklusive tverrfaglig forskning og nye forskningsfelt) er en kritikk som ofte rettes mot forskningsråd. Foreslåtte tiltak for å øke slike søknaders muligheter er blant annet å sette av egne “risiko-midler”, ikke rangere søknader etter gjennomsnittskarakterer og åpne for dialog mellom søkerne og evaluatorene (Wood 1997).

Hvilke organisasjonsformer bidrar til eller sikrer mot subjektivitet?

I delkapittel 4.2 ble fire ulike former for subjektivitet behandlet: (1) faglig-kognitiv partiskhet, (2) fagpolitisk partiskhet, (3) personlige interesser og (4) kognitive begrensninger og tilfeldige faktorer (som liten tid, manglende interesse eller selektiv persepsjon). Generelt kan vi si at mulighetene for subjektivitet blir mindre jo flere evaluatorene og bredere utvalg av evaluatorene det er, og jo bedre beslutningsprosessen sikrer mot at enkelteevaluatorer kan styre utfallet. Jo færre evaluatorene og jo mindre overlappende kompetanse, jo større muligheter for "skjeve" vurderinger (Hansen og Jørgensen 1995:113).

På heterogene felt og når det er ulike skoleretninger, eller av andre grunner ulike grupper vurderer den samme forskningen ulikt, vil muligheten for *faglig-kognitiv* partiskhet være knyttet til hvor bred eller snever den faglige representasjonen er blant evaluatorene. Eksempel på søknadsbehandling som minsker mulighetene for faglig-kognitiv partiskhet er de store brede faggruppene i MH hvor samlet karakter regnes ut som gjennomsnitt av enkeltmedlemmenes individuelle karakterer. I NT hvor samlet karakter er et gjennomsnitt mellom bare to evaluatorene, vil mulighetene for slik partiskhet avhenge av hvor godt de to ekspertene dekker ulike skoleretninger etc. Ulike faglige vurderinger forekom i alle de studerte fagene. I et "hardt" fag som matematikk var det eksempelvis tilfeller av klart ulike vurderinger av hvor faglig viktige og gode prosjekter var.

Faren for at *fagpolitisk partiskhet* eller *personlige interesser* spiller inn i beslutningene er større jo nærmere evaluatorene står forskningsfeltene som behandles og jo mer samkjørt en fagkomité er. Dertil er tilfeller der evaluatorene selv søker om midler og behandler konkurrerende søknader, situasjoner der personlige interesser mer eller mindre ubevisst kan spille inn. Med bred faglig (og institusjonell) representasjon, små muligheter for den enkelte evaluator til å styre resultatet og å unngå at søkere deltar i vurderingene, reduseres mulighetene for slik partiskhet. Behandling av konkurrerende søknader forekom i alle de fire studerte områdene, men kan enklest forhindres med individuelle eksperter valgt for den enkelte søknadsomgang og uten flerårige komiteer. Individuelle eksperter gir imidlertid som oftest et nærmere og snevrere utvalg av faglig ekspertise for den enkelte søknad, enn en bredere komité, og kan derfor også føre til partiskhet - både faglig og fagpolitisk - selv om man lettere kan unngå den personlige partiskheten.

Mens faglig nærhet er en ulempe med hensyn til fagpolitisk og personlig partiskhet, er det en fordel med hensyn til *grundig faglig vurdering* og å unngå *kognitive begrensninger*. Faren for overfladisk og lite faglig nærgående søknadsbehandling vil være størst når det er mange søknader og evaluatorene står fjernt fra fagfelt. Manglende faglig nærhet vil være et problem når det

kommer søknader fra smale og spesialiserte forskningsfelt som ikke er dekket i utvalget av evaluatorene. På et åpent spørsmål om hva slags søknader som kunne være problematiske å bedømme nevnte over halvparten av de intervjuede fagkomitémedlemmene søknader som lå utenfor eget fagfelt eller på grensen til faget. Ved særlige behov er det mulighet til å trekke inn ekstern ekspertise i alle de studerte søknadsbehandlingsmodellene. Men også ved (rutinemessig) bruk av ekstern ekspertise kan problemer oppstå. I MUs søknadsbehandling er søknadsmassen stor og svært faglig heterogen, og det brukes rutinemessig en ekspert, utenom fagkomiteen, per søknad. Problemet med manglende ekspertise oppstår likevel i tilfeller der ingen i komiteen kjenner forskningsfeltet og det enten ikke har kommet noen uttalelse fra ekstern ekspert innen søknadsbehandlingsmøtet eller den eksterne eksperten viste seg å ikke ha den forventede kompetansen. Problemer med overfladisk søknadsbehandling på grunn av manglende *tid* eller *interesse*, er ikke registrerbart i datamaterialet. Evaluatorene så på arbeidet som viktig og viste faglig engasjement.

Å sikre best mulig likebehandling av søknadene er ressurskrevende. Det krever som nevnt mange evaluatorene per søknad og samlet god ekspertise både med hensyn til faglig dybde og bredde. Kompetanse og antall evaluatorene har betydning for rom for partiskhet og tilfældigheter i vurderingene. Partiskhet betyr at *hvem* som bedømmer søknadene kan ha forskningspolitiske implikasjoner. Det kan avgjøre hvilke fagfelt som prioriteres, samt grad av faglig mangfold og satsing på nyskapende prosjekter.

Retningslinjers og føringers betydning for hva som vektlegges

Vektleggingen av ulike *faglige kriterier* varierer mellom de studerte fagene uavhengig av vurderingsskjemaene faget forholder seg til. Områdene har de samme retningslinjer og vurderingsskjemaer for alle sine fag og i delkapittel 6.2 så vi en rekke eksempler på at ulike fag innen et område vektlegger vurderingsfaktorer ulikt. Retningslinjer begrenser slik sett ikke det faglige skjønnet til evaluatorene og gir også rom for ulike vurderingsprosesser. I MH så vi eksempelvis at med samme retningslinjer, hadde det ene komitémøtet mest justering mot dårligere karakter, mens den andre komiteen justerte mest mot bedre karakterer. Forskjellen kan dels forklares med vektlegging av ulike faglige kriterier. I den ene faggruppen var metodenes egnethet i fokus og redegjørelser rundt dette på møtet trakk ofte forhåndssatte karakterer ned. I den faggruppen der karakterene oftere ble justert opp, ble det på den annen side fokusert på flinke forskere og spennende prosjekter. Forskjellen kan også forklares med selve justeringsprosessen. I den faggruppen der det var mest justering mot det bedre ble gjennomsnittskarakterene vektet i retning av

karakterer gitt av de faglig “nære” evaluatorene, mens det i den andre faggruppen ikke var noen vektning.

Det er også forskjeller *mellom områdene* som går på tvers av hva vurderingsskjemaene deres skulle tilsi. Som nevnt i 6.2, legges det i KS adskillig mindre vekt på vurdering av tidligere meritter enn i MH. Vurderingsskjemaene til disse områdene er identiske med hensyn til vurdering av prosjektleder og stipendkandidat, mens skjemaenes punkter under vurdering av forskningsmiljøet skulle tilsi at det i KS ble lagt *mer* vekt på tidligere meritter enn i MH. I KS er forskningsmiljøets renommé og publiseringsaktivitet inkludert i skjemaet, mens slike faktorer ikke er nevnt i MHs skjema.

Vurderingsskjemaer og retningslinjer ser likevel ut til, i en viss grad, å styre *hvilke* kriterier som tas med i bedømmelsene. At det i NT legges mer vekt på hvor sentralt og viktig forskningsfeltet er, kan som nevnt tilbakeføres til at retningslinjene i NT spør spesifikt om en vurdering av dette. At det er nettopp i NT vi finner det klareste eksemplet på at retningslinjer påvirker de faglige vurderingene, kan ha sammenheng med at NT har de mest spesifiserte retningslinjene og benytter individuelle eksperter uten fagkomitébehandling av søknadene. Det kan synes som om individuelle eksperter er noe mer bundet av vurderingsskjemaer og retningslinjer enn fagkomiteer. Komitéinteraksjon vil som regel bidra til en viss grad av felles forståelse av hvilke kriterier som skal telle i vurderingene og fagkomiteer har dessuten mulighet til å drøfte seg fram til en egen tolkning av retningslinjer og utelatte punkter i et vurderingsskjema de ikke synes passer deres fag. En individuell evaluator har bare Forskningsrådets retningslinjer og vurderingsskjema å forholde seg til (i tillegg til eget skjønn) og vil dermed kunne føle seg mer bundet av dem.

Når det gjelder *fagstrategiske hensyn* er det betydelige forskjeller mellom områdene i hvor omfattende retningslinjene er. KS har de mest omfattende retningslinjene. Fagkomiteene bes her om å ta hensyn til rekrutteringsbehovet på de ulike fagfelt, prosjekter som fører til faglig fornyelse, internasjonalisering, rekruttering av kvinner, samt å vurdere behovet for faglig spredning eller konsentrasjon og geografisk fordeling. Også i NT er det et bredt sett av fagstrategiske føringer: internasjonalisering, rekrutteringsbehov, likestilling, den nasjonale betydningen av fagfelt og mangfold innen fagene, samt en viss fordeling mellom universitetene. Retningslinjene for faggruppene i MH er langt mer begrensede. Postdoktorstipend, særlig til kvinner, skal her prioriteres høyt, mens seniorstipend skal prioriteres lavt. I MU har fagkomiteen *ingen* fagstrategiske retningslinjer å forholde seg til.

Disse forskjellene i retningslinjer samsvarer i begrenset grad med forskjellene i hvilke fagstrategiske hensyn som ble tatt i de studerte fagene. I de studerte fagkomiteene i KS ble det samlet tatt hensyn til de fleste av målsetningene i retningslinjene: rekruttering, kjønn, internasjonalisering, fordeling

på fag, styrke fag/faglig fornying, mens geografisk fordeling ikke (eksplisitt) ble tatt hensyn til.¹³² I MH ble det i tillegg til målsetningene i retningslinjene også tatt hensyn til styrking av svake fag og geografisk fordeling. I MU ble det uten retningslinjer tatt hensyn til fordeling på kjønn og fagområder. I NT er det i de studerte innstillingene eksplisitt tatt hensyn til fire av områdets fagstrategiske føringer: internasjonalisering, rekrutteringsbehov på feltet og fordeling på kjønn og på universiteter.

I hvilken grad faglig vurdering avveies mot fagstrategiske hensyn er *ikke* relatert til omfanget av fagstrategiske retningslinjer. Karakterskalaen som brukes kombinert med i hvilken grad budsjettet gir rom for å innvilge mer enn de klart beste søknadene, har adskillig større betydning for hvilken vekt som legges på henholdsvis faglig vurdering av søknadene og fagstrategiske og fordelingspolitiske hensyn. Med en grovdelt karakterskala og romslig budsjett blir det et høyere antall søknader med lik faglig vurdering og større muligheter til å ta andre hensyn ved rangeringen av søknadene. Størst rom for fagstrategiske hensyn var det i MU som var det eneste området *uten* fagstrategiske føringer. Her endte en rekke søknader opp med samme faglige karakterer rundt bevilgningsgrensen og det var rom i budsjettet til å innvilge flere av dem. Med KS sin karakterskala får en stor andel av søknadene den beste karakteren og det er slik sett gode muligheter til å gi fagstrategiske vurderinger stor vekt når det skal bestemmes hvilke av søknadene som skal innvilges. Budsjettene til fagkomiteene er på den annen side svært stramme, og er en begrensende faktor med hensyn til å imøtekomme det brede settet av fagstrategiske føringer fra Områdestyret¹³³. I MH er karakterskalaen mer fin-delt og søknadene blir i høyere grad rangert etter faglig vurdering enn i MU og KS. NT bruker den samme femdelte skalaen for faglig vurdering som MU, og en rekke søknader ender opp med lik samlet karakter. Likevel forholder administrasjonen seg i all hovedsak til de faglige vurderingene når de rangerer søknadene – på tross av et bredt sett av fagstrategiske føringer.

Ellers har vi sett at fagstrategiske hensyn kan ivaretas mest enhetlig på tvers av fag og komitéinndeling når det er Forskningsrådets administrasjon og ikke fagkomiteer som rangerer og innstiller søknader. I NT blir strategiske hensyn diskutert og samordnet mellom saksbehandlerne i de ulike fagene. Med

---

132 Derimot ble det i en av innstillingene argumentert *mot* å la geografisk fordeling overstyre faglig vurdering. Hvilke av målsetningene som *fikk* betydning for innstillingene varierte mellom fagene.

133 Med knappe midler for det enkelte år ble det imidlertid ofte tilstrebet en rimelig fordeling, på eksempelvis kjønn og fagfelt, *over tid*.

fagkomiteer, som benyttes i de andre områdene, er det på den annen side større faglig autonomi og bedre muligheter til å tilpasse fagstrategiske hensyn situasjonen i det enkelte fag eller fagfelt.

6.4 Sammenfattende om forskningspolitiske implikasjoner

Hvilke søknadsbehandlingsformer bidrar til grundig faglig vurdering og lite rom for tilfeldigheter? Kombinasjoner av bred kompetanse og spesialkompetanse, like nær kompetanse for alle søknadene, evaluatorene som dekker alle ulike faglige retninger og meninger, og ikke-manipulerbare beslutningsformer er faktorer som bidrar til grundig vurdering og lite rom for tilfeldigheter. Fordeler med fagkomitébehandling er at den gir en samlet vurdering av hele søknadsmassen i faget og de samme evaluatorene vurderer alle søknadene. Individuelle eksperter vurderer bare et begrenset felt og en liten del av søknadene hver. Fordelen med individuelle eksperter er muligheten til å trekke inn spesialkompetanse for hver enkelt søknad og slik bedre sikre lik faglig nærhet i bedømmelsen av alle søknader. Slik sett er kombinasjoner av komitébehandling og individuelle eksperter gunstig med henblikk på grundig vurdering og lite rom for tilfeldigheter. Med kombinasjoner av store, brede fagkomiteer og flere individuelle eksperter per søknad kan begge dimensjonene bedre ivaretas: bred kompetanse og helhetlig vurdering av søknadsmassen, og spesialkompetanse og lik faglig nærhet til alle søknader.

Vi har også sett at prosesser som reduserer enkeltevaluators muligheter til å avgjøre utfallet, også reduserer mulighetene for partiskhet og tilfeldigheter. Et eksempel på slike prosesser finner vi i MHs store faggrupper hvor samlet karakter regnes ut som gjennomsnitt av enkeltmedlemmenes individuelle karakterer. Generelt gir også flertallsavgjørelser mindre muligheter for partiskhet i utfallet enn forhandlinger og implisitte kompromiss. Gjennomsnitt og flertallsavgjørelser kan på den annen side lett gi en mer faglig konservativ prosjektportefølje (se under).

Hvilke søknadsbehandlingsformer bidrar til ulike typer forskning eller forskningspolitikk – faglig konservativ vurdering eller prioritering av innovativ forskning og faglig fornying, om svake eller sterke felt skal prioriteres, om pluralisme og faglig bredde eller enkelte faglig viktige felt skal prioriteres? Det er identifisert særlig to faktorer som innvirker på i hvilken grad forskningspolitiske og fagstrategiske målsetninger ivaretas: om *budsjettet* er romslig nok til å dekke mer enn de absolutt beste søknadene, og om *karakterskalaen* for faglig vurdering er grovdelt eller findelt. Romslig budsjett og grovdelt karakterskala

for den faglige vurderingen gir adskillig større rom for å imøtekomme forskningspolitiske målsetninger enn et stramt budsjett og en findelt skala gjør. Villigheten i komiteene til å la “fordelingspolitikk” overstyre faglige kvalitetsvurderinger er begrenset, og krever rom i budsjettet til mer enn de klart beste søknadene, og/eller en grovdelt karakterskala slik at det er mulig å gjøre forskningspolitiske prioriteringer innen den gruppen som får best vurdering. At det er flere søknader som har fått samme faglige (gode) vurdering og at en del av dem kan få plass innenfor budsjettet, er som regel en forutsetning for at faglige behov og fordeling på ulike fagfelt tas hensyn til i rangeringen. Også faglig fornyende prosjekter som har vanskelig for å konkurrere med prosjekter utformet innenfor etablerte tradisjoner og velprøvde metoder, vil ha større sjanser når budsjettene gir rom for litt mer enn de få søknadene som får topp faglig vurdering. Stramt budsjett og findelt karakterskala vil på sin side tendere mot å styrke sterke felt og etablert forskning, og gi mindre bredde og pluralisme i prosjektporteføljen.

Det er også flere forhold ved søknadsbehandlingsprosessen som kan innvirke på vektlegging av faglig pluralisme eller mulighet til å fange opp faglig fornyende prosjekter. Behandling i en faglig bredt sammensatt komité kan bidra til at faglig fornyende prosjekter lettere fanges opp. Gitt at det er rom for argumentasjon og en viss åpenhet for å endre mening, gir bredt sammensatte fagkomiteer større sjanser for at en eller flere av medlemmene finner et ikke-konvensjonelt prosjekt interessant og overbeviser resten av komiteen om prosjektets verdi, enn sjansene er for dette i en faglig snevrere sammensatt komité. I delkapittel 5.4 så vi også hvordan selve beslutningsprosessen i fagkomiteens søknadsbehandlingsmøte kan være avgjørende for faglig pluralisme. Rangeringen av søknaden påvirkes lett av beslutningsmetoden, og metoder som innebærer at alle komitémedlemmene får inn “sin” førstekandidat, sikrer faglig pluralisme langt bedre enn metoder som eliminerer søknader som et flertall av komiteen ikke ønsker å prioritere.

Referanser

- ABRC (1990): *Peer Review. A Report to the Advisory Board for the Research Councils from the Working Group on Peer Review*, London: Advisory Board for the Research Councils.
- Ajenstat, J. (1993): "Empirical test of a computer-based support system for the evaluation of research grant proposals", *Research Evaluation*, 3 (2), 68-74.
- Bastiansen, O. (1974): "NAVF og universitetene. Fra en forskers synspunkt", i *I forskningens lys, NAVF 25 år*, Oslo: Norges almenvitenskapelige forskningsråd.
- Becher, T. (1989): *Academic Tribes and Territories. Intellectual enquiry and the cultures of disciplines*, Buckingham: Open University Press.
- Ceci, S. J. & Peters, D. P. (1982): "Peer-Review of psychological journals: The fate of published articles, submitted again", *The Behavioral and Brain Sciences*, 5: 187-255.
- Chubin, D. E. & Hackett, E. J. (1990): *Peerless Science. Peer Review and U.S. Science Policy*, New York: State University of New York Press.
- Cicchetti, D. V. (1991): "The reliability of peer review for manuscript and grant submissions: A cross-disciplinary investigation", *The Behavioral and Brain Sciences*, 14: 119-186.
- Cole, S. (1983): "The Hierarchy of the Sciences?" *American Journal of Sociology*, 89: 111-139.
- Cole, S., Cole, J. R. & Simon, G. A. (1981, 20 November): "Chance and Consensus in Peer Review", *Science*, 214: 881-886.
- Cole, S., Cole, J. R. & Simon, G. A. (1982): "NSF Peer Review", *Science*, 215 (4531): 344-348.

- Cole, S., Rubin, L. & Cole, J. R. (1978): *Peer Review in the National Science Foundation. Phase one of a study*, Washington D.C.: National Academy of Science.
- ESF (juni 1998): "Consensus conference on the theory and practice of research assessments" *European Science Policy Briefing*, European Science Foundation.
- Fjellbirkeland, E. (1974): "De første år, NAVF som forskningspolitisk organ", i *I forskningens lys, NAVF 25 år*, Oslo: Norges almenvitenskapelige forskningsråd.
- GAO (1994): *Peer Review. Reforms Needed to Ensure Fairness in Federal Grant Selection*, United States General Accounting Office. GAO/PEMD-94-1.
- Gulbrandsen, M. & Langfeldt, L. (1997): *Hva er forskningskvalitet? En intervjustudie blant norske forskere*, Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning. Rapport 9/97.
- Hansen, H. F. & Jørgensen, B. H. (1995): *Styring af forskning: Kan forskningsindikatorer anvendes?* Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Hemlin, S., Niemenmaa, P., & Montgomery, H. (1995): "Quality Criteria in Evaluations: Peer Reviews of Grant Applications in Psychology", *Science Studies*, 8 (1): 44-52.
- Jamt, O. (1974): "Norges landbruksvitenskapelige forskningsråd 1949-1974" i *Norges landbruksvitenskapelige forskningsråd 25 år*, Oslo: NLVF.
- Klassekampen (1992): "Forskere bevilger til sine egne", *Klassekampen* 21. desember, s. 1 og 7.
- Kuhn, T. (1970): *The Structure of Scientific Revolutions*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Mahoney, M. J. (1977): "Publication Prejudices: An Experimental Study of Confirmatory Bias in the Peer Review System", *Cognitive Therapy and Research*, 1 (2): 161-175.

- Mazuzan, G. T. (1992): "Good Science Gets Funded... The Historical Evolution of Grant Making at the National Science Foundation", *Knowledge*, 14: 63-90.
- McCoullough, J. M. (1997): "Changes in the Proposal Review Processes Used by the National Science Foundation (NSF) and the National Institutes of Health (NIH)", i F. Q. Wood: *The Peer Review Process*, Canberra: Australian Research Council. National Board of Employment, Education and Training.
- NAVF (1951): *NAVF årsmelding nr. 1 (for budsjettåret 1949/50)*, Oslo: NAVF.
- NIH (1996): *Report of the Committee on rating grant applications*, National Institutes of Health, Office of Extramural Research.
- Norges forskningsråd (1993): *Habilitet og tillit i Norges forskningsråd. Rapport fra ekspertgruppe oppnevnt av Hovedstyret for Norges forskningsråd*, Oslo: Norges forskningsråd, september 1993.
- Polanyi, M. (1962): *Personal Knowledge*, London: Routledge & Kegan Paul.
- Prydz, H. (1994): "Grunnforskningens sørgelige kår i Norge", *Kronikk i Aftenposten* 18. mai.
- Ringen, J. (1989): "Forskningspolitikk og forskningsmarked i fokus", i *Norges landbruksvitenskapelige forskningsråd 40 år*, Oslo: NLVF.
- Rip, A. (1994): "The Republic of Science in the 1990s", *Higher Education*, 28 (1), 3-23.
- Skoie, H. (1984): *Norsk forskningsorganisasjon i etterkrigstiden*, Oslo: NAVFs utredningsinstitutt. Melding 1984:8.
- Ravetz, J. R. (1971): *Scientific Knowledge and its Social Problems*, Oxford: Clarendon Press.
- Travis, G. D. L. & Collins, H. M. (1991): "New Light on Old Boys: Cognitive and Institutional Particularism in the Peer Review System", *Science, Technology & Human Values*, 16 (3): 322-341.

Whitley, R. (1984): *The Intellectual and Social Organization of the Sciences*, Oxford: Clarendon Press.

Wood, F. Q. (1997): *The Peer Review Process*, Canberra: Australian Research Council. National Board of Employment, Education and Training. Commissioned Report No. 54.

Vedlegg A Studert søknadsmasse

A.1 Kvinneandel blant søkerne

Tabell A.1 *Kvinneandel blant søkere og bevilgninger i de studerte fagene.*¹³⁴

Fag/komit�e	Prosent av søknadene som var fra kvinnelige forskere eller kandidater til stipend	Prosent av de innvilgede søknadene som var fra kvinnelige forskere eller kandidater til stipend
�konomi	14	22
Antropologi	73	25
“Andre”	31	0 ¹³⁵
Historie (1998)	43	40
Filologi (1998)	65	33
Basal 2	26	29 ¹³⁶
Klinisk (1998)	29	22
Miljø og utvikling	20	20
Biofag	29	30
Matematikk	9	6
Samlet	31	23

¹³⁴ Samarbeidsprosjekt med både kvinner og menn og søknader hvor prosjektmedarbeiderne er uspesifiserte, samt søknader om konferanse/-arrangementsstøtte, er holdt utenfor beregningene. Dette gjelder ikke for de store s knadsmengdene innen MH og MU. Her er samtlige prosjekter medregnet (så så det var mulig å identifisere kjønn), og prosjekter med kvinnelig prosjektleder eller søknad om stipend til kvinne er regnet innen kvinneandelen, mens prosjekter med mannlig prosjektleder eller søknad om stipend til mann er regnet innen mannsandelen (det var ingen søknader om arrangementsstøtte).

¹³⁵ Av de 4 prosjektene som det ble det plass til innenfor komiteens budsjett var 2 fra menn og 1 hadde både kvinner og menn blant forskerne/søkerne. Det fjerde prosjektet var en konferanse.

¹³⁶ Det var imidlertid få kvinner her som oppnådde “sikker plass”. Hvis ingen av søknadene som ble plassert på “venteliste” hadde blitt innvilget, ville bare 9,5 prosent av de innvilgede søknadene vært fra kvinner.

Det er ingen store forskjeller mellom andelen kvinnelige søkere og andelen av de innvilgede prosjektene som gikk til kvinner, med unntak av tre fag hvor det var midler til svært få prosjekter og komiteen heller ikke så noe spesielt behov for "kvotering" på bakgrunn av kjønn i de berørte fagene ("andre søknader", sosialantropologi og filologi/språkvitenskap), og ett fag hvor komiteen så et klart behov for å hjelpe fram søknader fra kvinner (økonomi). For å studere eventuelle kjønnskjevheter i bevilgningene i fag hvor det bevilges svært få søknader per år, trengs tallgrunnlag for flere år. En gjennomgang av tidligere bevilgninger ("forplikelser" for søknadsåret) viser at alle de tre nevnte komiteene som ifølge tabell A.1 ikke prioriterer søknader fra kvinner, fra før av har en *overvekt* av bevilgninger til kvinner.

A.2 Fagkomiteen for økonomi: søknader og bevilgninger for 1997

Søknadsmassen som ble studert innen økonomi bestod av 15 søknader om doktorgradsstipend, 1 søknad om forlengelse av doktorgradsstipend, 1 søknad om postdoktorstipend, 4 søknader om utenlandsopphold, 2 søknader om arrangementsstøtte/konferanser, og 9 prosjektsøknader. 2 konferanser, 4 doktorgradsstipend og 1 forlengelse, 2 utenlandsopphold, og 2 prosjektsøknader ble innvilget.

Av komiteens 32 søknader var 37,5 prosent klassifisert som bedriftsøkonomisk analyse og 62,5 prosent som sosialøkonomi/samfunnsøkonomi. 80 prosent av samfunns-/sosialøkonomi søknadene ble vurdert som klart støtteverdige, 25 prosent av bedriftsøkonomisøknadene. Det ble funnet plass til alle de klart støtteverdige bedriftsøkonomisøknadene og halvparten av de klart støtteverdige samfunns-/sosialøkonomi-søknadene innenfor budsjettet.

A.3 Fagkomiteen for sosialantropologi: søknader og bevilgninger for 1997

Søknadsmassen som ble studert bestod av 19 søknader om doktorgradsstipend, 1 søknad om forlengelse av doktorgradsstipend, 1 søknad om postdoktorstipend og 4 prosjektsøknader. 4 doktorgradsstipend og 3 prosjektsøknader ble innvilget.

A.4 Fagkomiteen for “andre søknader” i KS: søknader og bevilgninger for 1997

Søknadsmassen som ble studert bestod av 8 søknader om doktorgradsstipend, 1 søknad om postdoktorstipend, 9 prosjektsøknader, 2 utenlandsopphold og 4 konferanser. 1 doktorgradsstipend, 1 postdoktor stipend, 1 konferanse og 1 prosjektsøknad ble innvilget.

9 av søknadene var klassifisert som tverrfaglig/flerfaglig samfunnsvitenskap, 7 som tverrfaglig/flerfaglig humaniora, 6 som kulturkunnskap og 1 som bedriftsøkonomisk analyse. Av de 4 prosjektene som det ble det plass til innenfor komiteens budsjett var 2 klassifisert som kulturkunnskap og to som tverrfaglig/flerfaglig humaniora.

I tillegg til 23 søknader rettet mot eget budsjett hadde komiteen to søknader klassifisert som tverrfaglig/flerfaglig samfunnsvitenskap til vurdering som var rettet mot en annen pott. Disse er ikke med i tabell 5.1 eller studien for øvrig.

A.5 Fagkomiteen for filologi og språkvitenskap: søknader og bevilgninger for 1998

Søknadsmassen som ble studert bestod av 38 søknader om doktorgradsstipend (hvorav 1 forlengelse), 2 søknader om postdoktorstipend, 3 søknader om utenlandsopphold og 7 prosjektsøknader. 3 doktorgradsstipend, 3 utenlandsopphold, og 1 prosjektsøknad havnet “over streken” og ble innvilget.

Anvendt lingvistikk fikk flest søknader av de ulike fagene under komiteens ansvarsområde. Se tabell A.2 for en oversikt over søknader og bevilgninger fordelt på fag.

Tabell A.2 *Fagkomiteen for filologi og språkvitenskap: antall søknader og innvilgede prosjekt etter fagkoder.*

Fag	Antall søknader	Antall innvilgede søknader
Almenn språkvitenskap	5	2
Anvendt lingvistikk	21	2
Nordiske språk	8	1
Norrøn filologi	2	
Engelske språk	3	
Andre germanske språk	3	2
Slaviske språk	1	
Klassisk filologi	2	
Østasiatiske språk	3	
Romanske språk	2	
Sum	50	7

A.6 Fagkomiteen for historie: søknader og bevilgninger for 1998

Søknadsmassen som ble studert bestod av 34 søknader om doktorgradsprosjekt, 4 søknader om postdoktorstipend, 3 søknader om utenlandsopphold, 2 om konferanse/arrangementsstøtte og 9 prosjektsøknader. 3 doktorgradsstipend, 1 utenlandsopphold, 1 konferanse/arrangementsstøtte og 1 prosjektsøknad ble prioritert innenfor komiteens rammer.

De fleste søknadene var klassifisert som moderne historie (18) eller samtidshistorie (18). I tillegg var det 2 søknad innen oldtidens historie, 4 innen middelalderhistorie og 6 innen nyere tids historie. 4 søknader var klassifisert som "historie". Blant de 6 som ble innvilget var 4 moderne historie, 1 samtidshistorie og 1 "historie".

A.7 Basalmedisin, faggruppe II: søknader og bevilgninger for 1997

De 101 søknadene til faggruppen fordelte seg på 22 søknader om doktorgradsstipend¹³⁷, 9 søknader om postdoktorstipend, 2 søknader om seniorforskerstipend og 68 prosjektsøknader. 6 doktorgradsstipend, 3 postdoktorstipend, ingen seniorforskerstipend og 22 prosjektsøknader ble innvilget. I tillegg var det 2 miljøstøttesøknader på faggruppens område som konkurrerte om MHs miljøstøttemidler sammen med søknader i andre faggrupper (ingen fra Faggruppe II ble innvilget).¹³⁸ Faggruppe IIs ansvarsområde er anatomi, fysiologi, patologi, farmakologi og toksikologi¹³⁹. Hovedtyngden av søknadene var klassifisert som fysiologi (se tabell A.3). For farmakologi var det en egen øremerket pott på 625.000 kr. fra Sosial- og helsedepartementet. Ellers ble de ulike fagene vurdert under ett.

---

137 Ikke medregnet en søknad der stipendkandidaten trakk seg. Resten av denne søknaden ble flyttet til "prosjektsøknader" og er regnet med der.

138 Faggruppen vurderte også 53 søknader om programmidler som ikke er med i denne studien.

139 Innen toksikologi kom det ingen søknader.

Tabell A.3 Faggruppe II for basal biomedisinsk forskning: antall søknader og innvilgede prosjekt etter fagkoder.

Fag	Antall søknader	Antall innvilgede søknader
Fysiologi	58	20
Farmakologi, farmasi og farmakognosi	16	4
Patologi/anatomi	10	1
Anatomi/morfologi	4	1
Biologisk psykologi	3	2
Medisinsk biokjemi	2	1
Molekylærmedisin	2	1
Nevrologi	1	1
Ortopedisk kirurgi	2	0
Basale medisinske/odontologiske fag	1	0
Medisinsk og odontologisk biofysikk	1	0
Nefrologi, urologi	1	0
Sum	101	31

A.8 Faggruppe for klinisk medisin: søknader og bevilgninger for 1998

Faggruppen fikk 27 søknader om doktorgradsstipend, 17 søknader om postdoktorstipend og 42 prosjektsøknader. 12 doktorgradsstipend, 4 postdoktorstipend og 7 prosjektsøknader ble innvilget. Faggruppens ansvarsområde er “klinisk medisin, klinisk odontologi, klinisk psykologi og andre nærliggende disipliner”. De 86 søknadene var klassifisert under 31 ulike fagkoder. De 23 innvilgede søknadene fordelte seg på 14 av disse.

A.9 Miljø og utvikling: søknader og bevilgninger for 1997

I miljø og utvikling er det én fagkomité som behandler alle ikke-programrelaterte søknader. Komiteens budsjett er delt opp av Områdestyret i på fem ulike virkemidler. Tre av disse “pottene” kan sies å være frie midler. Oversikt over disse gis i tabell A.4.

Tabell A.4 Søknadsmasse og budsjett for frie midler i Fagkomiteen i Miljø og utvikling, søknadsbehandlingen for 1997.¹⁴⁰

Virke- middel	Søknader		Budsjett ¹⁴¹ 1000 kr.	Prosent "klart støtteverdige" søknader	Prosent innvilgede søknader
	Antall ¹⁴²	Beløp i 1000 kr.			
Prosjekter	68	27 631	5 300	41	30
Rekrut.stip.	41	13 396	1 700	54	35
Miljøstøtte	13	8 283	2 000	54	54
Samlet	122	49 310	9 000	47	34

Komiteen behandlet 122 søknader om frie midler. Komiteens (foreløpige) rammer utgjorde 18 prosent av søknadsbeløpet. 28 prosent av søknadene ble innstilt til bevilgning, 43 prosent medberegnet "ventelisten". Karaktergrensen for å komme på "venteliste" varierte. For miljøstøtte og prosjekter var den 25, for rekrutteringsstipend var den 20 (på en skala fra 10-50 der 10 er best).

140 Fagkomiteen behandlet også 24 søknader om støtte under to øremerkede bevilgninger fra UD (Støtte til norske forskeres u-landspartnere og rekrutteringsstipend innen NUFU-prosjekter). Disse er ikke med i denne tabellen eller i studien for øvrig.

141 Dette er budsjettallene fagkomiteen opererte med på møtet. Endelig disponibelt beløp ble noe høyere, samtidig som det ble omfordelt mellom virkemidlene. Det endelige tallet for rekrutteringsstipend ble slik nær 4 mill. kr.

142 Dette er tallene på innstillingslistene til Områdestyret. Tallene på listene som ble sendt fagkomiteen forut for møtet var 64, 40 og 15 (sum 119). Differansene skyldes bl.a. at komiteen flyttet søknader mellom de 5 ulike budsjettene. 3 søknader som ble innvilget, men ikke belastet budsjettet fordi søker trakk seg eller prosjektet ble flyttet over til et program (*etter* fagkomiteens møte), er inkludert i søknadstallene, men er ikke regnet med i andelen innvilgede søknader.

Søknadene fordelte seg på en rekke ulike fagområder med samfunnsvitenskap og naturvitenskap som de to dominerende områdene. 54 prosent av søknadene var klassifisert som samfunnsvitenskap, 30 prosent som naturvitenskap, 9 prosent som teknologiske fag, 3 prosent som humaniora, 3 prosent som landbruksvitenskap og 2 prosent som medisin.¹⁴³ Av de 41 innvilgende søknadene var 46 prosent innen samfunnsvitenskap, 29 prosent innen naturvitenskap og 10 prosent innen humaniora. Teknologi, medisin og landbruksvitenskap hadde 5 prosent hver.

A.10 Biologi: søknader og bevilgninger for 1997

Søknadsmassen som ble studert bestod av søknader om 38 doktorgradsstipend, 1 tilleggsbevilgning til et doktorgradsstipend, 14 søknader om postdoktorstipend, 1 søknad om utenlandsopphold for postdoktorstipendiat og 37 prosjektsøknader. 10 doktorgradsstipend, 1 tilleggsbevilgning til doktorgradsstipend, 3 postdoktorstipend, 1 utenlandsopphold for postdoktorstipendiat og 19 prosjektsøknader ble innvilget.

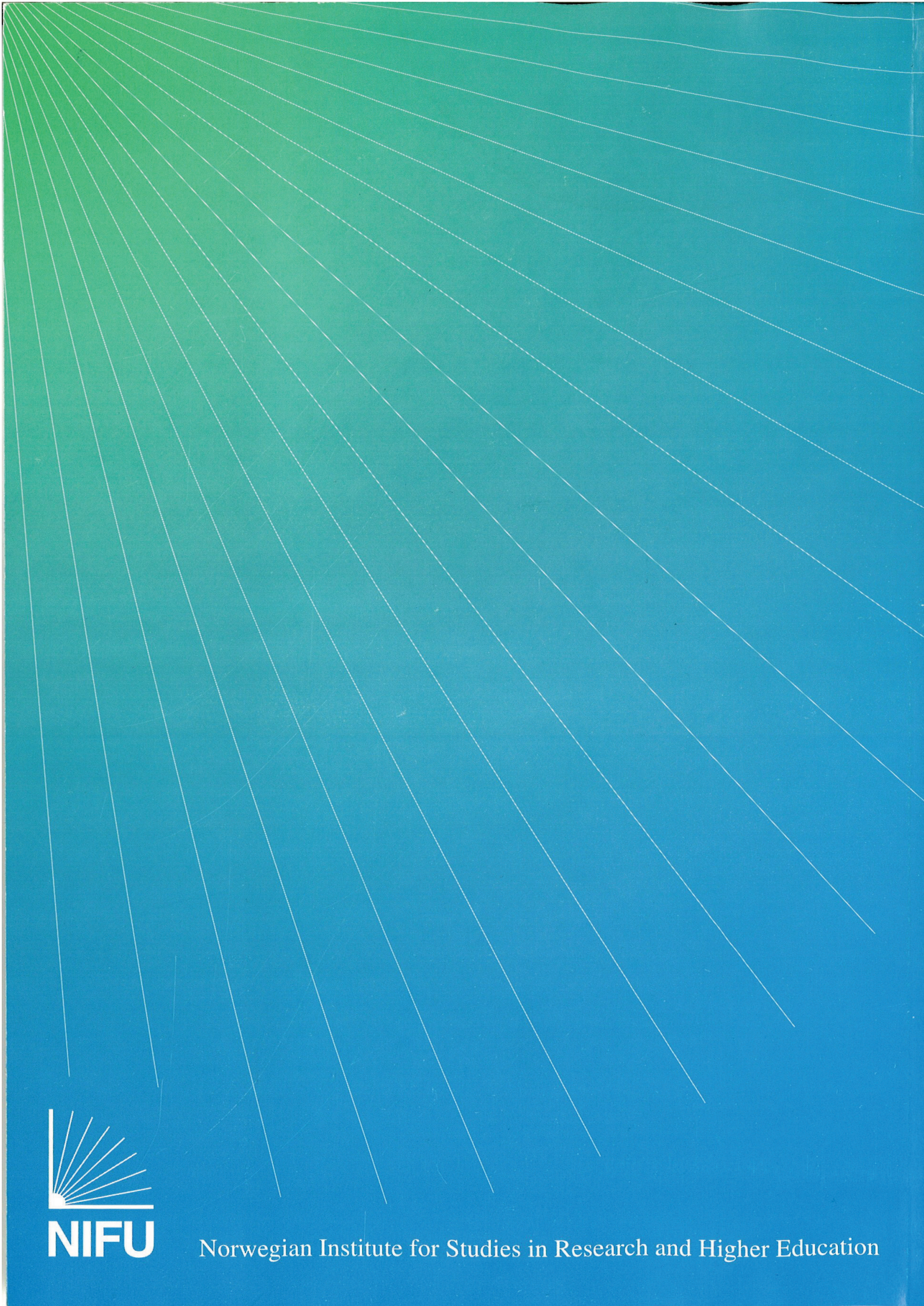
A.11 Matematikk: søknader og bevilgninger for 1997

Søknadsmassen som ble studert bestod av 19 søknader om doktorgradsstipend, 4 tilleggsbevilgninger (utenlandsopphold) til doktorgradsstipend, 6 søknader om postdoktorstipend og 8 prosjektsøknader. 10 doktorgradsstipend, 3 tilleggsbevilgninger til doktorgradsstipend, 2 postdoktorstipend og 4 prosjektsøknader ble innvilget.

---

143 Tallene er basert på oversikt laget i Forskningsrådets administrasjon i forkant av søknadsbehandlingsmøtet, og inkluderer bare 108 av de 122 søknadene, idet ettersendte søknader og søknader flyttet mellom de ulike budsjettene ikke er med.

Norwegian Institute for Studies in Research and Higher Education